

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK

ÅRBOG 1994

THY OG VESTER HANHERRED

SK
Stenbry - 89

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY OG VESTER HANHERRED

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY OG VESTER HANHERRED

1994

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR THY OG VESTER HANHERRED

HISTORISK ÅRBOG

Redaktion:

Knud Holch Andersen

Jytte Nielsen

Svend Sørensen

Illustrationer

Leif Brams

Omslag:

Marie Krøyer maler på Stenbjerg Strand.

Maleri af P. S. Krøyer 1889.

Olie på træ, 24 x 33 cm.

Tilhører Skagens Museum.

Årbogens adresse:

Redaktion:

Røllikevej 11, Hillerslev, 7700 Thisted

Tlf. 97981648

Ekspedition:

Rosenvænget 21, 7752 Snedsted

Tlf. 97934063

ISBN 87 - 87382 - 01 - 6

WADMANN BOGTRYK/OFFSET APS

1994

Indhold

JYTTE NIELSEN: Maleren P. S. Krøyer i Stenbjerg.....	s. 7
CHR. P. FOGTMANN: En god tid som landets fjerdemindste redaktør	s. 9
SVEND SØRENSEN: Et bryllup i Brund i 1883	s. 29
NIELS SØNDERGAARD: En kendt handelsmands sygdom, død og begravelse	s. 37
KAJ SEKKELUND: Havarier og forlis. Thisted-skibe på søen 1825-50	s. 41
TONNI BRUN: Thisted-Fjerritslev-banen	s. 57
N. J. JACOBSEN: Hardy Gregersen beretter om livet på Rosvang	s. 65
IB NIELSEN: Palæ-Teatret	s. 75
KNUD MORTENSEN: Klitmøller-pige henrettet i 1693	s. 81
KNUD HOLCH ANDERSEN: »Af sandflugt ruineret«	s. 85
BENT ROLIGHED: Hilsen til Jarl	s. 93
KNUD GREGERSEN: En konfirmation i Thisted Kirke	s. 103
JENS-HENRIK BECH: Glimt fra 15 års arkæologi i Thy	s. 109
POUL KJELDGAARD: Portrætmaleri af Peder Nielsen Moldrup til Vestervig Kloster	s. 121
NIELS JENSEN: Østerild Brugsforening	s. 125
AKSEL KRISTENSEN: Vand og brønd	s. 129
OLAV HAUGLAND: Den autodidakte orgelbygger i Snedsted	s. 133
REDAKTIONEN: Siden sidst	s. 140
ANNE MARIE HOLMEHAVE: Lokalhistorisk litteratur om Thy og Vester Hanherred 1993-94	s. 142
FRANK WEBER: Formandsberetning 1994.....	s. 144
ANNE FRANSDEN OG HENRIK JESPERSEN: Register til Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1983-1993	s. 146
Forfatterregister til index 1983-1993	s. 152
Emne- og stedregister til hoveddel 1983-1993	s. 154
Forfatterfortegnelse	s. 160

Maleren P. S. Krøyer i Stenbjerg

Det ville være synd at påstå, at Thy i tidens løb, har været plaget eller hjemsøgt af mange kunstnere. Man kan nærmest karakterisere besøgene som nedslag, hvor en kunstner i en kortere periode har hentet inspiration her. Maleriet på årbogens omslag må siges at være resultatet af et sådant kunstnernedslag i Thy for godt 100 år siden.

Hen i august måned 1889 ankom kunstneren Peter Severin Krøyer og hustruen Marie til Stenbjerg for at male.

Marie Triepche og P. S. Krøyer var blevet gift den 23. juli i Augsburg, hvor Mariens forældre boede. Bryllupsrejsen gik først til Paris og derefter til Thy.

Hvorfor det netop blev Stenbjerg, som parret søgte til, vides ikke. Stedet kan ikke have været videre kendt udenfor Thy, idet det jo var et lille samfund af fiskere og bønder. Men der var en lille kro i Stenbjerg, og Krøyer havde måske lyst til at være ved havet, som han jo kendte så godt fra livet på Skagen. Så fiskermiljøet har absolut ikke været ukendt.

Parret bosatte sig så de næste måneder på Stenbjerg Kro. På dette tidspunkt ejedes kroen af Peder Pedersen – også kaldet Pæ Pesen.

Motivvalget

Hver dag har man sikkert kunne se parret forlade kroen, medbringende staffeli, lærred og farver, for så at begive sig ud i landskabet eller til stranden for at skitsere og male. Motivvalget var begrænset set i sammenligning med sydlige himmelstrøg – der var landskabet og folkene i det. Des-

uden var der jo Marie og Krøyer selv. Er man nygift – nyforelsket – så er ens viv vel nok et lærred værd.

Det er da også de nævnte motiver, der ses på de 5 kendte malerier som opholdet i Thy kastede af sig. Foruden det lille maleri – gengivet på omslaget – af Marie Krøyer malende på Stenbjerg Strand, malede Krøyer et større maleri benævnt »Augustaften i Thy«. Desuden malede Krøyer et portræt af Marie og et selvportræt, dateret den 25. september 1889.

Det sidste maleri er et interiør fra kroen med Marie, der sætter sit hår.

Følgende tre malerier befinder sig nu på Skagens Museum: »Selvportræt«, »Portræt af Marie Krøyer« og »Stenbjerg Strand med kunstnerens hustruen Marie Krøyer malende«, og på Den Hirschsprungske Samling hænger »Interiør«.

Rejsen går videre

Hen i oktober måned forlader parret Stenbjerg, for at rejse tilbage til Mariens forældre i Augsburg, og derfra igen videre på studierejse.

Vi har ikke mange vidnesbyrd om opholdet i Stenbjerg, når der ses bort fra malerierne. Dog har Krøyer i et brev skre-

vet følgende: »Vi har altså fundet dette ensomme, afsides sted i Stenbjerg. Her er dejligt i landskabelig henseende, storartet klitnatur, store søer og bakker, rigtig Kyhn, og en herlig strand. Meget fiskerliv er her ikke, men det kan nu være det samme for denne gang, – jeg havde selv lyst til at lade fiskerne hvile lidt. Jeg maler et stort klit-

landskab samt en mængde mere eller mindre mislykkede forsøg på at male Marie«.

Skulle der blandt årbogens læsere være kendskab til skitser, malerier eller andre oplysninger, evt. anekdoter, om parrets ophold i Stenbjerg, vil museet meget gerne høre herom.

LITTERATUR:

Knud Voss: Skagensmalerne

Peter Michael Hornung: P. S. Krøyer

Ernst Mentze: P. S. Krøyer

Margrethe Loerges: Marie Krøyer

Stenbjerg Badehotel

En god tid som landets fjerdemindste redaktør

I 1962 blev Chr. P. Fogtmann ansat som ansvarshavende redaktør ved det daværende Thisted Amts Tidende. Han kom »for å blyw«. Det blev til mere end 22 år som leder af det eneste thylandske dagblad, der overlevede efterkrigstidens bladdød. Årbogens redaktion har opfordret Chr. P. Fogtmann til at karakterisere udviklingen i Thy gennem de forløbne årtier, sådan som han oplevede den fra redaktørstolens observatørpost.

Allerede i min journalistiske læretid i Haderslev i årene 1935-39 fik jeg i ungdommens blanding af spøg og alvor sagt, at jeg ville stille efter at blive redaktør på landets mindste avis – fordi jeg regnede det for ideelt at kunne være lige så meget journalist som redaktør.

I de næste 26-27 år var jeg journalist i Haderslev, Silkeborg og Holbæk, redaktionssekretær i Køge og København, lokalredaktør i Kjellerup og medredaktør i Silkeborg uden at ændre på ønskemålet – og i 1962 nåede jeg det så nær på, at jeg blev ansvarshavende redaktør på landets i holdertal fjerdemindste dagblad: Thisted Amts Tidende.

Fremstillingen kunne antyde beskedenhed, men det er ikke sagen. Jeg konstaterede blot i 1962, at jeg havde stilet mod det rigtige for mig, og nu længe efter pensioneringen i 1985 har jeg samme vurdering. I min tid som ansvarshavende redaktør – chefredaktør hedder det nu om dage – kunne jeg altid få den ønskede tid til ikke blot at lede virksomheden, men også til at fungere som journalist blandt bladets andre journalister.

Det skete et par gange for mig, at jeg fik direkte opfordring til at søge redaktørposter på større blade, men jeg sagde hver

gang nej uden behov for at overveje nærmere. I Thisted havde jeg fundet mit ønskejob – og jeg vidste det.

I foråret 1962 søgte De Bergske Blade to redaktører, på Viborg Stifts Folkeblad og på Thisted Amts Tidende. Da jeg sad som medredaktør på Silkeborg Avis og forud var lokalredaktør på dens aflægger Kjellerup Avis med det daværende Viborg Amt som arbejdsmark, havde jeg flest forudsætninger for at klare posten i Viborg, men jeg skrev i min ansøgning, at jeg faktisk helst ville til Thisted og Thy, hvor Danmark nu var i færd med at få en ny havn og en ny havneby, og hvor forskellige tegn lovede et erhvervsmæssigt opsving for hele landsdelen Thy.

»Ansøgnernes udflugt«

I juni det år havde Foreningen af Venstreblade i Danmark sommerudflugt til Thisted og Thy. Min kone og jeg deltog, blandt lutter venner og bekendte, og jeg mumlede til hende, at jeg knapt vidste, hvor jeg skulle gøre af mine øjne, for »de gættede da nok alle, at jeg havde sendt ansøgning til De Bergske Blade«.

Billedet er fra 1962 – da jeg netop havde opnået at blive redaktør på landets – næsten – mindste dagblad.

– Tag det roligt, sagde min kone. Det har mindst halvdelen af dem!

Det viste sig siden at være temmelig rigtigt. Til de to Bergske redaktørposter efter J. J. Lustrup i Thisted og Th. Wellejus i Viborg var der 28 ansøgninger, og uden al tvivl har omtrent alle 28 ansøgere været med på udflugten til Thy i 1962.

Tre dage senere blev jeg inviteret til besøg i Svendborg hos De Bergske Blades formand, advokat Aage Kristensen Randers, som lod mig forstå, at min interesse for havnebyggeriet i Hanstholm og min optimisme på hele Thylands vegne havde spillet en betydende rolle under vurdering af ansøgningerne.

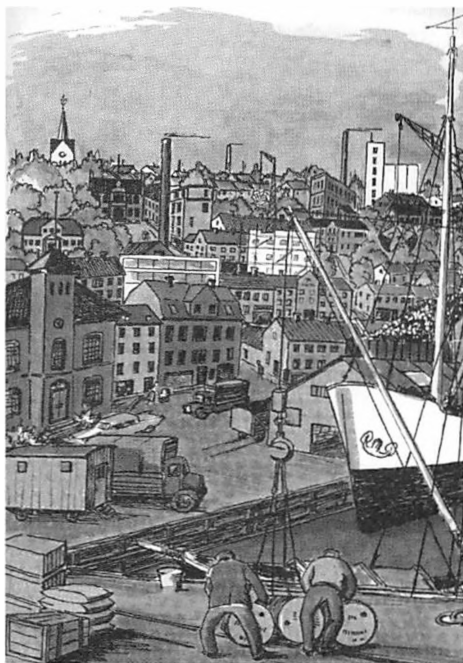
Udnævnelsen kom umiddelbart derefter. Jeg skulle tiltræde 1. oktober og havde dermed tid til at sige min stilling i Silkeborg op.

Snaksomme naboer

Et hyggeligt billede dukker op i min erindring, når jeg tænker på min families og min første tid i Thisted.

Vi havde ikke fundet egnet beboelse, men udset os en byggegrund på Vinterlys jorder i den østlige bydel og fået ordnet, at vi i byggeperioden kunne bo knebent, men billigt i en ende af den tidligere redaktørbolig i Jernbanegade 17, som ellers nu skulle tages i brug af bladet.

Fra det meget hyggelige redaktørkontor på 1. sal i det røde bladhus Jernbanegade 15 havde jeg en skøn udsigt direkte ind i

Den pudsige tegning skyldes Ruth Wienberg Jensen, gift med billedhuggeren, og det blev lavet til en fest-avis, som Thisted Handelsstadsforening fik lavet i 1966. Jeg skrev i præsentationen, at Ruth Wienberg Jensen havde gengivet »hele Thisted« i et perspektiv, der vist kun har sidestykke i det billede af Thisted, vi alle bærer i vore hjerter.

trækronerne på den gamle kirkegård, hvor jeg hver aften ved solnedgang kunne opleve, at de hundreder af alliker vendte hjem fra dagens fouragering og forekom at udveksle dagsnyt og oplevelser i en kakofoni af allikesnak, mens de fandt hver sin plads for natten.

Der er ingen fornuftig grund til at foretrække den ene kragefugl for den anden, men de store råger, der senere forjog allikerne, var nu ikke så rare naboer at lytte til.

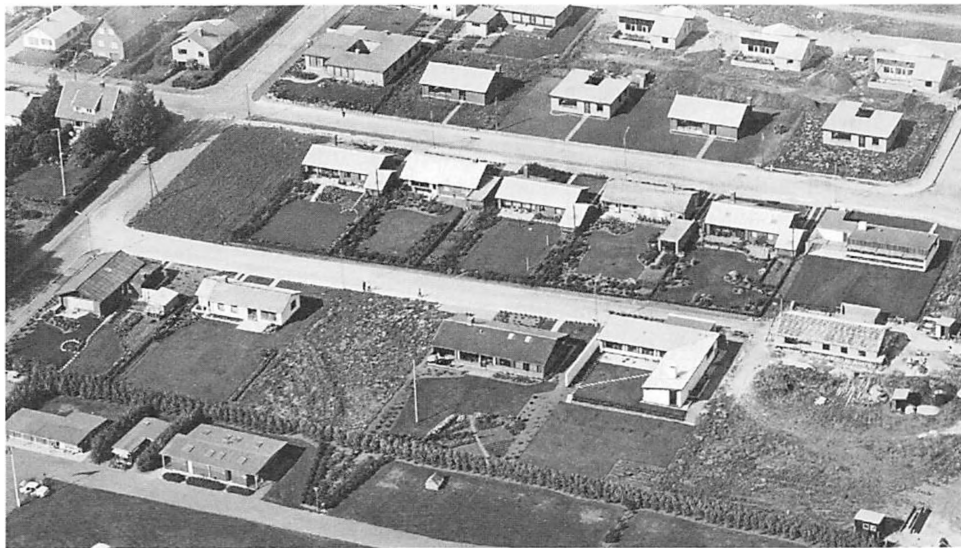
Thisted var hyggelig dengang – det synes alle vi gamle om »gamle dage«, – og som eksempel citerer jeg et brev, jeg modtog efter få dage som redaktør i Thisted og efter den ene forandring på bladet, at lokalstoffet nu begyndte side 4 i stedet for side 3: – De skal ikke komme her og lave om på vor avis. Redaktør Lystrup lever da endnu, ved jeg, og ellers er der da bogholder Jensen.

Min forgænger hed Lustrup og ikke Lystrup. Bogholder Jensen var forlængst blevet forretningsfører. Jeg fortsatte med at lave om. Men langsomt. Langsomt!

Thy anno 1962

Imens lyttede jeg altid gerne til de menneskelige naboer, jeg havde fået, og inden så længe snakkede jeg med om – ja, et kig i aviserne fra »mit første kvartal« i Thy angiver lidt om, hvad der dengang blev talt om i Thisted og Thy.

Jeg konstaterede efter nogen tid, at Thisted havde fået ny politimester samme dag, som jeg afløste J. J. Lustrup på Tiden- de, idet også Jørgen Bodenhoff var tiltrådt 1. oktober. Vi kom til at fungere næsten lige længe på vore respektive poster og fik en hel del samarbejde. Det samme gjaldt

Luftbilledet er i 1964 taget af De Bergske Blades tekniske chef (senere topchef) Ib Kristensen Randers, da han i sit eget fly var på vej på besøg i Thisted og syntes, at min kone og jeg skulle have et specielt billede af Fjordbakken 8 (med flagstang midt i billedet), mens vort hus endnu var splinternyt.

postmester C. Lorentzen, som tiltrådte kort efter mig og gik på pension lidt senere. Og statsskovrider P. Skarregaard, som sidst i tresserne afløste »overklitten«, overklitfoged Rasmussen, og venter at få bevilget sin afsked nu først i 1995. Vi forblev alle thyboer, da arbejdsdagene sluttede. Det var ikke norm forud.

Kort tid forinden havde Thisted Byråd opnået, at ingeniør Krøyer valgte Thisted til hjemsted for sin produktion af det helt nyopfundne stof Synopal, der var »opaliseret glas« – et mælkehvidt, ugenomsigtigt grus, egnet til at give vejmaterialer refleks. Byen lod ved Storodde på kommunens grænse mod Sennels bygge en havn alene til den fabrik, og her var den i 1962 allerede rejst, men endnu ikke i gang med produktion. Da det skete, og lagrene voksede, blev der megen kritik af fabrikken, fordi den spredte ubehageligt glasstøv over kvarteret.

Et par hundrede meter nærmere Thisted havde min kone og jeg fundet vor byggeplads – med god vejvisning ved landinspektør Poul Boe. Vi var i sommeren 1962 på rundtur i Thisted for at finde et egnet hus, men det var ikke lykkedes.

Vi kørte derfor til den tidligere ungs kueplads, hvor jeg som københavnsk journalist havde været på arbejde under ungs kuet i 1953 og var blevet begejstret for den flotte udsigt over fjorden mod Hanklit på Mors. Spangbergsvej rakte ind i området med fire huse, og nærmest fjorden var der lavet campingplads – men ellers var hele »ungskuepladsen« nu en bygmark, der hørte ind under gården Vinterly. Ved siden af boede Poul Boe, som jeg kendte fra ungs kue-besøget – han var aktiv på utallige områder – og jeg spurgte ham, om der kunne være mulighed for at købe byggegrund på den mark.

Han så noget forbløffet ud: – Jamen den har jeg lige udstykket – i henved 100 grunde – og der er endnu kun solgt to! I kan næsten vælge frit!

Vi ville gerne have valgt en grund helt ned til fjorden, men turde ikke komme Synopal-fabrikken for nær, så vi købte på Fjordbakken, hvor vi fik fabrikken noget på afstand, men til gengæld campingpladsen mellem vor grund og fjordskrænten. Desværre blev vinteren 1962-63 så streng, at bredningen var islagt i flere måneder, og først i maj 1963 kunne håndværkerne grave ud til vort byggeri, hvorpå vi kom til at flytte ind i oktober – efter at have ligget i telt på campingpladsen i nogle sommermåneder.

I oktober 1962 åbnedes Liden Kirstens Grav ved Vestervig Kirke, og det viste sig i overensstemmelse med sagnet, at den rummede skeletterne af en mand og en kvinde, men hvis manden var prins Buris, så passede det ikke, at han var blevet blindet og på anden måde lemlæstet, før han blev bundet til kirkedøren. – Derimod havde han gift og tandpine, sagde dr. med. Møller Christensen, som havde opnået tilladelse til med videnskabeligt formål at åbne graven.

I samme måned købte Dansk Folkeferie grund til en ferieby i Vigsø på Hanstholmen, og der blev luftet tanke om at føre kystvejen mellem Vestervig og Ove Sø videre helt til Hanstholm, så både fiskere og turister kunne få vej gennem fuglereservatet mellem Klitmøller og den nye havn.

Fjernt i verden rasede den kolde krig. Den amerikanske kontraspionage konstaterede, at der blev bygget raketbaser på Cuba, og at Sovjet var i færd med at sejle atombærende raketter over til Fidel Castros kommunistiske rige.

Præsident Kennedy truede regulært med

krig, – og Sovjet-lederen Khrustjev lod rakettransporterne kovende midt på Atlanterhavet.

Langt til omfartsvej

På et møde i Thisted Erhvervsråd blev der spurgt om en omfartsvej for Thisted, og borgmester Aksel Mikkelsen svarede, at den ikke var »lige om hjørnet«. Det var da reel snak. Der gik 32 år, før den kom.

I november 1962 indviedes den nye vestfløj på Thisted By- og Amtssygehus, der blev drevet af Thisted købstad og amt i fællesskab, og der blev meget hurtigt derefter taget fat på en østfløj samt – efter kommunalreformen i 1970 – et centralvaskeri for alle Viborg Amts sygehuse. Det blev også til en ny køkkenbygning mod Kastet og et sygehuskapel mod Solhøjvej.

Tidende kunne fortælle, at fire af DSBs store lokomotiver nu skulle »i mølpose« i Thisted Banegaards tomme remise – og det viste sig, da de skulle herop fra Struer, at banelegemet havde svært ved at bære dem. Der blev stridt forgæves for at få jernbanen ført frem til Hanstholm.

På Christiansborg blev der taget principbeslutning om, at Danmarks sidste tredten ro-redningsbåde skulle udskiftes med motorbåde. I samme borgs omegn blev fostret en landsplan, der omfattede fredning af »al natur« i Danmark, og Thisted Amts Tidende gik ved min pen hidsigt imod den, fordi den blandt andet gjorde hele Thy til naturpark med forbud mod enhver forandring. Eneste frie landbrugsområde var en halv snes kvadratkilometer omkring Fjerritslev, så alle thyboer skulle, skrev jeg i Tidende, leve af at sælge ispinde og parkeringsbiller.

I første omgang lykkedes det for thyboerne med flere at »jorde« planen, så den kom i en mere fornuftig udgave, men som bekendt har ny miljølovgivning trukket tilbage i retning af næsten generel fredning og braklægning. Landsplanen af 1962 lurer stadig.

I december 1962 meldtes, at inspektør F. C. Frandsen var valgt til formand for Landboforeningen Nordthy, hvor han i mange år havde været konsulent. I samme måned holdtes »de syv nationers adventsfest« på flygtningehjemmet i Dragsbæk, og det var en stor oplevelse for min kone og mig at være med til plejehjemslederne Grethe og Alfred Jørgensens arrangement for flygtningene fra Estland, Letland, Litauen, Polen og Rusland foruden deres præst fra Finland og deres danske venner i Thisted.

I nytårsnummeret den 31. december blev der meldt, at Thisted Købstad i 1962 havde købt landejendomme for 1,3 mill. kr., så der nu var plads for erhvervsbyggeri i mange år. Det blev siden til industrikvarteren mellem Aalborgvej og Sennelsvej.

Formanden for Skolekommissionen, direktør Clausen-Christensen, rejste spørgsmålet, om man ikke burde standse al udvikelse af Borgerskolen i Skolegade og i stedet bygge en Østre Skole ved Kronborgvej, fordi byen voksede mest mod øst. Tiden besvarede spørgsmålet med et jo.

Gamle bybilleder

– Bag Thisted Amts Tidendes to ejendomme i Jernbanegade lå – med facade mod det daværende Grydetorv – den i 1961 nedlagte Thisted Amtavis, der var blevet til Thisted Amtsbogtrykkeri A/S under

ledelse af bogtrykker Erik Wadmann og med direktør Viggo Vestergaard, Doverodde, som formand.

Jeg fik straks en del at gøre med de konservative, som i Thy var mange i tal og stærke i indflydelse. Nogle af dem var lidt bitre over at have mistet den konservative avis, og der blev sagt, at »det var Tidende, der slog Amtsavisen ihjel«. Nu fik jeg forelagt krav om, at de konservative hver dag fik stillet en bestemt plads, f.eks. en kvart side, til rådighed i Thisted Amts Tidende – og jeg sagde nej med den begrundelse, at en sådan plads var ensbetydende med en gratis annonce, som vi ikke havde råd til at give, og som ville være uden megen værdi for de konservative. Det ville være mere værd for dem, når jeg tilsagde de konservative loyal betjening ud fra min erkendelse af, at Thisted Amts Tidende skulle arbejde for alle thyboer uden hensyn til parti. »Jeg vil regne jeres foreninger for lige så vigtige som f.eks. landboforeningerne«. Hvis jeg skri-

ver noget imod de konservative, vil det ske i spidsartiklerne og aldrig i referaterne.

Min holdning blev godtaget, og jeg tog samme stilling, da den socialdemokratiske avis nogle år senere også måtte give op. Her var den politiske mistillid til venstre-redaktøren nok mere udtalt, men via journalister, som socialdemokraterne havde mere tillid til end til mig, kom et samarbejde alligevel i stand, og stadig færre socialdemokrater vægrede sig ved at bruge det liberale blad som talerør. Nu har Thisted Dagblad i mange år været avis for alle thyboer.

De forsvundne kvarterer

Tilbage til »byvandringen«. Mellem Grydetorv og havnen lå det såkaldte Fjordstrædekvarter, der bl.a. omfattede lagrene til grosserer J. C. Jacobsens gamle købmandsgård med forbygning ud mod hav-

Det forsvundne Grydetorv med Thisted Amtsavis' redaktorbolig til højre.

nen. Det var i det hus, digteren J. P. Jacobsen i 1885 døde »den vanskelige død«, og lige overfor, på den anden side af Kystvejen, lå endnu det lille skur, som havde været den tuberkuløse digters lysthus og arbejdsrum. Ja, skuret er der endnu, lige så anonymt og forsømt som i 1962. Det burde lægges frit midt i det lille anlæg på stedet og forsynes med pyramidetag, som det var for 100 år siden.

Toldbodgade snoede sig i en pudsig S-form fra Storetorv til udmunding på havnen mellem Toldboden og det forhenværende posthus, der allerede i 1880'erne var afløst af det nuværende ved Banegården. Midtvejs i Toldbodgade – når man gik mod havnen – lå til venstre J. P. Jacobsens Plads, der var blevet til ved, at et helt kvarter ved Skolestræde var fjernet med undtagelse alene af det hus, hvor J. P. Jacobsen var født.

Til højre lå Grydetorv, der fortsatte i Søndergade ned til Gasværkets port. Endnu i vor tid kan man finde Søndergade, men den har mistet sit navn, fordi den nu blot er forplads til det nye rådhus. Ejendommen Asylgade 28 var hjørneejendom ved Asylgade-Søndergade og er nu eneste levn af Søndergade.

Fra havnen ud ad Kystvejen passerede man nogle nedlagte benzindepoter, hvis ruiner ikke var fjernet, og bag dem først gasværket, derefter elektricitetsværket. Overfor elværket lå eksportstaldene med det tilhørende serveringssted, der senere skulle blive til restaurant Marina.

I modsat retning fra havnen – mod Aalborg – lå efter DFDS'pakhuis, som er her endnu med skibsmægler Leo Iversens virksomhed, nogle store lagerbygninger for korn og derefter Sørensens Kulhandel, som stadig kan stedfæstes, fordi Havnesmeden har kunnet udnytte det svelle-

aflukke, der holdt kulbunkerne på plads. På modsatte side af havnen lå P. O. Poulsens kulhandel, ejet og ledet af byens borgmester, Aksel Mikkelsen. Dens bygninger står uforandrede – men kul er der ikke mere.

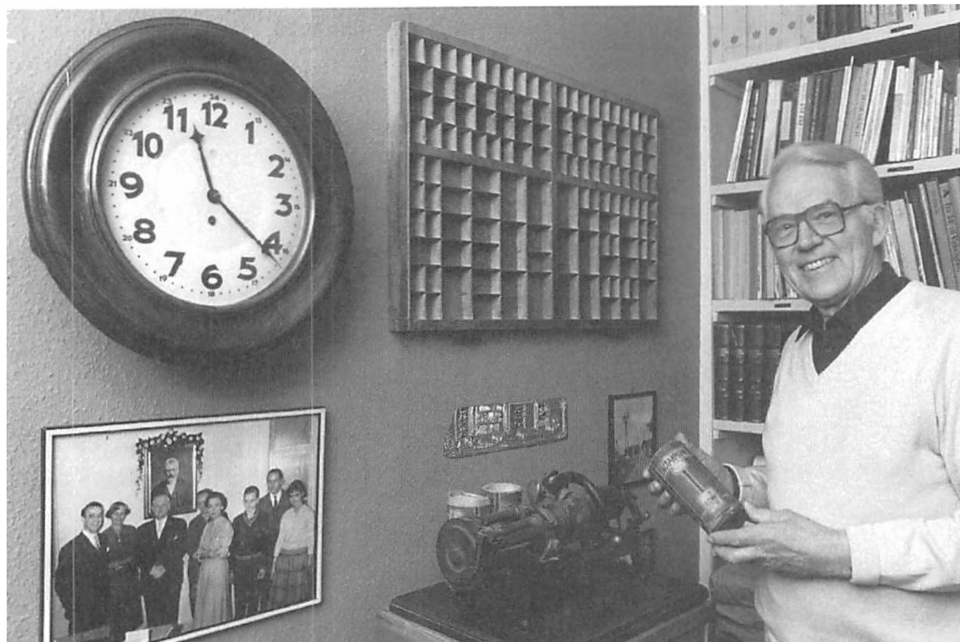
Krigsminder

Skønt der var gået sytten år efter befrielsen, havde Thisted mange krigsminder i 1962. Ud ad Hanstholmvej lå barakkerne efter Organisation Todt, den tyske hærs entreprenørkorps, omtrent på det sted, hvor Ringvejen nu krydser og skifter navn til Over Engen. Mellem Fårtoftvej og Vegendalvej – omkring maskinfabrikken Cimbria, som ingeniør Erik Olesen havde flyttet ind i »Kanonfabrikken« – lå militære barakker til mange formål.

»Kanonfabrikken« svarede ikke helt til betegnelsen, for der var nok aldrig lavet kanoner på det sted, men det tyske militær havde haft maskinværksted i bygningen og repareret alt muligt – sandsynligvis også kanoner.

Ud mod Vegendalvej fandt man Thisted Brandvæsen i en af barakkerne – det er der endnu – og vandrerrhjemmet i en anden. Der gik ikke så mange år, før vandrerrhjemmet fandt noget bedre på Skinnerup Skole.

På Simons Bakke mellem Dragsbæk og Tilsted lå de mest iøjnefaldende mindelser om besættelsen: Den forhenværende bondegård, der havde været kaserne for mandskabet ved en eskadrille vandflyvere og nu fungerede som midlertidigt hjemsted for en CF-kolonne, der egentlig hørte til i Skørping, et infirmeri (militært sygehus), der var blevet til internationalt flygtningehjem, og den forhenværende officersmes-

I redaktørkontoret havde jeg et lille »museumshjørne« med en gammel Edison-fonograf, en sættekasse og et billede af den Bergske familie samlet til 75 års jubilæum i Thisted i 1957 – altså før min tid.

se, der var blevet restauration, ejet af kommunen og drevet ved forpagter.

I dag: CF-kolonnen er blevet til Beredskabscenter Nordjylland og helt bofast i Thisted, hvor stadig mere af stationen fornyes. Flygtningehjemmet er blevet til Aldersdomshjemmet Dragsbæk, og officersmessen findes stadig som del af det nu privat ejede og stærkt udvidede Hotel Limfjorden.

Smalle kår

Jeg har nævnt den optimisme, der bidrog til at trække mig til Thy, men den var nu ikke fremherskende i by og egn, som virkede noget slidt og afskallet, fordi der ikke efter besættelsen havde været så megen

opgangstid, at bygninger på land og i by kunne pudses op.

Af industri var der meget lidt. I Thisted sagde man, at der af virksomheder i nævneværdig størrelse egentlig kun var slagteriet og sygehuset (!), og fiskeriet fra vestkysten foregik stadig ved små kuttere, der gik ud fra slæbestederne i Agger, Stenbjerg, Vorupør, Vangså, Klitmøller, Hilsted og Lild Strand. Kutterne kunne overhovedet ikke give arbejde til alle, der boede i fiskerlejerne, og næsten ingen derude var forsikret mod arbejdsløshed.

– Jamen hvad lever de af, spurgte jeg en mølbo, og han svarede: - I Klitmøller lever vi ikke af indtægter, men af mangel på udgifter.

Mere rigtigt kunne det dårligt siges, men der bør tilføjes, at alle i fiskerlejerne kunne gå til bådene, når de kom ind sidst

på eftermiddagen, hjælpe til med at bære fangsten ind og til gengæld få »en håndfuld fisk«, der altid udgjorde otte styk af den pågældende fiskeart.

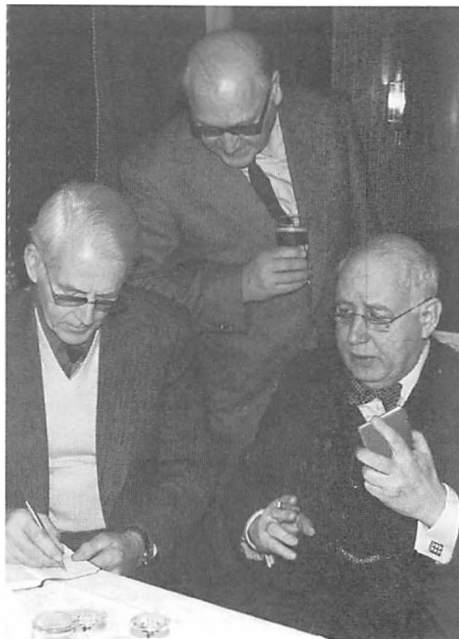
Landbruget var inde i samme kostbare udvikling, som sås landet over: Traktorer i stedet for heste, nye maskiner både ude og inde, rationaliseringer og nedskæring af al lønnen medhjælp. Det måtte give ledighed – og arbejdsløsheden i Thy var større end landets gennemsnit.

Tilflyttere

Før min familie og jeg ankom til Thisted og også i årene derefter hørte jeg meget om thyboers egenart og vanskeligheder for tilflyttere ved at blive anerkendt, og oplysningerne havde en hel del på sig, men daværende borgmester Aksel Mikkelsen, som selv var ægte thybo, kom nærmest den karakteristik, der var mest væsentlig for mig.

Ved et møde blev jeg af en deltager spurgt, om min familie og jeg var faldet til i Thy, og om jeg troede, vi med tiden kunne blive anerkendt af thyboerne. Jeg svarede ja til det første spørgsmål og til det andet: – Jeg tror, vi er anerkendte som tilflyttere, men som thyboer bliver vi det vel aldrig.

Aksel Mikkelsen, som hørte ordvekslingen, blandede sig med den myndighed, han udfoldede i enhver sammenhæng: – Det er forkert, hvad De siger. Thyboerne tager gerne mod tilflyttere, men har det stående spørgsmål, om de er »kommet for å blyw«, eller de bare er på gennemrejse. Hvis de er kommet for at blive, bliver de anerkendt med det samme, også som thyboer. Hvis de bare er på gennemrejse, vil de aldrig

I seks år var jeg formand for Thisted Turistforening – som en slags stedfortræder for sparekassedirektor Gunde Linvald, der var blevet formand for Danmarks Sparekasseforening, men klarede at fortsætte som næstformand i turistforeningen. Pressefotograf Tage Jensen så os sammen med erhvervs- og turistchef Mogens Bjerregaard (stående) ordne en aftale ved et møde i en helt anden forening og »skød« trioen blot til min fornøjelse.

komme thyboerne så nær, at de bare kan få et indtryk af dem.

Borgmesterens erklæring faldt sammen med min kones og min erfaring. Det har aldrig haft negativ virkning for os, at vi engang kom udefra, for vi kom for å blyw....

Whist som adgangstegn

I overensstemmelse med mit ønske om at være både journalist og redaktør tog jeg ud

til så mange møder og generalforsamlinger, som jeg kunne overkomme, og det gav lange arbejdsdage. Mange af møderne blev fortsat med et selskabeligt samvær, som gerne bestod i et slag whist, og selv om jeg var og er en elendig kortspiller – helt uden interesse for den sag – gik jeg gerne med, fordi der blev spillet om små penge, og jeg syntes, at tab på 10 eller 20 kr. var rimeligt nok som gengæld for de nyttige kontakter, jeg vandt.

Jeg stoppede selv den sædvane. Da jeg en aften havde nu længst afdøde urmager Bendixen som makker, kom jeg til at se, hvor meget han led ved mine ret tilfældige meldinger, der naturligvis også gik ud over ham, og så spillede jeg ikke mere kort »på arbejdet« ud over, at jeg gjorde den aften spil færdigt med så fornuftige meldinger, som det var mig muligt. Det var nu også rart, at jeg siden kunne komme et par timer tidligere hjem på redaktionen for at skrive referat af de møder, der imens levede vide-

re ved kortbordene. Mine ønskede kontakter fandt jeg på anden måde – og ikke mindst i Rotary. Det hører til de politiske vilkår, at denne klub for »mænd i ledende stillinger« skal rakkedes ned, men som kontakthavn for en pressemand og for så mange andre er den uvurderlig, og jeg kan dementere al bagtalelse af den.

Den store byggeplads

Mens livet gik sin gang i Thisted og Thy, blev der arbejdet på den nye havn ved Hansted, hvor vestre ydermole var ødelagt af storme under besættelsen, mens vestre indermole og tværmole stod nogenlunde intakte. Højre mole var endnu ikke påbegyndt. Det hele så ikke ud af meget, og besøgende måtte undre sig over, at der blev støbt tunge betonkonstruktioner langt inde i sandstranden.

Zink-cliche. Thisted Amts Tidendes første redaktør i Hanstholm var fra starten i 1967 kun udstyret med »en bil, en telefon og en skrivemaskine«, men inden så længe fik bladet indrettet lokalredaktion i Hansted gamle skole. Her ses Kai Digen sammen med journalist Lone Vestergaard.

Skulle havnen bygges på land? På sin vis var det sagen, fordi flytning af nogle millioner kubikmeter sand ikke betød meget i det store projekt, hvis første etape blev indviet i 1967. Da havde sand og vand skiftet plads i forhold til betonmure og -moler, og det hele blev straks taget så småt i brug.

Så småt! Thisted Amts Tidende markerede havneindvielsen ved at ansætte en lokalredaktør, Kai Digens, som ifølge præsentationen i bladet var udstyret med en telefon, en skrivemaskine og en bil – men foreløbig ikke noget kontor! Det fik han nu ret hurtigt indrettet i Hansteds gamle skole. Da Hanstholm Centret blev bygget, fik bladet sit kontor der, og i mellemtiden var der blevet stadig mere at skrive om fra havnen og den voksende by.

Men vor beskedne begyndelse var i overensstemmelse med al start i den nye havneby. I tresserne trivedes mange fantasier om Hansthølm's fremtid, og der var snak om en storby, der ville føre til bymæssig bebyggelse af hele den 15 kilometer lange holm, men det virkelighedsnære var, at den nye havn lå nærmere Nordsøens bedste fiskepladser end nogen anden dansk havn, og at det med tiden ville gøre den til landets måske største fiskerihavn. En vis færgetrafik kunne der også håbes på og arbejdes for...

Den lille avis

Thisted Amts Tidende, som i 1970 skiftede navn til Thisted Dagblad, fordi Thisted Amt forsvandt, må have et par ord om de første år, jeg kendte den.

Bladet var gået godt under under mine kun to forgængere, M. Aaberg (1883-

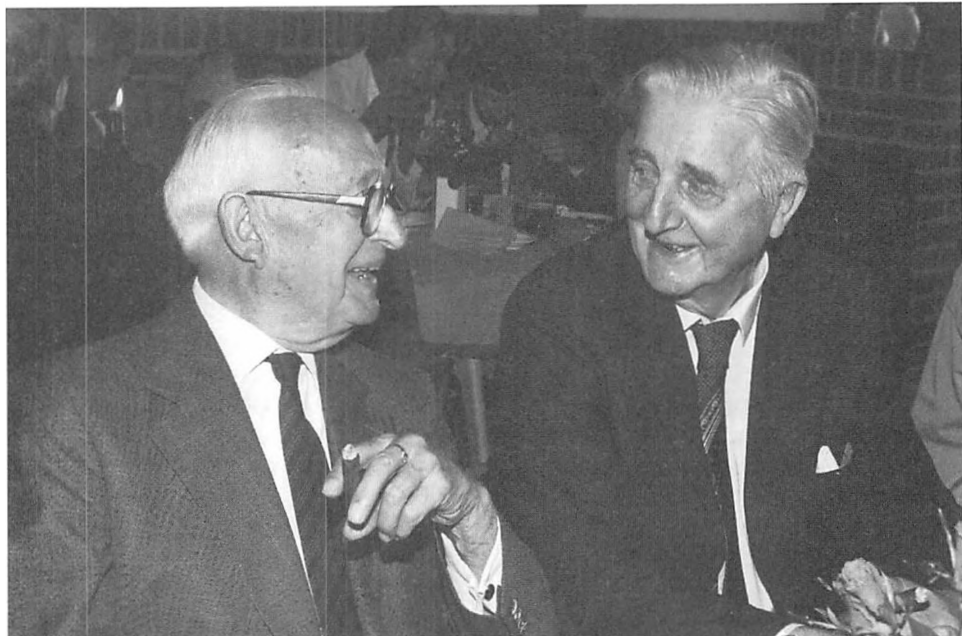
1933) og J. J. Lustrup (1933-62), og det var i 1961 besluttet, at den gamle rotationspresse skulle skiftes ud med halvdelen af en mere moderne presse, som var købt brugt på Fyns Tidende med den plan, at den ene halvdel skulle trykke Ringkøbing Amts Dagblad, den anden halvdel Thisted Amts Tidende. Der var ud mod Asylgade bygget en maskinhal til den fynske presse, men så var projektet gået noget i stå, og mens en rotationspresse til 32 avissider kom i gang i Ringkøbing, lå de rustne dele til en helt tilsvarende presse til os på lager i ægpakkeriet ved Grydetorv.

Der gik nu ikke så lang tid, før arbejdet også gik videre i Thisted. Arbejdsmand Erik Snæver Andersen, Tilsted, blev ansat til den opgave at rense de mange hundrede maskindele for rust, og siden blev genskabelsen af en rotationspresse overladt til smedemester Knud Erik Andersen på havnen. Hans førstemand, Knud Gregersen, kom til at stå for det meste af opstillingen, og han imponerede mig stort ved at kunne skabe en trykfærdig presse af de mange hundrede stykker jern ved hjælp af en arbejdstegning på kun en lille kvadratmeter. Snæver forblev ansat på bladet som trykkeriarbejder og chauffør m.m., og han sluttede først, da rotationspressen i 1994 standsede, fordi trykningen blev flyttet til Ringkøbing.

Både Snæver og jeg har hovedparten af vor arbejdstid knyttet til den rotationspresse.

Navne fra dengang

Når jeg var gået efter redaktørposten på den lille avis, skyldtes det ikke alene ønsket om at være både redaktør og jour-

Ved chefredaktør Hans P. Kraghs tiltræden og min afgang i 1985 havde vi besøg af to gamle medarbejdere: Forretningsfører Chr. Jensen (t.v.) og redaktør Borge Steffensen.

nalist, men også at finde en arbejdsplads, hvor jeg kunne kende medarbejderne personligt. Det lod sig gøre med Tidendes 50 – 60 typografer, journalister og kontorfolk, mens det naturligvis var umuligt på de store aviser med flere hundrede medarbejdere.

Min første og nærmeste kontakt var forretningsfører Chr. Jensen, som havde været på bladet siden 1920 og nu nærmede sig pensionsalderen i en stil, som var han tyve år yngre.

Hans førstekraft var Rigmor Iversen, som var bladets bogholder i mange år og også fortsatte, da Tage Rasmussen i 1966 afløste Chr. Jensen. Faktor i sætteri og trykkeri var Erik Lauridsen, ansat i 1961 og stadig Thisted Dagblads tekniske leder. På redaktionen havde jeg redaktionschef Kjeld Egebjerg som højrehånd, bistået af

redaktionssekretær Elvig Larsen samt journalisterne Lina Stage og Jørgen Miltersen.

I den store skare på 25-30 typografer huskes blandt andre brødrene Aage og Peder Christensen, brødrene Knud og Søren Pedersen, Aksel Jensen, Niels Hansen, Bent Borggaard, Iver Andersen, Georg Birkemose og hans søn Jens Birkemose, Ubbesen og Laur. Larsen.

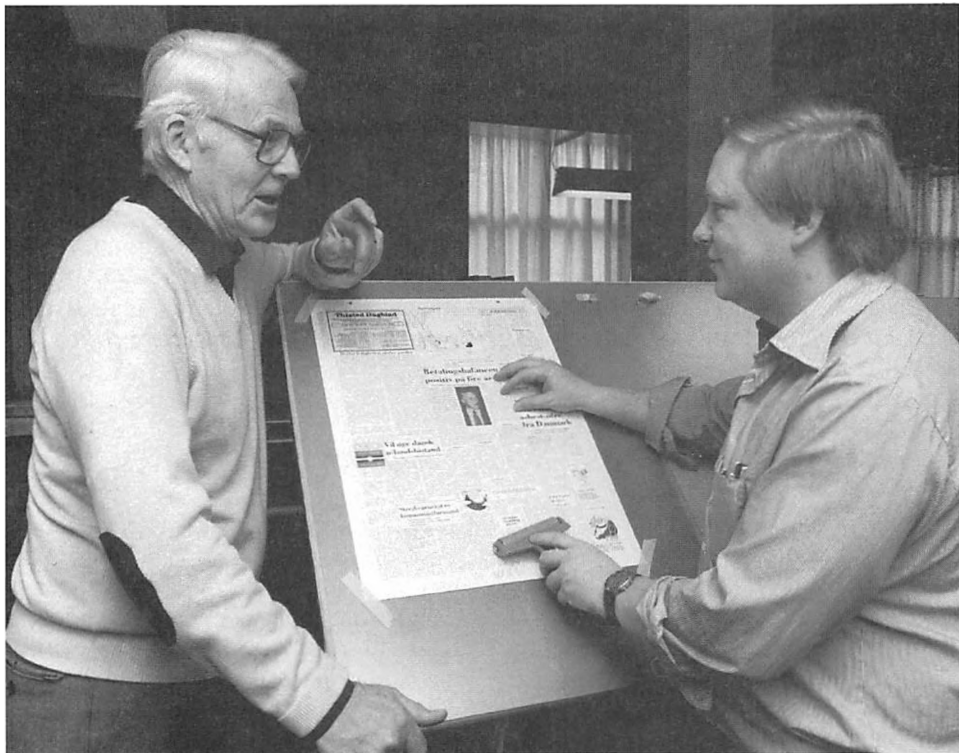
Der var flere, og der kom mange flere til gennem de næste 23 år, men det skulle gå så mærkeligt, at hele tre medarbejdere døde i mine første år på Tidende. Med ganske kort mellemrum døde både Kjeld Egebjerg og Elvig Larsen, begge kun i halvtredserne og begge helt uventet for deres nærmeste. Med blot få måneders varsel døde typografernes tillidsmand, Bent Borggaard, af kræft, og han var kun i fyrrerne.

Lokalredaktør i Sydthy var Børge Steffensen, som var ansat allerede i 1937, og som nu ved min tiltræden var udnævnt til medredaktør. Jeg sagde til ham, at jeg så afgjort ville respektere hans status som medlem af bladets ledelse, men fandt det upraktisk, om vi skulle holde telefommøde om hvert lille lederanliggende.

Jeg foreslog, at vi i stedet regnede ham for ansvarhavende og enevældig i Sydthy og på Thyholm, og det passede Børge Steffensen udmærket. Vi forhandlede siden kun om lederanliggender, når vi skulle finde en ensartet fremgangsmåde og holdning under lokalstoffets behandling i Hurup og Thisted.

Nye virksomheder

I erindringen er Thisted i treserne præget af bestræbelser for at øge beskæftigelsen og alle aktiviteter, og disse bestræbelser havde et centrum i Thisted Erhvervsråd, som efter nogle års stagnation og stilstand var genstiftet i 1961 med direktør Knud Homann som formand og ansættelse af cand.jur. Mogens Bjerregaard, København, som erhvervs- og turistchef. Han var gammel thybo, søn af S. Bjerregaard, som var Thistedes sidste kongevalgte borgmester, og som bankbestyrer i Ballerup havde han haft nær tilknytning til den erhvervsmæssige opblomstring, som efter besættelsen

Skønt det var unødvendigt, fastholdt jeg fra 1962 til 1985, at jeg så vidt muligt selv stod ved siden af typografen (her Kaj Christensen), når side 2 med lederartiklen blev sat sammen.

kom først i Københavns omegnskommuner. Nu lykkedes det Thisted Kommune og Erhvervsrådet i nært samarbejde at trække nogle gode industrier til Thisted, og da der først var gået skred i udviklingen, gik den stadig hurtigere. Fremtrædende personer i dette samarbejde var erhvervschefen og kommunaldirektør Hans Pedersen. men de var så langt fra alene, og arbejdet bar frugt.

Oticon, Hellesens, Joran Bor, Glostrup Møbelfabrik, Coloplast, Plumrose, Delta og Uniscrap kom til byen og fik følge af flere, mens også lokale håndværkere og andre erhvervsdrivende blev til industriefolk. Der opstod nogle store plastfabrikker, og mens den gamle maskinfabrik i Thisted døde hen, blomstrede Sjørring Maskinfabrik og Cimbria i Thisted op. Det samme gjaldt Møbelfabrikken Licentia i Nors, siden N.J.A. Møbler samme sted, og ikke mindst Nielsen-slægtens margarinefabrik og maltfabrik i Dragsbæk. Thisted Bryghus trivedes stort. Installatør H. M. Mortensen kom til byen fra Glyngøre og opbyggede på B. Bjerre Christensens installatørvirksomhed de fabrikker, der i dag hedder H. M. Automatic og H. M. Production. Mens Hurup mistede en skotøjsfabrik, udvikledes madrasfabrikken Huma til at blive landsdominerende med stor eksport, og Thylands Avis udviklede sig til det landsdækkende Dantryk.

Handel i Thisted

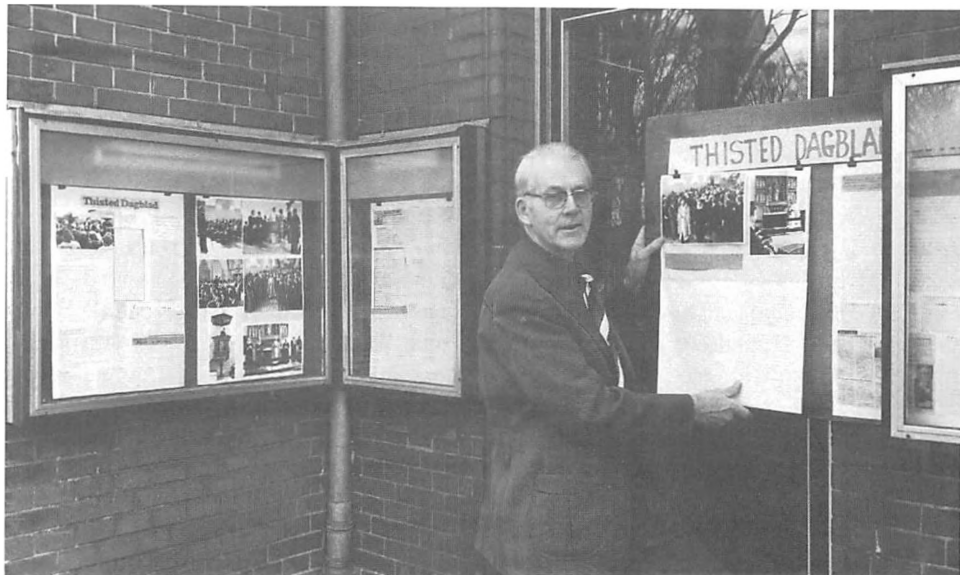
I 1966 faldt to mærkedage af betydning for den gamle handelsby Thisted. Først markeredes 100 års jubilæum i Thisted Arbejderforening, der er landets ældste brugsforening og derfor blev fejret som selve starten for alle danske brugsforeninger.

Andelsbevægelsens top kom på besøg, og ved festen var der solosang af Poul Bundgaard, der viste sig at have en fortid som brugslærling i Thisted Arbejderforening, – men var mere optaget af sin nutid som sanger.

Det tyder på en historisk sammenhæng, når også Thisted Handelsstandsforening senere samme år kunne fejre 100 års jubilæum. men så meget ænsede handelen i 1866 vist ikke provst Sonnes ide til en butik, der var ejet og drevet af kunderne selv. Tiden efter Danmarks militære nederlag i 1864 var præget af initiativer på så mange områder. Nu i 1966 skulle den frie handels jubilæum imidlertid markeres, som Brugsens 100 år var blevet det, og det skete under ledelse af en aktiv bestyrelse. Den bestod af direktør Laur. Jensen, formand, samt bryggeridirektør Poul Reitzel, fotohandler Jens Steffensen, manufakturhandler Ejnar Søndergaard og direktør Knud Homann. Jeg blev indblandet i jubilæet på forskellig måde, men især ved at redigere en jubilæumsavis sammen med Laur. Jensen, Ejnar Søndergaard, Mogens Bjerregaard og redaktør Clemmen Bruns-gaard fra Thisted Socialdemokrat.

En privat lufthavn

Thisted Lufthavn kan regnes med blandt Thisted Erhvervsråds fortjenester, men den blev også til som en følge af den almene trang til aktivitet, der prægede tresserne. Ideen til den kom fra fotohandler Jens Steffensen, og den blev taget op af bl.a. direktør Knud Homann, elektroinstallatør H. M. Mortensen og borgmester Aksel Mikkelsen. I løbet af meget kort tid blev der udarbejdet og vedtaget et prospekt: En

Slutningen af halvferdserne var præget af arbejdskampe med langvarige typografstrejker. Under en af dem demonstrerede jeg ved hver dag at klistre en »avis« i ét eksemplar og anbringe den i udhængsskabene.

lufthavn til 4,5 mill.kr. at betale af Thisted og Hanstholm Kommuner efter et tilskud fra Viborg Amt på 700.000 kr.

Det kan tages som udtryk for, hvor stærkt alting skulle gå dengang, at Knud Homann i nogen tid kom til at stå som lufthavnsejer.

Da amtsrådet og de to byråd havde givet tilsagn, lod han tage første spadestik til arbejdets udførelse – og blev skarpt kaldt til rette af borgmester Aksel Mikkelsen, der gjorde opmærksom på, at en sådan sag skulle passere hele det demokratiske system og i sidste ende tiltrædes af indenrigsministeren, før arbejdet blev startet: – Foreløbig står De, hr. Homann, som den personligt ansvarlige for hele projektet.

Den afgørelse kunne ikke ændres, men Homann troede så sikkert på sagen, at arbejdet ikke blev standset. Da lufthavnen blev indviet af prins Henrik den 13. september 1970, var kommunalreformen trådt

i kraft, og Thistedes nye borgmester hed Holger Visby. Han var venstremand, og det chokerede Højre-vælgerne – men som årene gik, vandt Visby dem for sig.

Politik og presse

Det var politisk urolige tider i tresserne med hyppige folketingsvalg, en kort overgang rent flertal til Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti, som dog ikke kunne enes om at regere sammen, og derefter i 1968 trekantregeringen af radikale, konservative og Venstre. Det spillede altså en rolle for mig som lederskribent, men lokalt i Thisted og Thy – dog mest i Nordthy – lå det stort set uforandret, at Venstre var stærkest på landet, mens socialdemokrater og konservative dominerede i købstaden, og de konservative havde

borgmesterposten uden mærkbar konkurrence – selv om socialdemokraterne stiledede efter den ved hvert valg.

De politiske vælgerforeninger spillede en betydelig rolle dengang, ikke mindst for Venstre, og det lå fast i Thisted som i andre byer, der havde venstreaviser, at redaktøren på stedet skulle være med i kredsbestyrelsen – næsten altid som sekretær. Kredsformand i Thistedkredsen var inspektør F. C. Frandsen, som jeg derfor fik et nært samarbejde med. Kredsformand i Hurupkredsen var hotelejer Olander på Missionshotellet i Hurup, og han havde vor lokalredaktør Børge Steffensen som sekretær.

Folketingsmand for Venstre i Thistedkredsen var Kr. Damsgaard, som jeg kom til at følge på mange møder, og for de konservative var det H. C. Toft, Uglev, mens socialdemokraterne var repræsenteret ved morsingboer, først Aksel Ivan Petersen,

derefter Thomas Have. Damsgaard og Toft nåede begge at blive ministre – henholdsvis kirkeminister og indenrigsminister. Efter Kr. Damsgaard forsøgte Bertel Haarder uden held at blive valgt i Thistedkredsen. Det lykkedes derimod for John Haaber, som var sognepræst i Sjørring, og efter ham blev Svend Heiselberg som thybo opstillet og valgt i Skivekredsen. De konservative valgte en tid Poul Henrik Houe, Ulstrup, de radikale Martin Pedersen under Baunsgaard-regeringen, senere Dagmar Mørk Jensen, Sjørring.

I forbindelse med kommunalreformen i 1970 skete en omlægning af valgkredsene, så Thisted og Hurup blev slået sammen, og efter den tid kom jeg med i en bestræbelse for at få Venstres mange sogneforeninger i Thisted Storkommune til at virke sammen. Det skete gennem et samarbejdsudvalg, hvor Jens Vangsgaard, Næstrup, var formand.

En af Thisted Dagblads mangeårige medarbejdere, underfaktor Knud Pedersen, samler første lokalside.

Da Thisted blev stor

I halvfjerdserne skulle thyboerne som alle andre i landet indrette sig på de nye kommunestørrelser, der blev lov i 1970, og i Thisted var der noget at se til, fordi kommunen blev Danmarks i areal største, mens den i hele Skandinavien kun var overgået af Kiruna – minebyen i det nordligste Sverige. Til gengæld havde byen mistet sin status som amtsby – og begrebet købstad forsvandt.

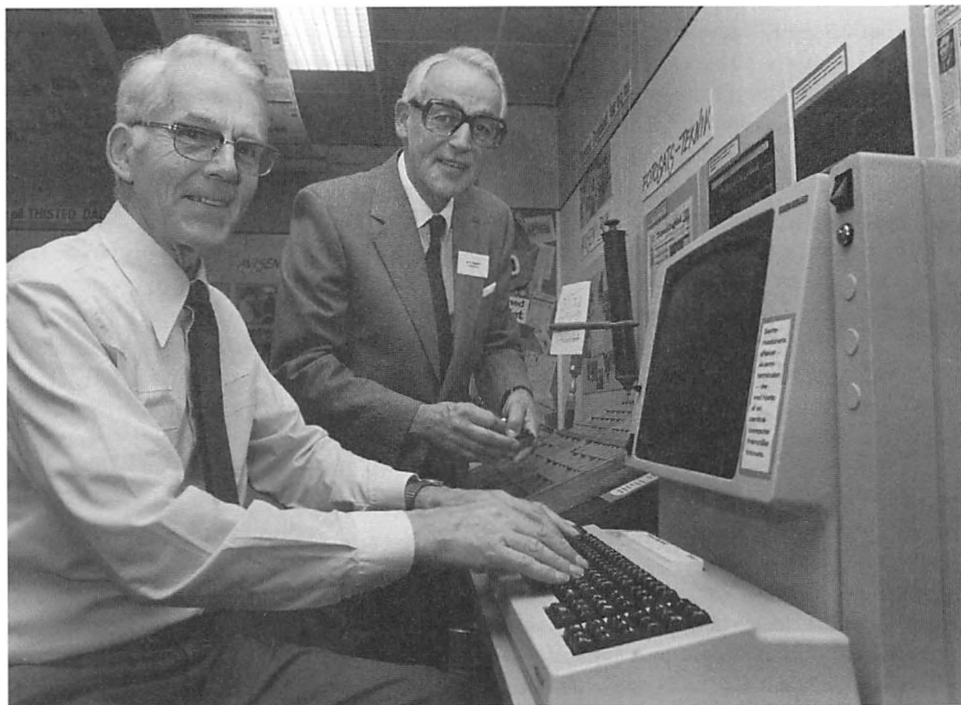
Det var svært for Thisted at miste amtets institutioner, og det blev beklaget stærkt, at amtmænd Fl. Martensen-Larsen dermed skulle forlade byen, men det blev hilst med glæde, at han som stiftamtmand i

det nye Viborg Amt fortsat kunne være Thylands amtmænd ved siden af den valgte amtsborgmester P. E. Eriksen.

Under forberedelsen af de mange ændringer var jeg i avisen gået ind for fire kommuner i Thy, nemlig en Hurup Kommune, der skulle omfatte Thyholm og Sydthy, en Snedsted Kommune, der omfattede Midtthy, en Thisted-Hanstholm, der forenede den gamle fjordby med den nye havby, og i øst en kommune, der omfattede Hunstrup, Østerild og Hannæs.

Jeg ønskede da også en amtsopdeling, så Thisted Amt blev lagt sammen med Ringkjøbing Amt, mens Salling og Viborg-egnen gik ind under Århus.

Thisted Amtsråd vedtog før sin ned-

Ved Thisted Dagblads 100 års jubilæum i 1982 var der arrangeret en udstilling hos Den Danske Bank. Her demonstrerede jeg en skærm til den helt nye edb-teknik, mens De Bergske Blades overste chef, Ib Kristensen Randers, forsøger at følge med i den gamle, nu forladede blyteknik.

læggelse et forslag om at samle Ringkjøbing, Thisted og Viborg Amter i et stort, nordvestjysk amt. Ringkjøbing Amtsråd sagde nej tak.

Jeg fik heller ingen af mine ønsker opfyldt. Thisted Byråd indtog den fornuftige holdning, at byen ville modtage de landsogne, der meldte sig – og blandt de første var ikke blot Tilsted og Thisted landsogn, men også Hundborg-Vorupør, hvis flertal i hvert fald ikke ville lægges ind under Snedsted!

Sjørring-Thorsted fulgte dette eksempel. Snedsted følte sig tvunget til at gå godvilligt i samme retning, og i øst ville Hannæs ikke ind under Hunstrup. Der blev en slags politisk folkevandring i retning af Thisted, og det endte med, at 18 kirkesogne sluttede sig til fremtidens Thisted Kommune.

Men Hanstholm ville ikke »opsluges« af den gamle købstad, og havnebyen fik tilslutning af Klitmøller i syd. Frøstrup i øst, så den fik noget bagland og ikke skulle leve på sand og hav alene.

I syd ville Thyholm ikke i kommune med Hurup og Vestervig og foretrak forøvrigt – påvirket af det nære Struer – at komme i Ringkjøbing Amt frem for det nye Viborg Amt. I Hanherred mistede Thy en ældgammel forbindelse med Fjerritslev-egnen, da Nordjyllands Amt rakte helt frem til Lunds Fjord, men det kom til at virke i modsat retning, at Andelsslagterierne i Thisted og Fjerritslev i 1976-78 blev fusioneret.

I striden om fremtidens amter vandt folketingsmand P. E. Eriksen fra Bjerringbro sejr for sin ide om et »diagonalamt« af Viborg og Thisted Amter, og han vandt sig thyboernes sympati ved altid at møde op, hvor der blev kaldt på ham. Det var to ret fattige amter, der her fusionerede, og det

har skatteyderne siden kunnet mærke, men det fungerer jo bortset fra evindeligt kævl om amtets sygehuse.

Produktion og eksport

Halvfjerdsenerne bragte en meget betydelig udvikling i alle erhverv, og den industrielle produktion tog til i forbindelse med en eksport, der for alvor kom i vækst ved Danmarks tilslutning til fællesmarkedet.

Det først anlagte industriområde mellem Kronborgvej og Aalborgvej blev hurtigt udfyldt, og derefter fortsattes der på Vilhelmsborgs jorder ved Aalborgvej og Sennelsvej, hvor man nu i halvfemserne må kigge langt efter en ledig byggegrund, men dog kan finde den – stadig længere ude. Blandt de store eksportvirksomheder kan nævnes Oticon, Coloplast og Fast Plast, Cimbria og Sjørring Maskinfabrik, H. M. Automatic og H. M. Production, møbelfabrikkerne i Thisted og Nors, Joran Bor og Mejerigården, men listen er ikke komplet, og den bliver stadig længere.

Thisted er kommet langt i forhold til dengang, da slagteriet og sygehuset nævntes som eneste store arbejdspladser. Det er gjort op, at erhvervsudviklingen i Thisted fra 1962 til 1982 skabte 2.000 helt nye arbejdspladser, og ved lejlighed nævnte erhvervschefen, at Egnsudviklingsdirektoratet havde ledet 300 mill. kr. til Thy.

Thisted som skoleby

Det hørte til den erhvervsmæssige udbygning, at også uddannelsen kom i udvikling. Et nyt gymnasium blev bygget nær Tek-

Jens Birkemose retter en trykplade til på den gamle rotationspresse.

nisk Skole, indviet i 1974, og siden kom Handelsskole og Handelsgymnasium, så der i Thisted's nordligste kvarter opstod en større skoleby, som blev suppleret med idræts- og svømmehal samt nyt stadion. Inde i byen blev Vestre Skole ved Skolegade efterhånden helt opgivet, og al børneundervisning blev flyttet til Østre Skole og Rolighedsskolen.

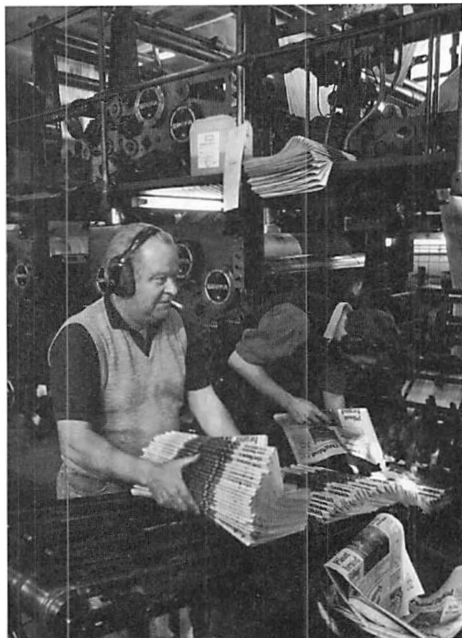
Kønnere by og landsdel

Et overblik over mine 22-23 år på redaktørstolens observatørpost må angive, at både Thisted og det øvrige Thy udviklede sig positivt, selv om adskilligt i udviklin-

gen kunne beklages. Det nedslidte præg er der ikke mere.

En lukket købstad med overbebyggede og forfaldne baggårde blev sprængt, da både erhverv og boliger flyttede uden for den gamle bygrænse, men før udviklingen gjorde byen til lutter ruin og museum, vendte tendensen, og bymidten blev efter grundig oprydning i baggårdene taget i brug igen med stadig flere boliger. Baggårdenes værksteder kommer nok ikke tilbage fra industri kvartererne, men det kan ikke beklages.

Handelen i det store antal små butikker var ved at blive væltet af mange supermarkeder, men navnlig i firserne skete en opbremsning, og i stadig længere gågader trives nu en alsidig handel til glæde for

Snæver tager aviser fra på den gamle rotationspresse en af dagene kort før dens sidste standning. Derefter standsede også han på bladet.

både de hjemmehørende og de stadig flere turister.

Hanstholm voksede til opfyldelse af de mere jordnære blandt holmboernes drømme. Fiskeriet voksede og voksede, indtil det stødte mod de europæiske fællesskabers kvoteordninger, og energiske forsøg på at få en færgedrift i gang på Norge og atlantehavsøerne vil nok lykkes med tiden.

I Thistedes store kommune er der en vis jalousi mellem den gamle købstad og de store stationsbyer, men det er ikke mere alvorligt, end det altid har været, og det fremgår, at der udmærket kan trives store

produktions- og handelspladser i de mindre bysamfund.

Det samme ses da også bevist i Sydthy og Thyholm Kommuner, og på Mors spredes erhvervsaktiviteterne langt ud over øen. Turismen har overalt i Nordvestjylland fået et omfang, som kun få drømte om i 1962. I seks år i halvfjerdsene var jeg formand for Thisted Turistforening og oplevede her en del af udviklingen.

I historiens lys

Efter min afgang fra bladet i 1985 har jeg igen været lutter journalist og har så travlt som nogensinde – med at få stadig mindre bestilt. Det er blevet til meget arbejde med lokalhistorie: En bog til Landboforeningen Nordthys 100 års jubilæum, en bog om De Bergske Blade, der omfattede Thisted Dagblad, og i nogle år medarbejder ved Historisk Årbog. En jubilæumsbog for Thisted Bryghus, der fylder 100 år i 1999, ligger næsten klar, og det samme gælder en bog om en gammel retssag omkring Landbosparekassen for Thy.

Det har altsammen givet mig nogen indsigt i tiderne omkring århundredskiftet 1900, og egentlig faldt det mig nu meget sværere at skrive om Thisted og Thy »i min tid«. Jeg tror, den egentlige vurdering af perioderne i 1900-tallet skal skrives engang i det 21. århundrede.

Krønikeskriveren til den tid skal ønskes lykke med. Tresserne, halvfjerdsene og firserne i Thy var interessante nok. Jeg har dem blot på lidt for nært hold...

Et bryllup i Brund i 1883

*Da Skovsted skrædder var midt i 80'erne, satte han sig til at skrive om sin hjemegns skikke som meddeler til Nationalmuseets *Etnologiske Undersøgelser*. I alt blev det til flere hundrede håndskrevne sider om mange emner lige fra tyendeforhold og røgtning til slagting, død og begravelse. Vi bringer her en beskrivelse af skrædderen og hans indberetning om forlovelse og bryllup, der tager sit udgangspunkt i et bryllup i Brund i 1883.*

Dygtig håndværker, naturmenneske, begavet og lidt af en original. Det er nogle af de betegnelser, man støder på i omtalen af Skovsted skrædder. Han blev født d. 12. maj 1877, og selv om han blev døbt Anton Marius Nielsen, underskrev skrædderen sig som A. M. Nielsen. Hans fødehjem var Jensbygård på Kanstrupvej mellem Hillerslev og Skovsted. Hans mor, Anne Margrete Thomsen, var ugift og datter på gården. Som far blev udlagt Niels Bak fra Kjelstrup. Moderen døde imidlertid kort efter, at Anton var blevet seks år gammel. Han voksede op hos bedsteførældrene, der imidlertid også døde, mens han endnu var barn. Gården blev overtaget af moderens bror, og afslutningen på Antons barndom blev ikke altid lige problemløs.

Efter konfirmationen kom Anton M. Nielsen i lære hos skrædder Ejsing, der gik fra gård til gård med sin symaskine. En arv på 200 kr. blev betalt til Ejsing for at tage drengen i lære. Når han var udlært, skulle han have pengene tilbage. Så vidt kom det bare ikke. Anton følte sig ikke godt behandlet og mente, han lærte for lidt, så han løb af pladsen efter et par års forløb og blev forbundet i Thistedes førende skrædderi, N. J. Thykier, der blev drevet sammen med en manufakturhandel over for

hotel Royal. Der kunne de sy! En håndsytet habit af bedste materiale kostede hele 50 kr. – Det var til at få kuldegysninger af, fortalte Anton senere.

I Amerika

Da Anton havde lavet en diplomatfrakke som svendestykke, fortsatte han som svend et par år hos sin læremester. Derefter sagde han farvel og tak til Thisted. Han tog på valsen i 1898 og fandt arbejde i Esbjerg. Arbejdet var dog ikke mere permanent, end at han allerede samme år besluttede at udvandre. Med en billet til 103 kr. steg han i Esbjerg om bord på den lille, tyske damper »Italia« og stod 14 dage senere i New York uden at kunne et ord engelsk.

På trods af sprogvanskeligheder i starten blev det dog til otte år i Amerika, og Anton glemte aldrig senere det amerikanske sprog, som han betragtede som den korrekte form for engelsk. Han indrettede sig efter forholdene og lærte at tage lange sting og sætte tempoet i vejret. Helbredet klarede det dog mindre godt, og han måtte søge arbejde og frisk luft hos en farmer. Her tjente han lidt penge, så han kunne

starte som selvstændig skrædder på Long Island.

En dag i 1903 kom skrædderen på en restaurant til at sidde sammen med bilfabrikanten Henry Ford, der tilbød ham arbejde på sin fabrik. Selv om skrædderen afslog tilbudet, må man vel indrømme, at det lykkedes bilfabrikanten at lave transportmidler, der var skræddersyet til det nye århundrede. Skrædderens helbred gik det derimod mindre godt med. Han blev angrebet af malaria, og i 1906 rejste han hjem med 5000 kr. på lommen samt den uundværlige symaskine. Den fulgte ham resten af livet, hvorimod han blev malariaen kvit.

Skrædder, høker, bager, jæger og fisker

Anton M. Nielsen slog sig ned som skrædder i et lille hus i Hillerslev, hvor han som husbestyrerinde fik Mathea Jacobsen fra Vester Vandet.

De giftede sig i 1910 og flyttede til Skovsted, hvor de for 1000 kr. købte et lille hus af et par syfiger. Her drev A. M. Nielsen landskrædderi på den moderne måde, at kunderne opsøgte ham. Kun en enkelt gang var han ude at sy på en gård. Det gik så godt, at han kunne bygge et værksted til syfigernes hus (Kjelstrupvej 63).

Efter nogle år blev skrædderiet udvidet med en høkerbutik, og midt i 20'erne kunne der bygges et »tårn« i to etager til huset. Det var en sensation i Skovsted. Mureren var betænkelig og spurgte, om forsikringen var i orden. Ellers ville han ikke vove livet

A. M. Nielsen i sin have i første halvdel af 1950'erne.

ved at hænge i stillads på sådan en skyskraber!

Skrædderen indførte moderne, amerikanske forretningsmetoder. Da han åbnede butikken gjorde han det uhørte at dele gratis kaffe ud til folk. Også reklamens magt havde han oplevet. Endnu huskes: »Fra tå til top ekviperes De flot hos A. M. Nielsen, Skovsted«.

Skrædderens »blandede landhandel« blev om aftenen et samlingssted for egnens karle. Især lørdag aften var der mange. Folk sad i butikken og ventede på, at skrædderen skulle blive færdig med at sy sent på aftenen. Så blev der serveret kaffe, og kortene kom på bordet. I begyndelsen af 1950'erne udvidede skrædderen geschæften med et bageri foran huset. Selve bagerier blev passet af hans svigersøn.

Slagfærdighed var et kendetegn for Skovsted skrædder. Engang havde lokalhi-

Elvine og »Kræn« Sunesen i Vildsund. Efter brylluppet boede de 16 år i Hillerslev, dernæst 4 år i Elsted. Derefter slog de sig ned i Vildsund, hvor de ernærede sig ved fiskeri og handel med fisk. Om morgenen ved 4-tiden tog Kr. Sunesen af sted med sin trillebør med fisk for at kunne være i Hundborg eller Hørdum eller en anden af sine handelspladser ved 6-tiden. Elvine fødte 12 børn, hvoraf de 8 var levende ved deres guldbryllup i 1933.

storikeren Anders Overgaard købt et lommeur af ham. Køberen klagede imidlertid over, at uret ikke kunne gå, når det lå ned. Prompte faldt svaret: »Det kan du vel heller ikke!«

I Skovsted levede skrædderen tæt på fugle- og dyrelivet og fiskene i Lønnerup Fjord. Han blev lidt af en legende som jæger og fisker.

Den til tider noget særprægede påklædning var sikkert medvirkende til, at mange især huskede ham i den rolle. I sine velmagtsdage sluttede han harejagten, når han

havde skudt 12 harer – bortset fra det ene år, han gjorde en undtagelse og skød 23. Skrædderen skød sin sidste hare som 85-årig, men fortsatte dog med jagten lidt endnu. Som 90-årig kom han på Hillerslev alderdomshjem. Han mistede sin kone i 1952, men selv døde han først i 1974, næsten 97 år gammel.

Forberedelser til bryllup

I september 1963 indsendte Skovsted skrædder sin beretning om forlovelse og bryllup til Nationalmuseet. Han beskrev et bryllup, han oplevede som seksårig. Da begivenheden lå 80 år tilbage i tiden, var det selvfølgelig umuligt helt at udskille denne enkeltstående barndomserindring fra senere erhvervede erfaringer. Dette har heller ikke været hensigten fra indberetterens side. Han har forsøgt ud fra den konkrete begivenhed at give et fyldestgørende billede af datidens bryllupsskikke.

Om bryllupsfesten skriver A. M. Nielsen, at den fandt sted i Brund i 1883. Brudgommen var hans onkel, der stammede fra en ejendom på ca. 1 td. hartkorn, og bruden var fra en ejendom på ca. 6 tdr. hartkorn. Kirkebogen fra Hillerslev Sogn kan tilføje, at bryllupsdatoen var d. 19. oktober 1883. Brudeparret var den 22-årige Kr. Sunesen Thomsen og den 21-årige Elvine Jensen. Han var født i Jensbygård, og hun i Brund. Som forlovere er indført brudeparrets fædre, gårdmand Jens Kr. Tange i Brund og aftægtsmand Thomas Christensen, Jensbygård. Brudens hjem er endnu i familiens besiddelse og ejes i dag af J. Vestergaard Tange. I dag ville adressen på indbydelseskortet være Østerengvej 13.

Om deltagerne i bryllupsfester skriver Anton M. Nielsen:

»Til omskrevne Bryllup vil jeg antage der var ca. 200 Gæster. Præst og Degn og Købmand var indbudt, derimod tror jeg ikke Jordmoderen var indbudt, det var nærmeste Slægtninge baade unge og gamle som var indbudt. Tjenestefolk blev ikke indbudt. Folk i Sorg og Barselkoner kom ikke, selv om de var indbudt«.

Om forberedelserne hedder det:

»Indbydelsen skete gerne en Uges Tid før Brylluppet og næsten altid ved en »Bemand«, Bedemand, som i al Højtidelighed kom og skulde hilse fra Brudens Forældre om de vilde være saa venlige og komme til Frokost og følge med til Kirke og Hjem igen og blive til Spisning og muligvis Dans og al anden Selskabelighed til næste Dag Lørdag og komme igen og blive Søndagen over. Tit var samme Bedemand »Skafer« (a som i Abe), Skafer, herfor var ingen Betaling, det var nærmest en Ære. Han var iført sine bedste Klæder og stundom endda med høj Hat og gik med Stok.

Kogekone og Opvarterske og Hjælper blev tilsagt nogle Dage før, dog maatte Kogekonen bestilles lang Tid forud for at sikre sig hendes Bistand, her paa Egnen kaldes hun »æ Koegkuen« og hendes Hjælper »æ Graaenkok«, som stod for Opvask og Fyring etc.«

Til et stort bryllup som det i Brund var der 2-3 skaffere og flere unge damer til opvartningen. Der skulle også træffes aftale med spillemænd og med de karle, som skulle ride foran optoget til kirken. Det var en fordel, hvis karlene havde været dragoner,

og de skulle have mulighed for at skaffe pæne heste.

Der skulle gøres grundigt rent allevegne, både ude og inde. Og så skulle der brygges øl i så god tid, at det kunne blive godt lagret. Der gik 1 td. malt til en sådan brygning.

Hvis det var brygget et år forud, blev det kaldt »gammeløl«, men det kunne mange ikke lide, skriver A. M. Nielsen. Han tilføjer, at man også blev mere fuld af gammeløl.

Inden et sådant bryllup blev der slagtet gris og til tider et ungt kreatur eller et får. Brød blev bagt et par dage før gildet. Kogekonen, hendes hjælper og alle husets kvinder hjalp hinanden med alle forberedelser. Smørrebrød var ikke noget, man bød på dengang. Gæsterne måtte selv smøre deres mad.

Pyntningen skete dagen før, og en æresport med flag og grønt blev sat i indkørslen. Der blev lånt alt muligt ved naboer og slægtninge, og det var skafferne og opvarterne, der måtte hente disse ting. Brudens kjoler blev syet af en omvandrende landsbysyerske.

A. M. Nielsen oplyser, at en pige fra en stor gård godt kunne få syet 16-18 kjoler. Brudekjolen var af sort, ulden stof og de øvrige i forskellige farver. Syersken og beslægtede kvinder hjalp med påklædningen, og bruden havde en myrtekrans på hovedet.

Kun i dårligt vejr bar bruden overtøj. Brudesengen var selvfølgelig en vigtig del af forberedelserne:

»Brudesengen blev redt i Bryllupshuset og med saa meget af Brudens Udstyr som var anvendelig og Sengen stod i det saakaldte Sengekammer, Gæstesoverum, og saa blev Bundfjælene løsnet!!!«

Frokost, vielse og fest

Ved dette bryllup blev der ikke bragt madvarer til brudens hjem (»sending«). Det ville blive opfattet som simpelt, da brudens forældre var rige folk, oplyser Anton M. Nielsen. Bryllupsdagen begyndte således:

»Gæsterne var indbudt til at møde lige over Middag, og alle mødte ved Bryllups-huset. Saasnar en Befordring viste sig i Æresporten blæste Musikken, og selv om det var en enkelt gaaende Gæst blev han modtaget med Musik. Alle blev budt til Frokostbordet. Hilsener og Haandtryk blev udvekslet og da særlig til Brudeparrets Forældre. Brudgommen kom sædvanlig sammen med sine Forældre og var som Regel mødt midt paa Formiddagen. Spisning før Vielsen var stor Frokost med rigelig Drikkevarer«.

Musikken til dette bryllup blev leveret af to af egnens bedste spillemænd. De spillede i Thisted Byorkester og ernærede sig desuden ved landbrug. Kirkebesøget er beskrevet på følgende måde:

»Forældrene var med i Kirken og først kom jo Rytterne og saa Musikerne og saa Brud og Brudgom og saa nærmeste Slægtninge. Der spilledes næsten hele Tiden, kun ikke naar man nærmede sig Kirken. Rytterne kappedes om at komme først til Kirkegaardsdiget, og tit skete at en Dragon fik sin Hest til at springe over Diget og langt ind paa Kirkegaarden, de skulde jo vende tilbage og møde Følget Gang paa Gang, til det hele var samlet paa Mønsterpladsen.

Der var altid en Skare Børn og Voksne placeret ved Kirkediget for at skue

»Brøffolk«, Brudefolk. Arrival ved Kirken var som Regel mellem Kl. 3 og 4.

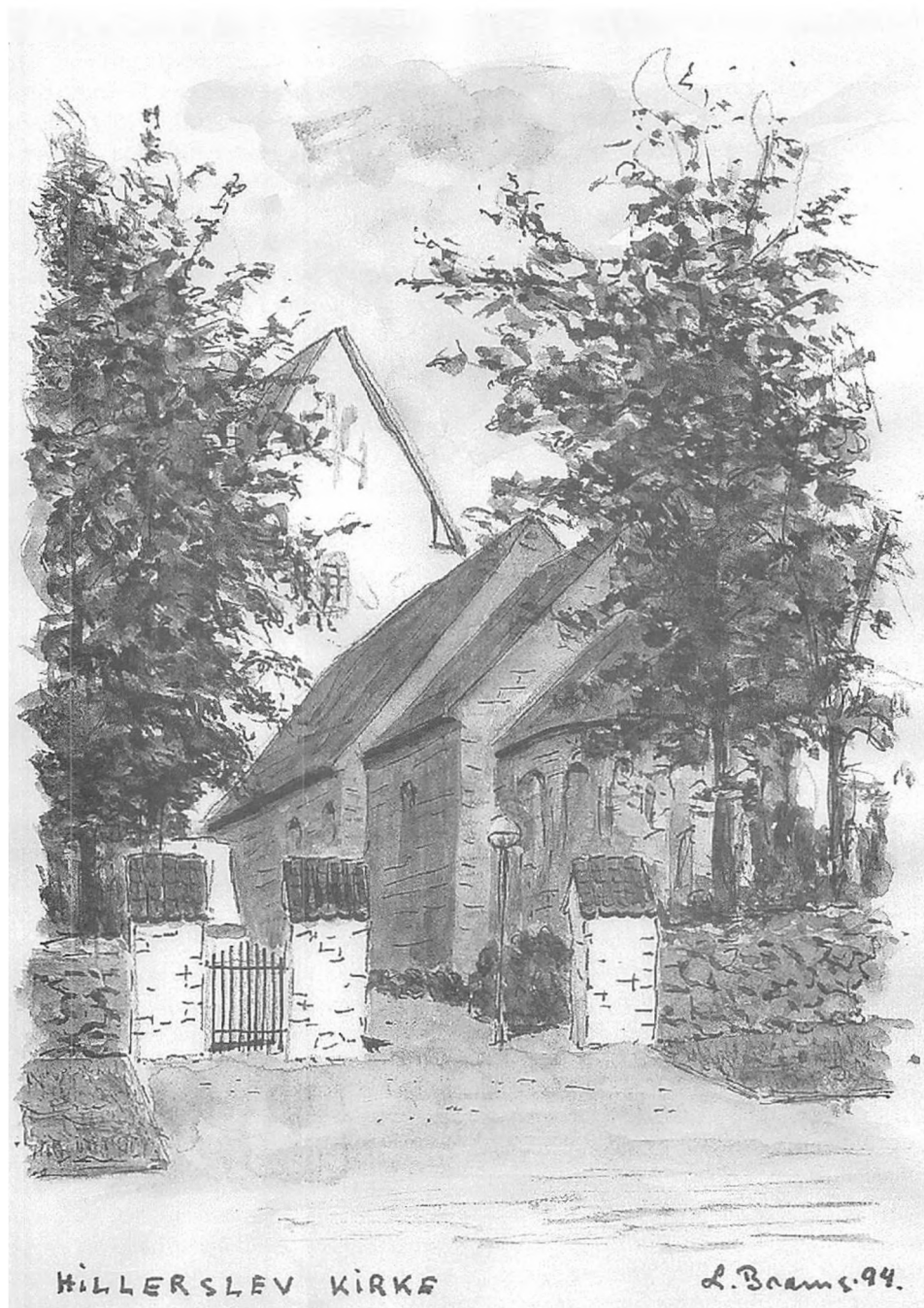
Naar Ringeren kunde se Bryllupsskaren begyndte Kimning med flere af Klokkerne og dette holdt op naar Følget var i Kirken. Antagelig blev Klokkeren betalt for Kimningen.

Vielsen foregik i Kirken og hvis der ikke var Orgel spillede Musikerne Salmemelodierne. Brudens Far førte hende op i kirken og Brudgommens Far ligeledes ham og ellers en Onkel eller nærmeste slægt. De nærmeste Slægtninge satte sig længst oppe i Kirken og det skete at enkelte Uindbudte var i Kirken under Vielsen men altid i bageste Rækker. Salmen »Det er saa yndigt at følges ad« blev næsten altid sunget og jeg husker der var skrevet et Digt til dette Bryllup med denne Melodi. Et par enkelte Strofer husker jeg: »Da din Elvine, din kære, som Trøstens Engel her ved din Side«. Der blev ofret og Folk gik enkelt og parvis som det nu passede sig. Brudepigerne fulgte Parret op til Alteret og blev staaende der hele Ceremonien til Ende...

Brudeparret som havde taget Opstilling i Vaabehuset blev her ønsket Tillykke, der blev altid kørt rask fra Kirken, og Gæsterne blev trakteret med Vin og Kager. Musikeren blev paa Stedet og spillede under Spisningen og senere til Dansen. Folk gik omkring og talte med hinanden og hilste paa Fremmede langvejs fra.

Klokken var ca. 6, og alle Gæsterne skulde helst spise paa en Gang, der var ryddet i de forskellige Stuer, selv i Sovekammeret var Sengene ryddet ud og her var ogsaa dækket.

Brudepar blev altid sat tilbords i Storstuens midtbords under pyntet Skilt med Navnetræk af Brud og Brudgom og de nærmeste Slægtninge ved Brudeparrets Sider og Præst og Degn lige over for Bru-

HILLERSLEV KIRKE

L. Booms 94.

deparret paa modsatte Side af Bordet. Folk sad mest parvis. Jeg sad ved mine Bedsteforældre.

Saavidt jeg husker var der store Terriner som Opvarteren øste af i Gæsternes Tallerkener, det med fælles Fad blev kun brugt til daglig i alle Hjem i de Dage, der var Lys paa Bordene og ogsaa pyntet med Grønt og smaa Blomster. Der blev læst eller bedt en Bøn af Degnen inden Spisningen begyndte. Tale eller Bøn foregik kun hvor Præst og Degn var, men alle Døre stod aabne, saa Folk kunde være med overalt.

Retterne var almindeligvis Suppe først og saa Steg og der blev skænket rigelig med Øl og Dramme. Spillemandspenge blev betalt af de dansende Mandfolk og ved et saa stort Bryllup blev det vist til en god Skilling. Kogekone, Opvaskekone blev betalt af Gaardens Ejer.

Præsten holdt gerne en Tale, var der digtet Sange blev disse sunget og var de særlig gode blev de sat i Glas og Ramme og ophængt i de Unges Hjem, det skete at en Del af Gæsterne blev temmelig højroret; naar det skønnedes passende kunde Skafferen eller Husets ejer sige et højt Velbekomme og saa rejste alle Gæsterne sig og gik ud om Vejret da var godt og jeg tror nok at Brudeparret gik ud i Køkkenet og takkede Kogekone og Hjælper for Maden.

Naar Bordet var afdækket efter Spisning blev der straks gjort Forberedelse til Kaffe bord med Kager, og Spiritus og Tobakskassen stod tilgængelig for Piberygere, det var ikke almindelig med Cigarer og Cigaretter i de Dage. Nu blev der drukket Kaffe puncher, Rom og Brændevinsflasker stod til Afbenyttelse, disse Varer var jo billige, ca. 1 Kr. for en Flaske god Rom eller Cognak, og Brændevin 23-25 Øre pr. Flaske. Intet Under at Bordet lidt efter lidt lige-

frem blev tilsølet med Kaffesjatter og væltede Brændevinsglas, og saa skulde der vendes Haand noget som en slags Sport for at se hvem der kunde lægge Modstanderens Haand til Bordet. Det skete, at en Arm blev knækket ved disse Løjer«.

Der kunne selvfølgelig ogsaa blive tid til at se på gaverne. De bestod mest af sølvskeer, fine knive og gafler, kander, fløde- og sukkerskåle samt møbler og ravsmykker. Morgengave og bryllupsrejse kendte man derimod ikke noget til i Brund i 1883.

Belysningen bestod af tællelys samt hænge- og stålampere til petroleum. Men skrædderen erindrer heller ikke, at der var telegrammer ved dette bryllup, og dansen kræver jo ikke meget lys:

»Der blev sandelig danset ved dette Bryllup. Jeg arme Dreng var en Gang inde mellem de Dansende og blev saa traadt og forskubbet at jeg skraalende kom ud derfra – hvad vilde jeg der, som jeg siden har hørt en rig Gaardmandskone skal have bemærket, da hun saa Gaardens Tjenestepige mellem de dansende. Pigen var nu meget smuk og var tilmed en ypperlig Danser, saa hun var jo stadig paa Gulvet og med de rige Gaardmandssønner. »Hvans vel den bette Tjenestpieg imell ad di bette Goermansbaer«. Uhada.

Brudedansen var Indledning til Dansen for Brudens Slør skulde absolut sønderrives. Det betød Lykke. Jeg husker Dansen »Napoleon var en tapper Kriger« og »Marlborough« samt »Kvækervalsen« og saa var der Hamborg og Vals. De ikke dansende Mænd fordrev Tiden med Kortspil og de Spil der var gængse den Gang hed »Mis«, »Napoleon«, »Bank« og »Pouls Pas« og der blev somme Tider spillet stort, som før skrevet blev der mange

Berusede og der var ofte politiske Skænderier og Slagsmaal, det var jo i Estrups Dage«.

Mens der blev danset, blev der somme tider serveret en »bollepunch«, kogt vand tilsat cognac og rom. I selve dansestuen kom skafferne ind med øl og vand. »Aftensmaden« blev først serveret henad morgenstunden og bestod af varme bøf og levninger fra tidligere måltider – så gik der nu og da én under bordet, fortæller skrædderen.

Brudeparret forsvandt så stille, at ingen opdagede det, før de var væk. Tilrejsende gæster overnattede på gården eller på

nabogårde. Gildet varede nærmest uafbrudt fra fredag middag til søndag aften. Til andendagsgildet og om søndagen blev de unge samt nogle tjenestefolk indbudt. De blev beværtet på bedste måde og deltog i dans og lege sammen med brudeparret og de gæster, som var blevet på stedet. Brudeparret gik i kirke om søndagen uden særlig følge.

Et bryllup dengang var en vigtig begivenhed, der havde stor social betydning for landsbysamfundet. Det illustreres af, at det kunne ske, gamle bekendte fik fødevarer bragt hjem, når de ikke kunne være til stede.

*...! Naar Ringen kunde se Bryllups charm
begyndte Himning med flæs af Heddesen
og det holdt op naar folket var i kirken.*

Uddrag af A. M. Niensens indberetning.

KILDER:

Aalborg Stiftstidende 28/11 1965.

Båndoptagelse med A. M. Nielsen,

A. Henningsen sept. 1967.

NEU nr. 19.125.

Hillerslev Sogns kirkebog.

EGNE optegnelser med folk, der har kendt A. M. Nielsen, herunder hans datter Emma Nielsen.

En kendt handelsmands sygdom, død og begravelse

Niels Søndergaard, Gadegaard, i Helligsø var en kendt handelsmand, og i denne artikel beretter hans dattersøn, Niels Søndergaard, Hurup, om hans sygdom, død og begravelse. Hændelsesforløbet er fortalt af børn og tjenestefolk.

En smuk septemberdag i 1913, kort efter middag, kørte det på egnen meget kendte hesteforspand, den lette ponyvogn med to hurtige køreheste, ud fra »Gadegaard« i Helligsø.

Det var der ikke noget mærkeligt i, for det sås dagligt og endda flere gange om dagen.

Det der var anderledes den dag var, at heste og kreaturhandler Niels Søndergaard, »Gadegaard« sad som passager, og forkarlen Niels Pedersen var kusk.

Sagen var nemlig den, at Niels Søndergaard var på vej til eftermiddagstoget, for at rejse til København til indlæggelse på Professor Schous klinik.

Han havde været dårlig hele sommeren, og nu havde lægerne tilrådet ham indlæggelse der for eventuel operation.

De kørte hen ad Skærdalvej med gårdens marker på begge sider.

Da de kom til det nordre skel, bad Niels Søndergaard forkarlen stoppe, og han vendte sig om i sædet og så rundt over markerne og op til gården til sidst.

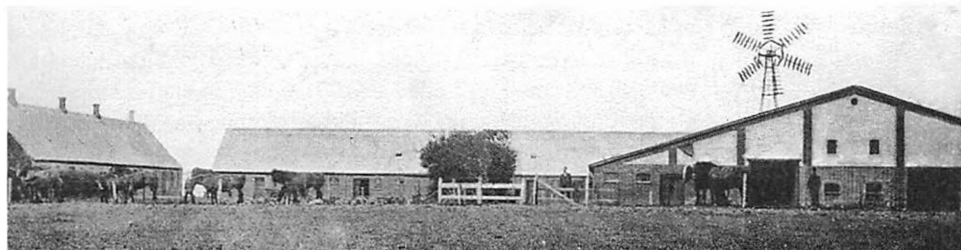
Sådan sad han et par minutter, så sagde han til kusken, at nu kunne de godt køre videre, – det var ligesom, at nu havde han taget afsked med det, der havde været hans livsværk.

Videre på vejen mod Ydby station, instruerede han forkarlen om, hvad han skulle gøre i de forskellige situationer, som ville opstå inden for den nærmeste tid.

Alt dette, og mere til, har Niels Pedersen fortalt mig om.

Niels Pedersen blev ved sit giftermål bosat i Villerup, og kom gennem alle årene, indtil sin død i juli 1984, på »Gadegaard« som en kær gæst. Niels Pedersen blev 94 år.

Niels Søndergaard blev indlagt på kli-

Gadegaard i Helligsø.

Kirstine Søndergaard

nikken i København, men trods hjælp fra de bedste læger, som kunne skaffes for penge, så var nyrelidelsen så alvorlig, at man måtte forudse, at hans liv ikke stod til at redde.

Da dette blev klart for han hustru Kirstine Søndergaard, rejste hun til København, og tog ophold på et hotel i nærheden af klinikken, for at kunne være hos sin mand de sidste uger han levede.

På »Gadegaard« gik livet sin stille gang.

Der var en voksen datter, Henriette, samt en tjenestepige, så husholdningen voldte ingen problemer, og den dygtige forkarl stod jo for driften af landbruget.

Vi er nu kommet hen omkring 1. november.

Kirstine og Niels Søndergaards seks børn, hvoraf kun en var gift, rejste to og to til København, for at tage afsked med faderen, og gratulere med det forestående sølvbryllup, som var den 9. november.

Sølvbryllupsdagen oprandt, og de af familien, som boede på Sjælland, og de og gratulerede, men Niels Søndergaard var meget svag, og om aftenen gled han over i

bevidstløshed og døde så den 11. november.

Ved et dødsfald er der altid meget der skal ordnes, men på den tid og så langt fra hjemmet, var det særdeles besværligt, især hjemtransporten af kisten med afdøde.

Man kontaktede D.S.B. for at leje en godsvogn, en såkaldt kreaturvogn, som så blev ekstra rengjort og pyntet indvendig med grankviste.

Derefter traf man aftale med D.S.B. om at få vognen koblet efter et persontog, som familien så også skulle med, og så sikre sig, at vognen ikke blev sat fra på knudepunkterne og ved bælteerne.

Dette var noget de pårørende måtte tage vare på, og det kunne være meget svært.

Men fru Søndergaard, som hun kaldtes i daglig tale, var en meget myndig dame, og hun var heller ikke ukendt med at give en drikkeskilling i ny og næ.

Problemet var, at et persontog ikke kørte helt igennem fra København og ud til provinsbyerne. Mig bekendt var det kun 1. classes vognene, som førtes over bælteerne.

Så når man kom til færgestederne, måtte alle forlade toget, bortset fra 1. classes rejsende. Deres vogne blev nemlig rangeret ombord på færgerne. Alle andre måtte gå ombord på færgerne.

Alle togvogne med bagage og gods blev overført om natten, så derfor var det meget vanskeligt, at få godsvognen med bårn med over, selv om der var betalt ekstra for forsendelsen.

Ingen kunne se hvad vognen indeholdt, da den så ud som alle de andre godsvogne, og den menige jernbanemand fik jo ikke besked om transporten.

Ved knudepunkterne Fredericia og Struer havde man de samme problemer som ved færgerne.

Passagererne skulle skifte tog, og perso-

nalet ved banen var ikke de samme hele vejen, så Kirstine Søndergaard stod hver gang ude på perronen for at se, at alt nu forløb som det skulle.

På »Gadegaard« var man selvfølgelig klar til at modtage båren og følget.

Førkarlen Niels Pedersen, som var kusk på rustvogen med gårdens heste forspændt, har fortalt mig, at den aften Niels Søndergaards båre med aftentoget kom til Ydby station, vil han sent glemme.

Efter flere dage med regn og blæst, var det blevet vindstille og let frost.

Da damptoget den aften langsomt rullede ind på stationen fra syd, stod dampen fra det store lokomotiv lige i vejret. Kun når man kender et damptog kan man forestille sig hvor stemningsfuldt det har været.

Jernbanefolkene, både det rullende personale og stationens faste stab, kendte Niels Søndergaard særdeles godt, da han gennem mange år havde sendt kreaturer i hundredevis med toget hver uge, og derfor også havde været en god kunde.

Han var iøvrigt også meget rundhåndet med drikkepenge. Mange har fortalt, at man godt kunne få en tokrone i drikkepenge, og det var på den tid mere end en halv dagløn.

Som den gode konservative mand Niels Søndergaard var, skrev Thisted Amtsavis følgende:

Dødsfald

En af Sydthys kjendte Landmænd, Proprietær Niels Søndergaard, »Gadegaard« er igaaer afgaaet ved Døden under et Klinikophold i Kjøbenhavn. Ved Siden af sit Landbrug drev afdøde en betydelig Handel med Kreaturer og Heste, ligesom han nærrede stor Interesse for Hesteavl. Søndergaard, der var en god konservativ Mand, har i den senere Tid været stærkt plaget af

Niels Søndergaard

en Nyrelidelse, for hvilken han for ca. 3 Maaneder siden lod sig indlægge i Kjøbenhavn, og der er han som nævnt igaaer afgaaet ved Døden i en Alder af 56 Aar.

Efter sikkert Forlydende vil Jordefærdigen foregaa fra Hjemmet »Gadegaard« i Helligsø.

Begravelsen var bestemt til den 19. november fra hjemmet kl. 13.30 præcis. Hele følget fik kaffe og smørrebrød inden man begav sig til kirken.

Det forgik kontinuerlig. Når man kom, satte man sig straks til bordet iført overtøj, og så snart man var færdig overlod man pladsen til den næste, og sådan fortsatte man indtil en bestemt tid, hvor det var aftalt, at man kørte til kirken, og selvfølgelig igen med Niels Pedersen som kusk på rustvogen.

Som noget helt særligt ved denne begravelse, var graven gravet så stor, at man gik direkte ned i graven med kisten, og satte denne på jorden.

Desuden kunne enken og de seks børn, og naturligvis præsten, stå dernede i graven ved jordpåkastelsen.

Hvad præsten sagde, vil jeg lade Thisted Amtsavis berette om:

Jordefærd

Trods en orkanagtig Storm havde der sig til Proprietær N. Søndergaards Jordefærd i Onsdags Eftermiddag indfundet sig saa mange Mennesker for at følge den kjendte af afholdte Landmand og Handelsmand til Graven, at Følget blev et af de største, der længe er set i Thy. Der var sendt flere Hundrede Kranse og Blomsterdekorationer; mange med signerede Silkebaand, fra alle Egne af Landet.

Efter at Pastor Egerup havde talt i Hjemmet på »Gadegaard«, kjørtes til Kirken i Helligsø, der blev fyldt til sidste Plads, og endda var der mange, der ikke kunde komme ind i den smukt pyntede Kirke. Her talte først Provst Paludan, Søndbjerg (den Afdøde har tidligere boet på Thyholm, og derefter Sognepræsten Pastor Egerup. Slægtninge bar Kisten til Graven, hvor Sognepræsten forrettede Jordpåkastelsen, hvorefter Afdødes Søn, Landinspektør N. Smed Søndergaard, Thisted, udtalte en Tak for den overordentlige store deltagelse.

Det fortjener at bemærkes, at denne store Begravelse forgik med en saadan Præcision, at Deltagerne kunde naa Eftermiddagstogene fra Ydby St., der ligger ca. 6 km. fra Helligsø, noget der er ret sjældent ved Begravelser på Landet.

Nu da begravelsen var overstået, skulle man have købt gravsten.

Man henvendte sig til Stenhugger Sanderhof-Jensen i Thisted, som på daværende tid var stedets ekspertise.

Henvendelsen passede ham udmærket, for han havde en poleret granitsten med et halvanden meter højt hvidt marmorkors oven på.

Denne sten havde netop været på Verdensudstilling og skulle gerne sælges til en kendt person. Det blev så til Niels Søndergaards grav, hvor den stadig står.

Dette var en beretning om Niels Søndergaards sygdom, død og begravelse.

Jeg er klar over, at den opmærksomme læser vil tænke, at det må have været kostbart med privat klinik, hotelophold for konen, hjemtransport med D.S.B., stor begravelse, dyr gravsten m.m.

Det var også tanker Niels Søndergaard havde gjort sig, men han var jo også hesteopdrætter, og en af de sidste dage han levede, sagde han til sin kone, at når nu det her er ovre og du er kommet hjem igen, så sender du bud til en af ham navngiven handelsmand og beder ham sælge den toårs jyske hingsteplag, og den skulle kunne betale det hele, og det gik næsten i opfyldelse.

Niels Søndergaards gravsted på Helligsø kirkegård.

Havarier og forlis

Thisted-skibe på søen, 1825-50

Havarier og forlis var nærmest en naturlig del af søfarterhvervet. Det skete, at en i forvejen fattig sømandsfamilie mistede den mandlige forsørger. Sømandslivet, der af og til opfattes som spændende og eksotisk, fulgtes af en barsk og trist bagside. Foruden den menneskelige side betød havarier og skibsforslis en økonomisk risiko for de rederier og købmænd, som havde kapital stående i skibe og varetransporter. Tab måtte medkalkuleres ved engagement i søfart på sejlskibenes tid.

Det følgende vil handle om hændelser og begivenheder ved havarier og forlis, der ramte Thisted-skibe i årene 1825-50.

Med den stigende søfart på Thisted efter Aggerkanalens gennembrud blev havarier og forlis også hyppigere for byens skibe. Thisted-skibe var årligt involveret i ulykker i denne periode, og frygten for ulykker på havet var dagligdag for sømandsfamilierne. Især forår og efterår var kritiske årstider. Skibene tilriggedes om foråret, efterhånden som isen gik af fjorden, og vejret blev bedre. Men det lunefulde forårsvejr bød af og til på overraskelser for de søfolk, der lige havde forladt hjemmet for årets sejlingssæson. Også i sommermånederne fandtes ulykker, men de fleste kom i forbindelse med efterårsstormene. I løbet af efteråret begyndte skibene at søge hjemhavn, men en ekstra fragt betød en ekstra indtægt, og man kunne være langt fra hjemhavn. Skibsefterretninger blev ventet med længsel ovenpå efterårets storme.

På Limfjorden

De første problemer meldte sig allerede i de hjemlige farvande. Limfjorden var flere steder meget lavvandet, hvilket betød ri-

siko for grundstødninger, som kunne hænde selv for stedkendte skipper. Og det frembød flere problemer for søfarten på fjorden.

I vinteren 1835-36 ses flere grundstødninger i Limfjorden. Og fra Hals meddeltes det d. 15. februar 1836, at smakken »Alida« fra Thisted ført af skipper Poul Haaning lørdag nat var sunket i søndre side af fjorden lidt vest for Egense Hage. Mandskabet bjergede sig i skibsbåden. Skib og last – en ladning rug fra København stod på ca. 7 favne vand¹⁾, og såfremt det kunne bjerges, måtte det være noget beskadiget.

Poul Haaning havde d. 14. nov. 1835 indklareret en ladning stykgods i Thisted, hvor der denne vinter herskede brødkornsmangel p.g.r.a. fejlslagen høst på egnen med deraf følgende høje priser. »Alida« forlod Thisted d. 20. nov. med en ladning talg og uld til København i bytte for rug for hjemturen²⁾.

Østersøisk rug var almindelig transitvare over København. Og Haaning var en erfaren skipper i farten mellem Limfjorden og København, hvor han også de foregå-

ende år havde sejlet rug for Thisted-købmændene Lützhøft og Bendixsen³⁾).

Senere på året – d. 26. aug. 1836 skete den ulykkelige hændelse, at den 18-årige skibsdreng Willads Christian Clementsen fra Klitmøller, der foer med skipper Jacob Thomsen i fast fart mellem Thisted og Aalborg, faldt overbord og druknede i Liv-Bredning⁴⁾). Og dermed havde Limfjordsfarten også kostet et menneskeliv dette år.

Med den øgede skibstrafik over Aggerkanal til Altona, Hamborg, England og Norge blev der også en øget trafik igennem fjordens smalle sunde mellem Thy, Mors og Salling med større fartøjer. Dette krævede, at søfolkene havde et vist stedkendskab. Fanø-skipperen J. N. C. Jensen afgik d. 16. juni 1840 fra Thisted bestemt for Altona med en ladning havre på everten »De tvende Brødre«. Skibet nåede ikke længere end til Vilsund, hvor det ved genmesejlingen stødte på en sten og sank. Noget af ladningen blev vistnok bjerget⁵⁾.

Jagtevert

Men også lokale skippere kunne have problemer. Skipper J. P. Kløvborg fik i vinteren 1843 en ubehagelig oplevelse med kuffen »Alida« af Thisted. »Alida« på 31 cml. (commercelæster – ca. 2 br.ton) var et af de største fartøjer, der på denne tid var hjemmehørende i Thisted. Og den ses derfor oftest på de længste ture iblandt byens søhandelsforbindelser.

»Alida« kom d. 26. aug. hjem fra Amsterdam med en last af tobak, møllesten og tagsten, og den tog straks derefter ud på endnu en langtur til Riga⁶⁾). Skibet var endnu ikke returneret i begyndelsen af december, hvilket rimeligvis har givet næring til ængstelse. Og rygtet gik, at skibet var forlist – eller endog totalt forulykket. Men avisen kunne d. 14. dec. 1843 meddele, at skib og mandskab var i god behold – og lå ved Feggesund.

Sandheden var, at kuffen rigtignok havde været på grund. Med skipperens egne ord: »Alida« var på rejsen fra Skive til Thisted stødt på en (skipperen) ubekendt grund sydøst for Livø d. 7. dec. i godt vejr, men det var lykkedes efter 2-3 timers arbejde at bringe fartøjet flot. Rygterne og den lange rejse havde kostet de pårørende en del ængstelse, desuden havde skibets reder H. D. Lützhøft bekostet en eftersøgning med båd og folk⁷⁾). Løse rygter kunne skabe en del uro, men alt endte lykkeligt denne gang, hvor rygtesmedene tabte ansigt.

Grundstødninger var et stort problem for større fartøjer. Allerede få måneder senere – juli 1844 gik en anden erfaren Thisted-skipper på grund ved Sillerslev Øre. Chr. Jacobsen, der i disse år gik i fast Englandsfart, havde lastet korn i Nykøbing på skonnerten »Christine Marie« på 21 cml. Efter at have losset 100 tønder korn kom skibet flot, og den passerede Agger-

Kufgalease

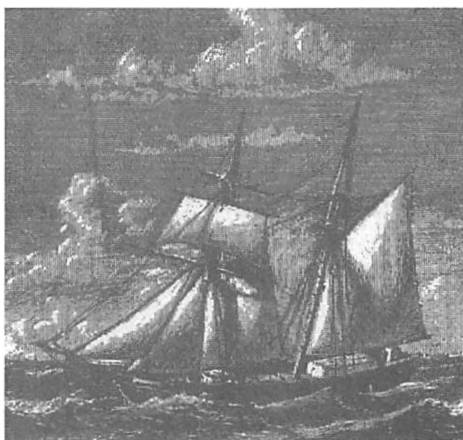
kanal d. 23. juli med lykkelig ankomst i Newcastle d. 29. *)

Korneksporten fra Thisted til de engelske storbyer ekspanderede i 1840'erne med en stærkt øget skibstrafik mellem Thisted og Aggerkanal til følge. Også i 1845 var det galt med grundstødninger. I april ved sejlingssæsonens begyndelse løb skonnerten »Astrea« ført af skipper Christensen af Thisted på grund på den såkaldte Melgrund ved Ørndrup Hage på vej til London med havre, men »Astrea« var så heldig ved vandets stigning selv at komme flot. Og dette skib havde endog en lods fra Thisted ombord. Og Chr. Jacobsen gik endnu engang på grund denne gang ved Støvlebæk – ligeledes på vej til London med havre på skonnerten »Christine Marie«. Skibet stod på grund fra fredag aften til søndag eftermiddag, da også det kom flot ved egen hjælp.

Det ses ofte i denne periode, at Thisted-

borgere købte indstrandede skibe på havkysten. »Astrea« var en indstrandet blankeneser-skonnert⁹⁾ på kysten ved Hvidbjerg v. Å på 31 cml., der året før – 1844 var købt på auktion af et interessentskab fra Thisted med bl.a. købmand A. Fjeldgaard, og den ankom til Thisted i juni 1844. På mærkelig vis blev skibet ramt af flere uheld.

Grundstødningerne i 1845 gav anledning til udbredte beklagelser over savnet af et godt søkort over Limfjorden. Desuden var det ønskeligt, at der blev udsat vågere på de vigtigste punkter, hvilket især var Ørndrup Rev og den såkaldte Studemide ved Næssund. Vandstanden kunne variere fra 8 a 9 fod ned til kun 5 a 6 fod, og sømærkerne var meget ukendelige i tåget og diset vejr, blev det sagt. Dette gjorde farvandet vanskeligt selv for den stedkendte især med dybtgående fartøjer. Nedenfor Løgstørs grunde fandtes vågere og mærker, som betegnede løbet, men mellem Thisted og Aggerkanal fandtes intet¹⁰⁾. Efterretninger om grundstødninger var ikke så udprægede de følgende år trods den stigende søfart, hvilket givetvis kunne skyl-

Skonnert

des mere erfaring med farvandet, forbedrede kort og afmærkning af sejløbene.

Tilsandingen på Løgstørs grunde voldte problemer for Limfjordsfarten igennem lange perioder. Nedenfor ses ober Skipper ved Holmen Jacob Stavangers kort over grundene fra 1759. Rigsarkivet.

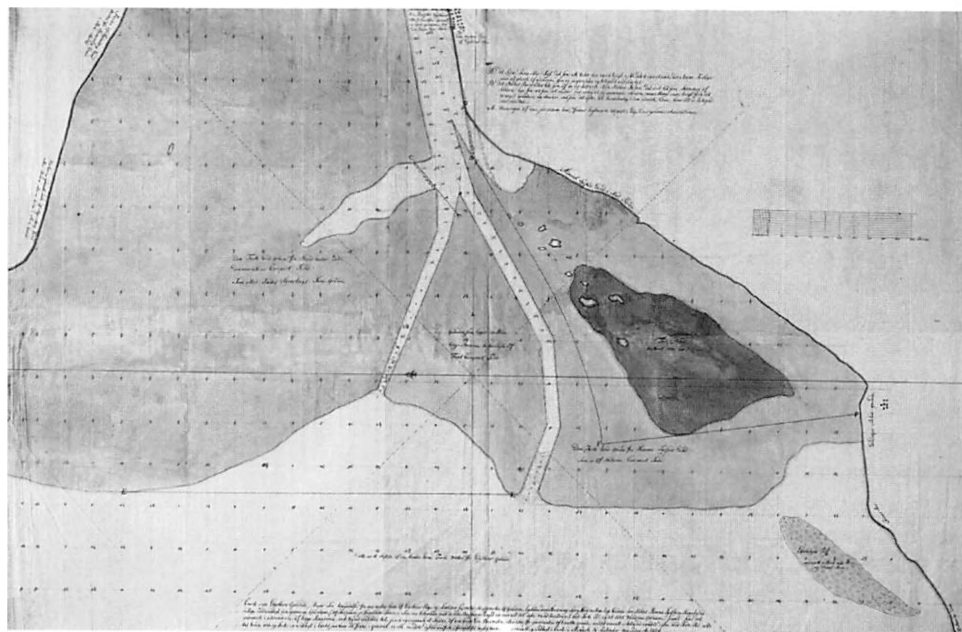
Ulykkerne var en del af sømandslivet, og det var forbundet med megen overtro. Uheldet kunne ramme urimelig hårdt. I en periode hvert efterår var den lokale skibsfart på Limfjorden præget af kartoffeltransporter.

Disse transporter blev i okt. 1847 ramt af flere ulykker – vel nok p.g.a. stormfuldt vejr. Desuden var der antageligt en livlig lokal kartoffelhandel dette år p.g.a. korneksport-boomet til England, fordi kartoflerne kunne erstatte korn som kreaturfoder.

Under kartoffellastning af Løgstør-farøjet »Strandmaagen« ved Visbyå i bygn-

delsen af oktober 1847 druknede skibets matros med skibningsbåden, der sank. Og senere samme dag faldt også skipperen N. Salvesen overbord, og var forsvundet. I avisomtalen hed det: – »mærkeligt er det, at de begge skulle drukne paa en Dag ved to forskellige Leiligheder«¹⁾). Skipper Salvesen havde gennem årene været en hyppig gæst i Thisted.

Skipper Mads Jacobsen af Ræhr var den 20. okt. sammen med medinteressenten Peder Chr. Andersen Møller på vej fra Doverkil til Thisted med en kartoffellast på en 7 cml. stor jagt. Jacobsen var gået til køjs, medens Møller havde vagten. Ved vagtskiftet fandt Jacobsen skibet grundstødt på Skyum Hage. Møller var ikke at finde, men han blev fundet senere under landingen med det ene ben i klemme i båden, og han var formodentlig faldet ud og druknet i færd med at bringe et tov ud.

Søkort

P. C. A. Møller var en erfaren skipper fra Norges- og Altonafarten – men satte livet til i hjemlige farvande.

I de samme dage meddeltes det fra Løgstør, at en matros på skipper F. Langgaards fartøj var druknet ¹²⁾ – også en hyppig gæst i Thisted. Sidst på måneden kom det op med storm og byger, hvorunder en kåg – efter sigende lastet med kartofler kuldsejlede ved Aalborg, og begge ombordværende druknede ¹³⁾. Oktober 1847 blev således ramt af en række drukneulykker.

Limfjorden var, som det ses, ikke et ufarligt farvand. Grundstødning, storm og lignende kunne medføre problemer, selv om man stadig befandt sig i hjemlige omgivelser. I april 1849 hed det: »Den vedholdende Østenvind staaer fast som en Passat«, og det skabte lav vandstand bl.a. på Løgstør Grunde og i Aggerkanal ¹⁴⁾. Og meddelelsen er karakteristisk for fjordfartens vilkår.

Ved Aggerkanal

Periodens ekspanderende søfart mellem Limfjordens købstæder og Altona, Hamborg og England – London gjorde Aggerkanal til et knudepunkt i sejskibstrafikken, hvor der ofte lå flere skibe, der ventede på gunstigt vejr og vind. Såvel når skibene passerede fra Nordsøen til fjorden – eller omvendt.

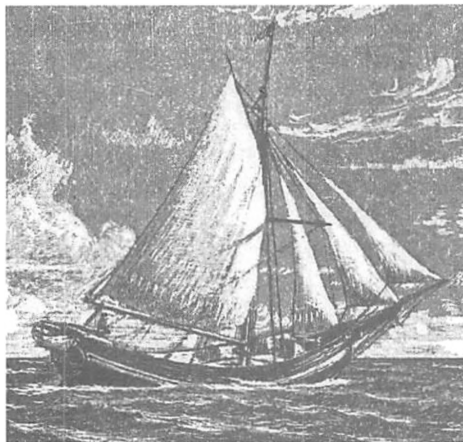
Aggerkanals Lodserie fungerede fra sommeren 1836 – straks efter, at kanalen var blevet sejlbare. Skipperne kunne herefter få assistance til at passere den vanskelige kanal. Mange hændelser fra de følgende år viser, at lodseriet var en nødvendig foranstaltning, men også – at det til tider var en ringe beskyttelse.

Aggertangen blev i disse år gentagne gange udsat for stormfloder og oversvømmelser. Allerede efter et par sæsoner blev lodshuset d. 19. jan. 1839 bortrevet af en stormflod, hvilket var meget sigende om vilkårene på stedet. Topografien, dybdeforholdet i kanalen o.s.v. var under konstant forandring. I stedet for huset anskaffedes et lodsartøj til opholdssted – skænket af Hs. Majestæt Kongen ¹⁵⁾.

Ulykkerne ramte igen ved Agger allerede i sensommeren 1840. Fra en storm nat mellem d. 14. og 15. august blev der meddelt om forandringer af kanalgennebruddet, bl.a. blev et såkaldt bolværk »aldeles ruineret«, og tømmer og brædder derfra drev i land ved Krik sammen med 5 uskadede småbåde. Og det meddeltes desuden, at flere Aggerboeres både var ituslagne. På Thyholm var flere lader faldet, og kornet var flere steder slået ned – lige før høsten. M.h.t. stormstyrke og vandets højde blev det sagt, at havet var gået over hele landtangen syd for den store kanal. Også fra søen indløb efterretning om en ulykke.

Skipper Peder Kløvborg drev skudehandel fra Klitmøller, hvor han bl.a. ejede pakhuse. I 1830'erne gik han i såvel Norges- som Altonafart ¹⁶⁾. D. 14. aug. 1840 var han gået hjemmefra med sin jagt kun lastet med nogle få tønder korn bestemt for Aggerkanal – formodentlig for at hente fuld last i Limfjorden.

Lodseriet observerede om aftenen en jagt ved kanalen kommende nordfra med flag oppe (- et særligt flagsystem gjorde det muligt at signalere besked mellem passerende skibe og lodseriet – f.eks. om man ønskede lodshjælp). Fire lodser gik da ud og kom ombord i jagten, som krydsede ind efter, medens det blæste hårdt af sydøst. Fartøjet måtte opgive og ankrede op, idet det var næsten tomt. Og de tre lodser

Jagt

vendte tilbage omkring midnat. Vinden gik sydlig og tilsidst i sydvest, og blæsten blev heftig og orkanagtig især mellem kl. 4 og 8. Jagten var ikke mere at se ved kanalen om morgenen.

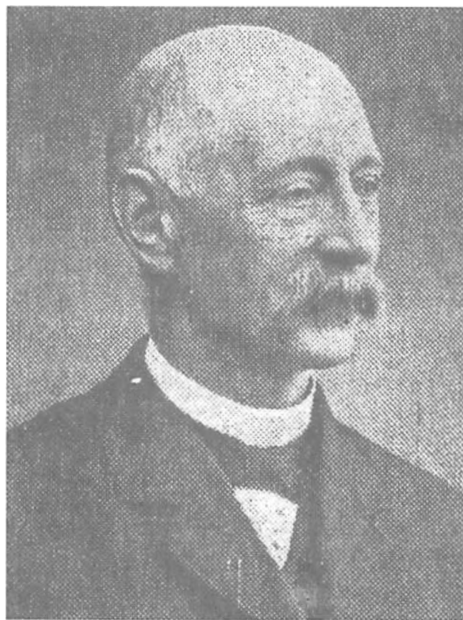
Efterretninger fortalte, at skipper Kløvborgs lig og en matros blev fundet ved Stenbjerg – og lodsens Joseph Thøgersen af Agger ved Vorupør. Jagten var drevet i land ved Vester-Agger, hvor skibsdrengen fandtes død i køjen. Desuden var masten forsvundet, og da pumpen også manglede, formodedes det, at fartøjet var kæntret¹⁷⁾. En uventet sensommer-storm havde dermed kostet fire sømænds liv og anrettet en stor del materiel skade.

De følgende år blev mindre dramatiske. Limfjorden var i 1845 tiliset til hen sidst i marts. Da isen omsider gik af fjorden, kom den i drift, hvilket uheldigvis skar hul på lodsfartøjet, som sank og fik bagbordssiden beskadiget¹⁸⁾. Søfarten kom dette år først igang i løbet af april.

Skipper P. Bach af Thisted stødte d. 20. dec. 1845 på den yderste revle ved indløbet til kanalen med jagten »Agger-Kanal« på 25 cml., som derved mistede roret.

Men efter et par dage, hvor vejret var blevet tåleligt, blev det igen bragt flot, og det havarerede skib førtes til Thisted. »Agger-Kanal« havde været på rejse fra Amsterdam til flere steder i Limfjorden, og lasten indeholdt bl.a. tobak til konsul Bendixsen i Thisted, som blev bjerget – men var beskadiget af søvand. Vintermånederne blev brugt til at reparere skibet, d.v.s. fortørring og hovedreparering, og det løb midt i maj 1846 af stabelen klar til en ny sejlingsssæson. Havariet havde kun medført økonomiske tab for rederen H. D. Lützhøft og tobaksfabrikant Bendixsen¹⁹⁾.

De værste ulykker ved Aggerkanal ses, når sejskibene ville passere fra Nordsøen til Limfjorden i dårligt vejr. Alternativet var enten at søge norsk havn eller passere Skagen for Kattegat. Den anden vej kunne skibene opankre – eller, hvis det trak ud, returnere til én af fjordens havne. Således

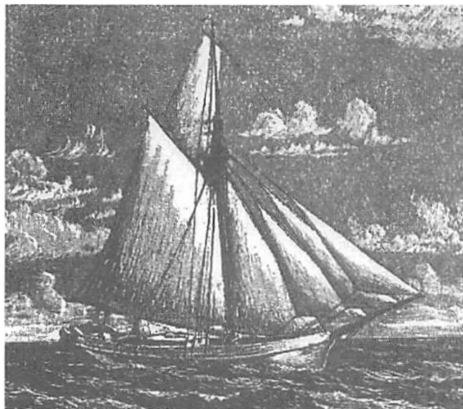

Proprietær H. D. Lützhøft

returnerede 4 fartøjer til Thisted i det dårlige julevejr i 1845.

I samme meddelelse oplystes det, at skipper Graves Petersen med sluppen »Haabet« af Thisted, der d. 21. dec. havde forladt Cuxhaven med kurs mod Thisted, havde opgivet at passere kanalen og var indkommen til Østerrisør for »contrair Vind« d. 28.²²⁾. »Haabet« havde også et par måneder tidligere været uheldig, hvor en last med Altonavarer var blevet beskadiget af søvand, som blev solgt på auktion. Auktionen på Thisted rådhus d. 30. sept. 1845 omfattede et stort parti manufaktur og isenkram, søm, stål og 4 foustager med puddersukker, krap, blåsten og vitriol ²¹⁾).

Men også mere meningsløse ulykker kunne indtræffe. Skipper Peder Hausgaard af Klitmøller lå sidst i maj 1846 ved Aggerkanal med sin jagt. Skipper og styrmand var taget til Lemvig for at købe

Slup

ankertov, og de havde efterladt 2 drenge ombord – skipperens søn og en søn af matros Peter Bak. Ved tilbagekomsten var drengene borte. Den enes lig blev senere fundet, og drengene var formodentlig faldet overbord under spøg ²²⁾ eller lignende.

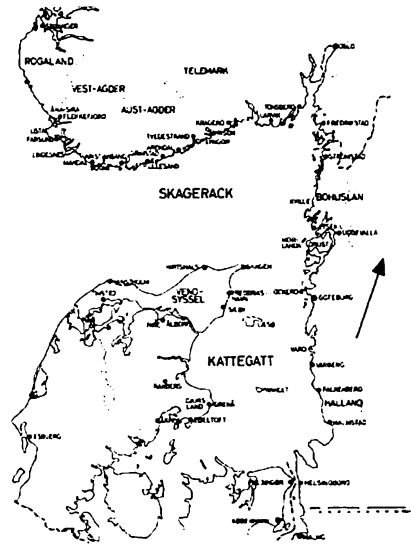
Limfjordens tilisning gav i jan. 1848 endnu engang anledning til problemer. »Agger-Kanal« ved skipper Bach og »Christine Marie« ved skipper Christensen begge af Thisted måtte opgive at passere kanalen d. 19. jan. 1848 p.g.a. is, og de gik nordover i stedet. Thisted-skibene kom gennem kanalen i begyndelsen af marts ²³⁾, og de har sikkert været på et ufrivilligt ophold i norsk havn.

På lignende vis gav en stærk udgående strøm problemer i nov. 1848. En Grimstadskipper, der agtede sig ind gennem kanalen, måtte gå til søs med sprængte sejl. D. 25. nov. 1848 grundstødte en norsk slup i kanalen og 4 fartøjer ved Krik, og en indstrandet preussisk skonnert – »Rapid« blev sønderslået på Kobberrød-strand. Desuden henlå flere fartøjer i karantæne i kanalen p.g.a. tidens almindelige frygt for kolera i fremmede havne – på dette tidspunkt de engelske ²⁴⁾.

Fabrikant, konsul F. C. Bendixen

Aggerkanalen var et vanskeligt farvand p.gr.a. stadig skiftende dybdeforhold, revler, strømforhold o.s.v., og med en stigende søtrafik blev lodseriet ganske nødvendigt. Desuden gav tilbagevendende storm og uvejr anledning til ulykker og dramatiske hændelser, hvilket langtfra er udtømt med det refererede, der skulle handle om Thisted's skibe. Men kanalen kunne også afhængig af omstændighederne være en god nødhavn. F.eks. i juni 1838 hvor det engelske brigskib »Maidstone« på 248 engelske tons fandt sikkerhed i kanalen efter problemer på yderste revle. På dette tidspunkt var det en mindre sensation, at se et skib af denne størrelse på stedet²⁵). Aggerkanalen var trods problemer og ulykker ialt en fordel for den nordvestjyske søfart.

**KATTEGAT-SKAGERRAK
PROJEKTET
MEDDELELSER
Nr. 15 - 1987**

Kattegat – Skagerrak

Over Skagerrak

Norgesfarten var gennem århundreder selve grundlaget for den thylandske søfart, og landingen af skuderne på den åbne havkyst var ofte problemfyldt – eller direkte farlig.

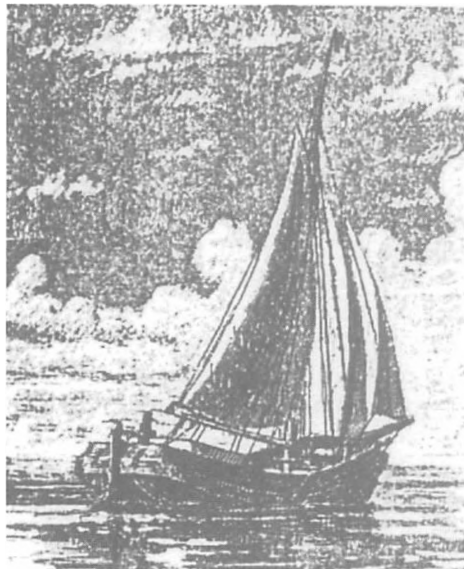
Efter åbningen af Aggerkanal blev Norgesfarten i stigende grad koncentreret på Thisted, og dermed blev ulykkerne på havkysten færre. I årene 1825-50 skyldtes havarierne i Norgesfarten oftest de uventede storme, når søfolkene krydsede Skagerrak.

Skipper Madsen frygtedes forulykket efter en storm d. 29. nov. 1836 med smakken »Johanne Elisabeth« af Thisted på 20 cml. Men til al beroligelse blev det meddelt, at fartøjet var indkommet til en udhavn 2 mile vest for Egersund på Norges vestkyst – uden videre skade end tabet af skandseklæderne²⁶). Skibet har været ret meget ude af kurs. Skipper Madsen sejlede

almindeligvis i pendulfart mellem Thy og Mandal eller Christianssand²⁷).

Den norske skærgårdskyst var på sin vis et vanskeligt farvand, men skipperne fra Thy var dels erfarne folk, og oftest sejlede man på de samme havne år efter år. Desuden fandtes lodserier flere steder på norske-kysten bl.a. Flekkerøe Lodserie ved indsejlingen til den af thyboerne oftest besøgte havn – Christianssand. Men storm kunne ligesom tåge give problemer.

Skipper Jens Chr. Leerhøi af Thisted indstrandede natten til d. 1. april 1841 på stenrevet Møllen i Tvedestrands tolddistrikt med dæksbåden »Fiskeren« i det der blev kaldt, ualmindelig stærk tåge. Leerhøi var på rejse fra Klitmøller til Kragerø med en almindelig last på denne rute bestående af byg og et parti gryn og flæsk. Den lille besætning på 2 mand blev reddet. Af lasten blev gryn og flæsk bjerget, hvor-

Tjalk

imod byggen gik tabt. Fartøjet blev hugget i stykker i bunden og endte som vrak, men sejl, rig og inventar blev dog bjerget²⁹). Men alt ialt blev det et større økonomisk tab. Skipper Leerhøj sejlede almindeligvis i fjordfart mellem Thisted og Aalborg²⁹).

Skibets tilstand og vedligeholdelse havde selvfølgelig også betydning for sikkerheden. Hvorvidt tjalken »Marie Elisabeth« af Thisted på 18 cml. var i dårlig vedligeholdt stand fremgår dog ikke klart. En skibsefterretning fortæller, at skipper Anders Nielsen med »Marie Elisabeth« på vej fra Østerrisør til hjemstedet med trælast d. 3. juni 1842 blev truffet 7 mile fra land. Skibet var i stormen dagen før sprunget læk og flød på lasten. Besætningen var i behold, desuden kunne last og takkelage bjerget³⁰). Fartøjet bjergedes tillige, selv om det i første omgang lød som uvis. Et par år senere blev det endnu engang ramt af en ulykke.

Havarier og forlis var en del af sø-

mandslivet. Til tider medførte det kun materielle og økonomiske tab. I andre tilfælde kostede det menneskeliv, men oftest var der overlevende, som kunne viderebringe meddelelsen til familien. Det skete også, at skibe forsvandt med mand og mus, og de nærmere omstændigheder forblev ukendte.

Kuffen »Dorthea« af Thisted ført af skipper Christensen forlod i oktober 1845 det norske Sørland, hvor det havde søgt havn på vej til Holland med en byglast. Efterhånden som man i løbet af foråret 1846 ikke havde hørt fra skibet – bl.a. skibets reder, købmand I.W. Werner i Thisted havde ikke modtaget efterretninger, formodedes det, at det var forlist. Og en pengeindsamling blev iværksat for at hjælpe de to fattige matrosers familie – Bole Kjær i Klitmøller og Christen Jensen i Vangså, som begge havde kone og børn³¹). Pengeindsamlinger og medfølelse ses i flere tilfælde, når sømandsfamilier blev ramt.

Ignatius Wilhelm Werner

På Nordsøen

Thisted-skibene kom oftere over Nordsøen i årene 1825-50. Det var byens største skibe, som gik i Englandsfart. Og der var egentlig kun få havarier ved det direkte kryds over Nordsøen. Men uventede storme var altid en risiko.

Tjalken »Marie Elisabeth« på 18 cml. blev i 1845 endnu engang ramt af ulykke – også denne gang var det på åbent hav. »Marie Elisabeth« havde tidligere på sæsonen været på Newcastle efter stenkul og i Hull og London med thylandsk havre³²⁾, og skibet var fra tidligt forår i konstant fart på Thisted-England med de traditionelle varer på denne rute. Skibets ejer var den førende rederikøbmand og kornhandler i Thisted – H. D. Lützhøft.

Avisen bragte d. 13. nov. 1845 den sørgelige besked om ulykken. Skipper Anders Nielsen fra Arup og styrmand Peder Marcussen var i Nordsøen skyllet overbord af en styrt sø og druknet d. 22. okt. Skibet var gået fra Hartlepool bestemt for Frederiksværk formodentlig med stenkul, og den var således ikke nået langt, før ulykken skete på 55 grader nordlig bredde ud for Newcastle³³⁾. »Marie Elisabeth« blev på mærkelig vis ramt af gentagne ulykker. Skipper Anders Nielsen blev 31 år gammel. Og han mindedes af familien med et religiøst præget digt om det barske sømandsliv³⁴⁾.

Vinteren 1845-46 blev hård, og dermed fulgte også en række søulykker. Samtidig betød den gode korneksport til England, at det var fristende at udvide sejlingssæsonen, hvilket medførte, at flere skibe sejlede på den mere risikable årstid. Fjordfarten, blev det sagt, havde denne vinter egentlig ikke været standset. Og i februar 1846, hvor skibene almindeligvis lå i vinterhavn,

var 4-5 skibe gået fra Thisted på udenrigske destinationer³⁵⁾.

En af de førende redere i Thisted – P. C. Nordentoft modtog i begyndelsen af marts 1846 besked om, at en søn var faldet overbord og druknet. Sønnen var med skibet »Sylphiden« af Hamborg på rejse fra Sydamerika og Italien til hjemstedet³⁶⁾. Og familien fik dermed et trist bekendtskab med den koloniale storsøfart. På denne tid ses det ofte, at købmandssønner som en slags uddannelse søgte ansættelse i et af de store handelshuse i Hamborg, hvoraf flere drev international handel og søfart.

Sønnen – Jens Nordentoft blev kun 20 år gammel, og han var den ældste af tre sønner, derudover fik P. C. Nordentoft syv døtre³⁷⁾. Jens Nordentoft fik iøvrigt et værdigt minde. Da P. C. Nordentoft i 1849 lod

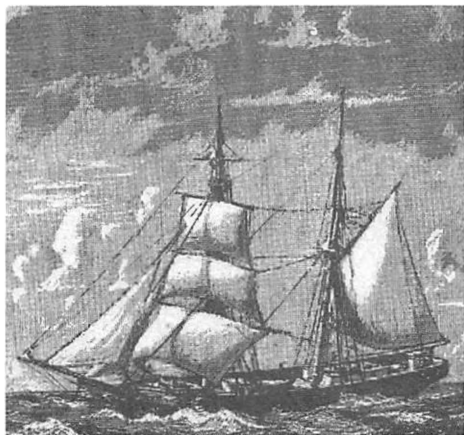

Købmand P. C. Nordentoft

det første større skib bygge i Thisted – en skonnert på 34 cml., fik det navnet »Jens Nordentofts Minde«. Som det første rigtige skib af Thisted blev dets færd fulgt med stor interesse ³⁸).

Jagten »Trine Elisabeth« af Thisted på 14 cml. havarede på Nordsøen. Ulykken skete omtrent samme sted som »Marie Elisabeth« få måneder før – på 55.32 grader nordlig bredde og 0.52 østlig længde ved den nordøst-engelske kyst. I et brev til skibets reder Lützhøft fra skipperen A. F. Nielsen blev der fortalt, at skibet d. 21. marts 1846 blev overfaldet af en heftig storm af syd-sydvest. Om natten fik de en bræksø over, der brækkede skibet ned i læ og tog skandseklæderne væk, hvorved skibet blev læk. Pumperne blev uklare, og fartøjet sank så dybt, at mandskabet befandt sig i øjensynlig livsfare.

Næste morgen kl. 6.00 så man en sejler og satte nødsignal. Det lykkedes i den svære søgang, at redde mandskabet ombord i skonnert-briggen »Erstatningen« af Trondheim. Og efter nogle dage ankom de lykkelig til Amsterdam ³⁹). Skibet og lasten var gået tabt.

Skonnertbrig

Der var, som sagt, egentlig ikke mange ulykker på den åbne Nordsø, hvor den største risiko var de uventede storme. Tyskebugten var på flere måder mere risikofyldt.

Ved Cuxhaven og Helgoland

Hamburg – med den dansk-holstenske naboby Altona var i begyndelsen af 1800-tallet det betydeligste handelscenter i nordvest-Europa, og med passagen gennem Aggerkanal ekspanderede søfarten mellem Limfjorden og Altona-Hamburg. Tyske- eller Helgolandsbugten var forholdsvis lavvandet med mange rev og øer, samtidig betød indsejlingen til Elben ved havnen – Cuxhaven vanskelige manøvreforhold, der kunne ligne forholdene ved Aggerkanal.

Den 21-årige Thisted-dreng Oleivius Petrus Rørbye var hyret på en udenbys skonnert »Zelinde«, som gik på England og Hamburg. Sommeren 1827 kom meddelelsen, at skibet var forlist natten mellem d. 12. og 13. juli på det såkaldte Vogelsand ved Cuxhaven på rejse fra Newcastle til Hamburg. Kun en enkelt mand af besætningen blev reddet. Og familien havde mistet deres eneste og »haabefulde« søn ⁴⁰). Denne gang var det en af byens borgerlige familier, som rantes. Faderen Georg Flemming Rørbye var borgerkaptajn og branddirektør samt ridder af Dannebrog ⁴¹).

Men skibsefterretninger kunne også bringe gode nyheder, hvor skippere fra Thy øvede redningsdåd. Skipper Peder Kløvborg havde i sommeren 1833 sejlet på langfart til Altona med uld, huder og skind fra Thy og stykgodser i retur ⁴²), trods det at sluppen »Elephanten« af Klitmøller ikke

var noget stort fartøj, Kløvborg var en af de første dage i sept. 1833 på returrejse fra Altona udfor øen Sylt, hvor de passerede et hollandsk skib i synkefærdig tilstand kommende fra Lübeck lastet med rug. Af skibets mandskab var én allerede skyllet overbord, og de tre øvrige var surrede til pumperne »i en høiest afmægtig Tilstand«. Disse blev med »Anstrængelse« reddet af skipper Kløvborg og indbragt til Cuxhaven ⁴³). Klitmøller-skipperen Kløvborg's navn kan dermed skrives til rækken af heltemodige sømænd. Kløvborg mistede, som tidlige nævnt, livet ved Aggerkanal 7 år senere.

Sømærker og landkending var af stor betydning i besværlige farvande. Avisen bragte de sædvanlige skibsefterretninger med oplysninger om, hvor Thisted-skibene befandt sig, og hvorvidt de var velkomne i havn og lignende. Men også meddelelser som f.eks., at den bekendte sømærke – klippen »Munken« på Helgoland var styrtet i søen i svær storm d. 12. okt. 1838 ⁴⁴), havde interesse m.h.t. de mange Thisted-skibe i dette farvand.

I 1839 var det skipper Heskjær af Thisted med skibet »Nye Prøve«, der måtte indløbe Cuxhaven d. 8. aug. med svært havarie på rejse fra Altona til hjemstedet ⁴⁵). Skipper Heskjær, der tidligere havde sejlet i Limfjordsfart, var i sommeren 1839 gået ind i den mere givtige handel på Altona med eksport af uld, skind og havre ⁴⁶). Som de fleste i Altonafarten stiftede han bekendtskab med Cuxhaven, der var den sidste sikre havn inden den åbne Nordsø. De fleste havarier i Tyskebugten fandt sted ved Cuxhaven og Helgoland, men faren var ikke overstået, blot fordi man havde passeret disse. Og Tyskebugten betegnes i flere tilfælde som et farefyldt farvand.

Skipper M. Petersen af Thisted strande-

de om aftenen d. 31. marts 1846 på Helgolands sydligste rev med jagten »Haabet« på 9 cml. – i stærk østenvind på rejse fra Thisted til Altona. Mandskabet og en passager blev reddet. I dagene efter blev skibet bragt af klipperne og til stranden, men den var meget læk, og den blev efter sigende senere slået i stykker. Desuden blev en del af lasten reddet – bortset fra 50 tønder gryn og 94 stk. saltede huder, som var vandskadede og blev solgt på offentlig auktion med tab. Skibets ejer – købmand P. C. Nordentoft i Thisted havde, som nævnt, mistet en søn på søen få måneder før. En anden søn blev reddet fra »Haabet« ⁴⁷). M.h.t. Petersen skal det nævnes, at han var én af de mest erfarne Thisted-skipperne i Altonafarten.

En avissskribent bemærkede under indtryk af de mange ulykker i vinteren 1845-46, at bl.a. farvandet forbi Revsborn og Helgoland ind af Elben ofte var forbundet med megen fare, og han tilsluttede sig et forslag om udlægning af et fyrskib på Revsborn, »hvor saamangen stolt Sømand har maattet lukke sine Øine« ⁴⁸). Der var egentlig ikke mange ulykker i forhold til søtrafikkens omfang, men nogle farvande var farligere end andre. Efterhånden bragte sømærker, lodshjælp, fyrskibe og fyrtårne forbedrede vilkår.

Rheden og havnen i Thisted

Ulykkerne fandt ikke altid sted på åbent hav. Landings- og havneforhold var heller ikke altid sikre. Elendige landingsforhold og ulykker i havkystens skudefart er ofte refereret, desuden var forholdene ved Thisted ikke særlig gode, men disse var dog

under forbedring. Før havnen blev bygget i 1840, foregik al losning og ladning på den åbne fjordkyst – eller rheden. Der var godt nok en brygge, men denne var elendig forfatning – og ses kun sjældent at være benyttet i disse år.

I avisen kan man finde lakoniske meddelelser om ulykker ved Thisted. Først i marts 1826 meddeltes det, at en skibsdreng fra et fartøj til ankers på rheden var faldet overbord og druknet⁴⁹). Få år efter i 1832 ses en næsten identisk hændelse. En skibsdreng ville en lørdag aften i juni mellem kl. 10 og 11 begive sig til en båd på rheden i en Pram, men faldt overbord og druknede⁵⁰). Der var en udbredt enighed om de elendige forhold, men der skulle gå endnu nogle år, inden man blev enige om konkrete forbedringer.

Havnebyggeriet i 1840-41 betød en mærkbar forbedring, men det forhindrede ikke ulykker. I 1840'erne var det almindeligt, at Thisted havn om efteråret besøgte af skippere fra indenlandske steder bl.a. Langeland med frugt, grønsager, hvedemel og lignende, hvilket solgtes ved kajen direkte til byens indvånere. I denne forbindelse druknede »en fattig, lille Dreng« sidst i nov. 1845 formodentlig ved uforsigtighed, da han ville købe kål ved et fartøj. Drengen var den 10-årige Christian Janus Hansen – søn af fattiglemmet Inger Klat. Samme meddelelse fortalte, at flere var faldet i havnen i årets løb, men de blev dog alle reddet, selvom det i flere tilfælde havde været kritisk⁵¹). Men hændelsen gav ikke anledning til nogen længere diskussion om sikkerhedsforanstaltninger.

Skipper J. K. Mortensen druknede sidst i okt. 1849, da han ville gå ombord i sit fartøj. Skipperen efterlod forældre og søskende i Vangså samt en nyforlovet

kæreste i Thisted. Ulykken gav i modsætning til tidligere anledning til en længere avispolemik, idet nogle mente, at der måtte opsættes lys på havnen. Et medlem af havnekommissionen mente ikke, at lys var nødvendig, hvortil føjedes en antydning om »de Bachi Glæder«. Herefter måtte købmand J. A. Grønlund indvende, at skipper Mortensen havde forladt hans hus (hjørnet af Fjordstranden og Østergade) kort forinden ulykken i »den ædrueligste Tilstand«. Og polemikken blev ikke blidere i tonen⁵²). Diskussionen om forbedring af søfartens vilkår og havneforholdene fortsatte efter 1850, og gradvise forbedringer fandt sted igennem hele 1800-tallet.

Afslutning

Mange søfolk har mistet livet på havet, og man vidste, at erhvervet var forbundet med risiko. Sømændene udførte et arbejde, der var nødvendigt. Og når ulykkerne skete, blev de efterladte mødt med deltagelse og medfølelse, hvilket fremgår af avisspalterne. Sømandsfamilier var ofte fattige, hvilket ikke blev bedre, når familierne blev efterladt uden den mandlige forsørger. Pengeindsamlinger til søfolks efterladte ses i flere tilfælde – bl.a. til familierne til matroserne på kuffen »Dorthea« i 1846. Men indsamlingerne har ofte kun været en ringe trøst.

Skibsejere måtte påregne en økonomisk risiko i forbindelse med havarier og forlis, og dette spil var i høj grad præget af tilfældigheder. Dette var en væsentlig årsag til, at fartøjerne ofte ejedes af partsrederier, hvor ejerskabet til det enkelte skib blev delt på flere anparter, og derved blev risikoen spredt. F.eks. ses det, at enkeltperso-

ner ofte foretrak at købe flere anpartar istedet for at investere hele kapitalen i et enkelt fartøj.

Tabene blev reduceret, når det på auktioner lykkedes at sælge en bjerget last eller et skibsvrag. Dette besørgedes af den lokale strandingskommisær, der arbejdede som agent for de sø-assurance-kompagnier, som fandtes i de større søfartscentre – Hamborg, London m.v. Det Kongelige Søassurancekompagni blev stiftet i København i 1726. Der fandtes således en organisation, som tog sig af danske havaristers interesse ved fremmed kyst.

Thy var et udkantsområde, og der var

ikke nogen lokal sø-assurance i årene 1825-50. Dog kan mundtlige aftaler mellem skibsejere – om gensidig hjælp ved ulykker ikke udelukkes, hvilket kendes fra det norske Sørland. Købmand og skudehandler C. Klitgaard i Blokhus inviterede i 1848 til dannelse af en »Assuranceforening for Skibe og Varer for Kysthandlere og Skibsredere«⁵³). Assuranceforeninger blev mere almindelige med den øgede søfart, hvilket hører til i en senere periode. Dette var også et resultat af en udvikling, hvor rederi-søfart – med flere skibe tilhørende et enkelt firma blev almindelig.

NOTER

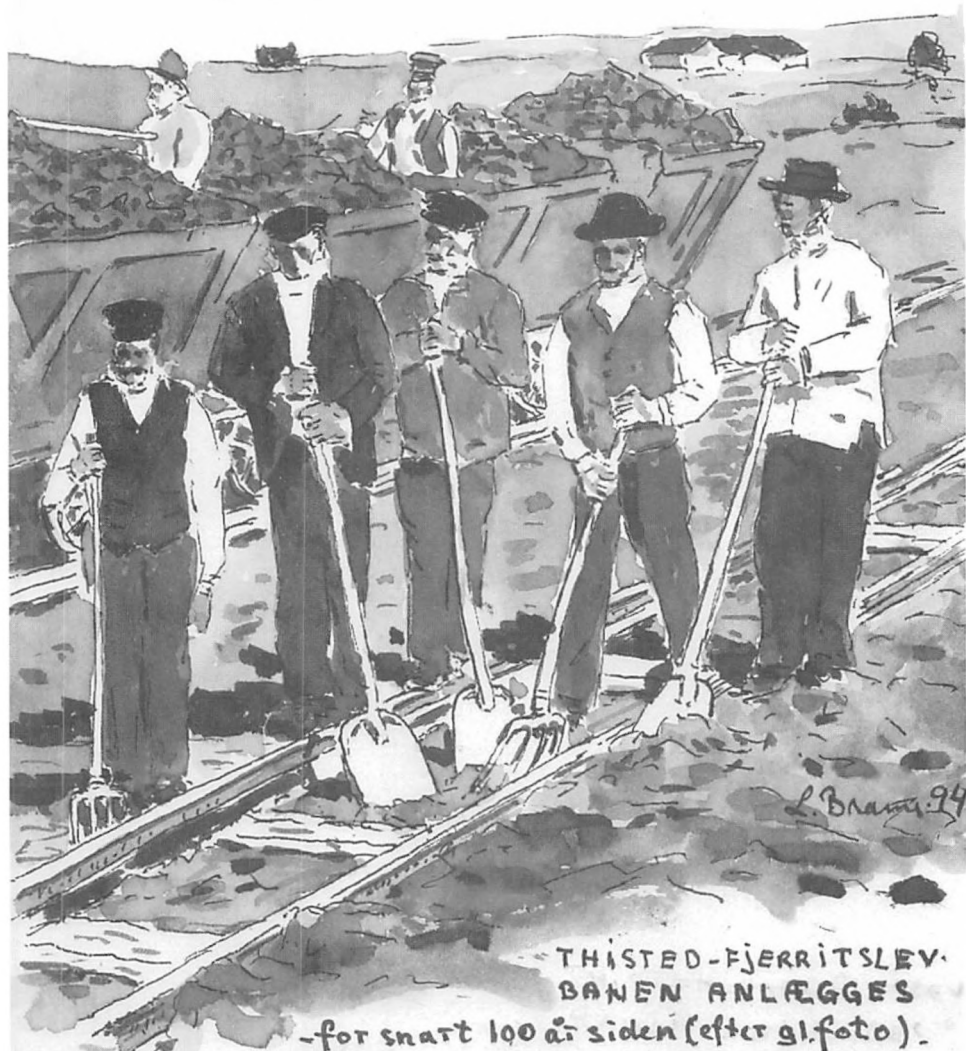
Foruden de i noterne nævnte kilder, er anvendt Robert Svalgaards optegnelser om »Skibe hjemmehørende i Thisted« ved detailoplysninger og lignende.

- 1) Den Nord-Cimbriske Tilskuer/Thisted Amtsavis. 1836. nr.21
- 2) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt, 1835
- 3) DN-CT/TAA. 1832. Nr. 56
- 4) DN-CT/TAA. 1836. Nr. 90
- 5) DN-CT/TAA. 1840. Nr. 73
- 6) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt, 1843
- 7) DN-CT/TAA. 1843. Nr. 90, 150, 152
- 8) DN-CT/TAA. 1844. Nr. 80, 93
- 9) Blankenese: tysk søfartsby ved Elben
- 10) DN-CT/TAA. 1845. Nr. 51
- 11) DN-CT/TAA. 1847. Nr. 120
- 12) DN-CT/TAA. 1847. Nr. 126
- 13) DN-CT/TAA. 1847. Nr. 128
- 14) DN-CT/TAA. 1849. Nr. 46
- 15) DN-CT/TAA. 1839. Nr. 103
- 16) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt, 1833-40
- 17) DN-CT/TAA. 1840. Nr. 99, 100. 1841. Nr. 50
- 18) DN-CT/TAA. 1845. Nr. 41
- 19) DN-CT/TAA. 1845. Nr. 152, 153, 155. 1846. Nr. 50, 60
- 20) DN-CT/TAA. 1846. Nr. 5
- 21) DN-CT/TAA. 1845. Nr. 115
- 22) DN-CT/TAA. 1846. Nr. 63
- 23) DN-CT/TAA. 1848. Nr. 8, 28
- 24) DN-CT/TAA. 1848. Nr. 132
- 25) DN-CT/TAA. 1838. Nr. 73
- 26) DN-CT/TAA. 1836. Nr. 139
- 27) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt, 1833-40
- 28) DN-CT/TAA. 1841. Nr. 47
- 29) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt, 1840-41
- 30) DN-CT/TAA. 1842. Nr. 68
- 31) DN-CT/TAA. 1846. Nr. 50, 54, 64
- 32) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt, 1845
- 33) DN-CT/TAA. 1845. Nr. 136
- 34) DN-CT/TAA. 1845. Nr. 1 48
- 35) DN-CT/TAA. 1846. Nr. 26
- 36) DN-CT/TAA. 1846. Nr. 30, 50
- 37) Nordentoft, Johan: Optegnelser om slægten Nordentoft. Kbhvn. 1940. s. 131
- 38) DN-CT/TAA. 1849. Nr. 139
- 39) DN-CT/TAA. 1846. Nr. 42, 50

- 40) DN-CT/TAa. 1827. Nr. 23
 41) Folketælling. Thisted købstad, 1834
 42) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt, 1833
 43) DN-CT/TAa. 1833. Nr. 95
 44) DN-CT/TAa. 1838. Nr. 124
 45) DN-CT/TAa. 1839. Nr. 98
 46) Toldklaringslister. Thisted tolddistrikt. 1837-39
 47) DN-CT/TAa. 1846. Nr. 50, 51, 55
 48) DN-CT/TAa. 1846. Nr. 50
 49) DN-CT/TAa. 1826. Nr. 19
 50) DN-CT/TAa. 1832. Nr. 61
 51) DN-CT/TAa. 1845. Nr. 142 – og Thisted kirke-
 bog, 1845
 52) DN-CT/TAa. 1849. Nr. 131, 134, 136, 137
 53) DN-CT/TAa. 1848. Nr. 7

FÆLLESGRAV FOR EN
 FORLIST SKIBSBESÆT-
 NING PÅ KLITMØL-
 LER KIRKEGÅRD.

Thisted-Fjerritslev-banen

Thisted-Fjerritslev-banen blev taget i brug for 90 år siden og nedlagt for 25 år siden. Artiklen omhandler baggrunden for banens oprettelse, interessemodsætningerne omkring linieføringen, og vurderer banens betydning for egnen.

Da strækningen Struer-Thisted blev indviet i 1882, begyndte man for alvor at arbejde på at få en jernbane fra Nørresundby til Thisted, men desværre var der ikke nok interesse for den vestlige del fra Fjerritslev til Thisted, og på trods af modstand i folketinget, blev de to baner på privatbaneloven af 8. maj 1894 optaget som 2 anlæg.

Loven betød, at staten skulle bidrage med halvdelen af beløbet, og man gik straks i gang med strækningen fra Nørresundby til Fjerritslev, som blev indviet d. 18. marts 1897, og den gav overskud fra starten. Det satte for alvor gang i arbejdet for Thisted-Fjerritslev-banen, men det kneb med at skaffe pengene. Da udenrigsminister Bardenfleth d. 22/8 1897 besøgte Thy, kunne man i avisen læse følgende:

»Man har så lov til at indbilde sig, at de høje herrer, efter at have kørt de 6 mil pr. hestevogn fra Fjerritslev til Thisted, er nået til erkendelse af det rimelige i, at den private bane blev forlænget til Thisted, og måske også iagttaget, at ikke mindst området fra Østerild til hinsides Bjerget, var så fattigt, at staten måtte yde større tilskud.«

Men tiden gik, og man nærmede sig tidspunktet for lovens udløb. I efteråret 1899 sendte man ansøgning til staten om større tilskud, og d. 16 marts 1900 vedtog rigsdagen at ændre loven, så staten betalte 3/4 af

udgifterne, og så kunne arbejdet påbegyndes. Amtsrådet havde tidligere bevilget 210.000 kr. (30.000 kr. pr. mil) og Thisted by 60.000 kr., og landkommunerne havde også givet tilsagn om bidrag, men det var altsammen for lidt, så den 26/5 1900 holdt amtsrådet ekstraordinært møde om sagen, og for lukkede døre blev det vedtaget at forhøje bidraget til 285.000 kr. på betingelse af, at dæmningerne over og udnyttelsen af Vesløs og Bygholm Vejler sikredes. Et nyt møde d. 5/1 1901 gav samme resultat, og først på et ekstraordinært amtsrådsmøde d. 24/4 1901 blev bevillingen givet fri, da man mente, at banen kunne forbedre udnyttelsen af Vejlerne.

Thisted byråd behandlede sagen d. 26/7 1900 fra kl. 10 om formiddagen til kl. 18, og på et møde i Østerild d. 28/7 s.å., hvor man enedes om at yde 90 kr. pr. td. hartkorn (5520 m²).

D. 29/12 1900 holdt sognerådene og banekomiteen møde, hvor det blev vedtaget at søge om eneretsbevilling til banen, denne blev udstedt d. 12/7 1901.

Hvor skulle banen ligge

Skulle banen gå over eller uden om Vejlerne? Skulle den gå direkte fra Østerild og øst ind i Thisted med egen station på havnen? Eller over Bromølle enge til Hillers-

lev, Skinnerup og gennem Torp til Thisted med fælles station med statsbanen.

Ingeniør Winkel blev af byrådet i maj 1901 sat til at vurdere sagen. Han fandt frem til, at det ville være for dyrt at føre banen over havnen med en særskilt bane-gård, så på et byrådsmøde d. 25/6 1901 besluttede man ikke at gøre videre ved sagen.

Og så om ikke Hansthalmegnen mødte med et soloprojekt, med en linie Thisted-Hansthalm-Østerild, som kun ville blive 9,5 km længere og 124.000 dyrere, og »den fattige kommune«, som de selv kaldte sig, ville bidrage med 75 kr. pr. hartkorn. Der blev endog sendt en deputation af mænd fra Nors, Hinding og Vandet til København i august 1901, dog uden resultat, men én list lykkedes dog for folkene fra Nors, for som der stod i avisen:

»Ligeledes var der nogen meningsforskel om, hvorvidt banen skulle føres helt ud til Nors, hvilket det ved et ekstra offer af kommunekassen lykkedes Nors sogneråd at gennemføre«.

Uenigheden var så stor, at anlægget blev delt i to dele. I begyndelsen af 1902 foretog besigtigelseskommissionen sit arbejde og i de første dage af oktober 1902 begyndte ekspropriationen på den første del fra Fjerritslev til Tovsig, og d. 13. okt. begyndte arbejdet på denne strækning.

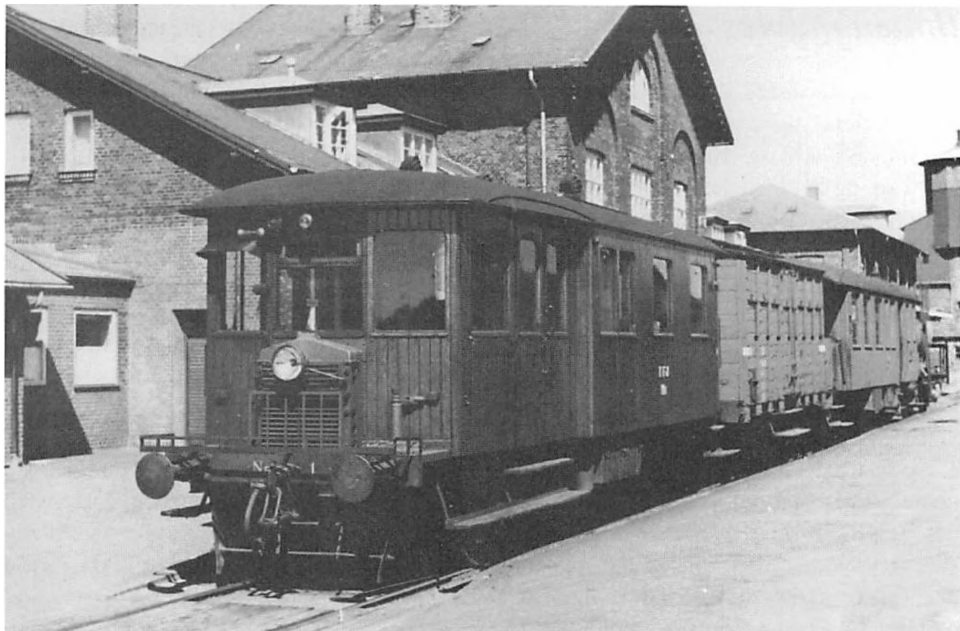
Der var påny stærke røster om en østlig indføring i Thisted, og på et møde d. 22. maj 1902 var der stærk stemning for at, som der stod: »føre banen øst ud af byen og den kortest mulige vej til Hundstrup Kirke, hvorved banen ville blive næsten 1 mil kortere og 100.000 kr. billigere«. Nu meldte der sig også et udvalg for den vestlige linie, og i de følgende måneder blev

der fra begge sider hyret ingeniører, skrevet i avisen, sendt folk til København, holdt borgermøder, byrådsmøder, amtsrådsmøder og udvalgmøder, og »der arbejdes med en kraft der ligefrem er imponerende«. Men d. 19. juni, på et møde på Thisted rådhus, blev det endelig afgjort, at banen skulle føres vest ind i Thisted, og straks begyndte forhandlingerne med lods-ejerne.

Anlægsarbejdet

5. sept. 1902 blev strækningen Fjerritslev-Tovsig udbudt i licitation, og 13. okt. s.å. påbegyndtes jordarbejdet fra Fjerritslev, hvortil der allerede var ankommet 50 læs skinner. Sidst i nov. var broarbejdet, der blev udført af stenhugger Gustavson fra Horsens, påbegyndt: stenene blev købt billigt hos egnens folk. Samtidig var jordarbejdet nået til V. Thorup, og kort tid efter var der beskæftiget 100 mand ved det store projekt med at bygge dæmning over Lund Fjord, og det var ikke uden problemer, og d. 10. dec. måtte arbejdet indstilles p.g.a. stærk frost. Problemfrit var det absolut heller ikke at komme over Vesløs Vejle. Lørdag d. 19. sept sank dæmningsanlægget betydeligt, og man forstod nu, at de gamle rygter om vanskeligheder på Vejlerne havde noget på sig, og det blev bemærket, »at man måske ikke skulle have stået til søs med banen«. D. 22. jan. ankom et arbejdslokomotiv til V. Thorup på en blokvogn forspændt med 8 heste, og som der stod i avisen: »Snart vil dets fløjten give beboerne i den forhen så stille egn en forsmag på, hvad der venter dem, nu er freden forbi«.

Endelig kom også arbejdet i gang fra Thisted, og d. 25. juli 1903 kunne man læse:

Thisted-Fjerritslev toget

»Gravearbejder fra Thisted er nu i fuld gang, og i går blev landevejen ved Landlyst gennemgravet«.

Heller ikke her blev man forskånet for uheld. D. 4 nov. 1904 brændte et hus i Nors p.g.a. en gnist fra et lokomotiv, og af samme årsag brændte et hus i Østerild.

Natten mellem d. 18. og 19. aug. 1904 dræbtes Peder Jacobsen, ved at blive kørt over af det grustog, han var med fra Nors til Thisted. Selv om der var ansat 2 betjente, der specielt skulle holde øje med de til tider tørstige »jernbanebisser«, som arbejderne kaldtes, opstod der alligevel episoder.

D. 27. juli 1903 anholdtes 5 arbejdere, hvoraf de 4 boede i Hunstrup, de havde fra søndag til torsdag drukket 18 pottes brændevin og mindst 36 halve bajere. Da de skulle transporteres til arresten i Thisted,

måtte den lokale ordensmagt, sognefogden, love dem brændevin med på turen.

En strejke blev der sandelig også gennemført for at få mere i løn. D. 22. jan. 1904 kunne man i avisen læse:

»80 mand fra egnen omkring Østerild har i morges nedlagt arbejdet ved Thisted Fjerritslev Banen på grund af, at deres fordringer om lønforhøjelse ikke er blevet imødekommet. Der gives 27 øre i timen, hvilket arbejderne forlanger forhøjet til 30 øre i timen ved både Thisted og Han Herred, hvorfor de mener, at de ved Østerild og nærmeste strækning med billighed kan fordre samme vilkår. Det er så godt som alle folk på egnen, der strejker«.

5 dage senere var arbejdet ikke genoptaget, skønt der var tilbudt 1 øre mere, altså 28 øre i timen og 30 øre pr. l. marts.

Banen indvies

Banen skulle ifølge kontrakten være færdig til aflevering d. 15. sept. 1904. P.g.a. førømtalte uheld og skænderier nåede man det ikke, og det kostede entreprenøren 100 kr. om dagen i »mulkt«. Men forsinkelsen blev ikke så stor som frygtet, og i slutningen af oktober kunne banen afleveres, og prøvekørslerne kunne begynde. Selv om kraftige regnskyl så sent som d. 14. nov. forårsagede dæmningsbrud på strækningen ind mod Thisted, kunne den højtidlige indvielse finde sted fredag d. 18. nov. Kl. 9.30 afgik festtoget fra Thisted med de prominente gæster ombord, og efterhånden som det passerede de flagsmykkede stationer, steg medlemmer af de forskellige sogneråd på. Toget ankom til Fjerritslev kl. 11.47, og efter frokost og taler begyndte toget kl. 13 tilbageturen.

Dagen sluttede med festmiddag på Hotel Aalborg, og dengang var der også noget der hed »natbus«, så kl. 21 blev gæsterne østfra kørt hjem med særtog.

D. 19 nov. skulle man så igang med den daglige drift, og det første tog medbragte 75 rejsende og 3 læs gods, og allerede d. 20. var man oppe på 350 passagerer. Der var fra starten 2 daglige afgang i hver retning, og fra 1. maj 1905 3 daglige afgang. Men der var en del utilfredshed med køreplanen, især at første afgang fra Thisted først var kl. 13.28, og til det bemærkede hofjægermester Steensen De Leth ved indvielsen:

»Når morgentoget går kl. 13.28, tyder det ikke på, at man i Thy er vænnet til at stå tidligt op, men efter at jeg nu har været her oppe, forstår jeg, at med den gæstfrihed, som den her vises, kan det ikke være tidligere«.

Billetpriserne blev fastsat med særlig hensyn til den omvej, banen gjorde for passagerer fra Østerild og Hannæs. En billet fra Hunstrup til Thisted kostede på 3. kl. 45 øre, på 2. kl. var det 70 øre.

Banens betydning for egnen

Selv om det måske er svært at forstå nu, hvor der er indtil flere biler ved hvert hus, må vi ikke undervurdere den betydning, banen fik for egnen. Transport af gods og personer blev med et gjort meget lettere, og mange fik arbejde, enten direkte ved banen eller ved virksomheder, der opstod p.g.a. banen.

Om Østerild kunne man i 1904 læse i avisen:

»Her kommer man til en af de stationer, der tilsyneladende har den største fremtid for sig. Stationen, der bestyres af stationsmester Laursen, er i enhver henseende heldig beliggende på en jævn mark midt i den store landsby. Der er i anledning af baneanlægget i den sidste års tid bygget ikke så lidt. I alt er der opført en halv snes nye ejendomme, deriblandt kroen, et savskæveri, en smedie, et hus med detailhandel, et malerværksted, et slagteri m.m.«.

I 1905 var der ikke færre end 21.500 passagerer med toget til og fra Østerild, det udgjorde 5,7 % af det samlede passagertal.

Materiellet

Besparelser på indkøb af materiel skulle senere give store udgiftsposter på budgettet. Fra starten havde man, for 8.000 kr. pr. stk., anskaffet 4 lokomotiver, der i forve-

Nors station på indvielsesdagen i 1904.

jen havde kørt 21 år på Thybanen. De viste sig hurtigt at være for små til den overraskende store godsmængde. De kunne ikke magte mere end 10 vogne, og i årene 1916-21 blev de udskiftet med kraftigere 3-koblede lokomotiver (med træk på 3 hjulsæt). Også skinnerne var for spinkle, og ved lov om statshjælp af 1931 fik man en saltvandsindsprøjtning på 928.000 kr. I 1928 blev der anskaffet 2 »Triangel« benzinmotorvogne, udvendigt beklædt med lakerede træpaneler, de såkaldte »prærievogne«, som nogen sikkert husker. Folk på egnen gjorde store øjne, da de så »en togvogn komme kørende alene helt uden lokomotiv«. I 1936 købte man et helt nyt diesellokomotiv hos Frichs i Århus, i 1948 købte man 2 af de kendte røde skinnebusser, som mange unge rejste med for at gå i skole i Thisted. Og de gjorde det godt, ved

banens lukning havde de faktisk hver kørt over 2 mill. km. Det meste af det er desværre væk, men et diesellokomotiv kører på Hjørring privatbane, og en motorvogn kan ses i Bryrup ved Silkeborg.

Uheld

I 1937 blev elektriske blinksignaler taget i brug ved 11 af banens overkørsler.

På trods af signalerne samt bomme og fløjtesignaler kunne uheld ikke helt undgås, og her følger et par eksempler fra årsberetningerne:

Den 27. juni 1948:

»tog 306« påkørte en lille pige, der opholdt sig på banen ca. 1 km. vest for Vestløs st. Pigen blev dræbt.

Den 3. oktober 1955:

Øst for Tovsig holdeplads skete en ulykke, hvorved togfører Arnold Pedersen, Thisted, kom alvorligt til skade. Der var sat en passager af i Tovsig, og Pedersen fløjtede afgang, men kom for sent på toget, han sprang på toget, men dørene var blevet lukket, og han forsøgte at hænge på i de to håndstænger, imens han fløjtede, i løbet af ca. 1 minut var toget oppe på 70 km/t., og da der intet trinbrædt var, blev han slynget af toget, det var blevet observeret af passagererne, der ikke vidste, at de kunne åbne døren ved et tryk på en knap. Efter yderligere et minut trak én i nødbremsen. Med en passager som udkigspost, bakkede toget til det sted, hvor Pedersen lå med brystet over den ene skinne.

En forbipasserende motorcyklist kørte hurtigt til Østerild, hvor han alarmerede Falck. Pedersen slap mirakuløst med en flænge i panden og en kraftig hjernerystelse. Med 1 times forsinkelse kunne toget fortsætte til Vesløs, hvor et andet tog havde ventet på at komme den anden vej.

Banens økonomi

I de første mange år var økonomien ganske god. Allerede det første år var der en omsætning på 140.900 kr. og heraf en fortjeneste på 46.500 kr. eller 33%. Det gik godt helt frem til 1926, hvor man havde det første underskud, ganske vist kun på 528,75 kr. Så blev underskuddet jævnt større år for år indtil krigen, hvor en del biler jo blev klodset op. Årene 1942 – 1945 gav banen et pænt overskud og i 1943 endda på hele 228.894 kr. Herefter gik det stærkt nedad igen med økonomien, og i banens sidste regnskabsår 1968-69 var der et underskud på 1.350.996 kr. eller et

tal, der nærmer sig det oprindelige anlægsbeløb.

Men trods alt, så er der mange, der mener, at hvis bare man havde holdt den kørende til begyndelsen af halvfjerdserne, med oliekriser og øget indsats for kollektiv trafik, så havde banen måske været her endnu. Noget de færreste nok er klar over er, at det faktisk var TFJ, der oprindeligt ejede Hillerslev Kalkværk, men det blev d. 1. sept. 1942 solgt til Vestjyllands Mergelforsyning for 20.000 kr.

Banen under krigen

2. verdenskrig satte også sine spor på banen og dens drift. Der blev transporteret store mængder gods, der skulle ud til tyskernes »Festung Hansted«, af den grund havde den da også de allieredes, og dermed danske sabotørers, bevågenhed.

Søndag d. 29. okt. 1944 blev »tog 208b« ved 14.30-tiden beskudt af allierede fly, kort efter at toget havde forladt Hunstrup station på vej mod Østerild. 2 fly fløj lavt hen over toget, og lokomotivføreren bremsede øjeblikkeligt, hvorefter personale og passagerer hurtigt løb ud på markerne, og gemte sig.

Et øjeblik efter vendte flyene tilbage og beskød toget med maskingeværer. Det gik især ud over banens nyeste personvogn, der et øjeblik før havde været fyldt med passagerer, den blev gennemhullet, og ruderne knustes. Lokomotivet var kun blevet ramt af et par projektiler, og det kunne fortsætte mod Fjerritslev.

Nogle af passagererne mente at have set en bombe falde ned i en vogn læsset med granris, denne vogn blev derfor koblet fra, senere viste det sig dog, at der ingen bombe var.

Jernbandedæmningen over Lund Fjord.

R. Baun - 44

Jernbandedæmningen over Lund Fjord

D. 21. april 1945 blev skinner sprængt ved Baun trinbrædt, og i 2 dage måtte passagerer og gods skifte tog ved sprængningsstedet.

Pens. togfører Toni Christensen, Fjerritslev, har fortalt om følgende episode. Et godstog læsset med tyske brændstoffromler blev angrebet af sabotører ved Baun, men af en eller anden grund var de tyske soldater på toget for godt forberedte, så angrebet mislykkedes. Kort før Tovsig husker Toni Christensen, at hans makker, Børge Rosenberg, råbte: »Nu kommer de s'gu igen«, og det gjorde de, og denne gang lykkedes det at få antændt tromlerne. Fra skovløberboligen blev der ringet til Falck, men de var meget længe om at komme med et slukningskøretøj, da de godt vidste, hvad der var ild i. Grunden til,

at de var så velinformerede, viste det sig senere, var den, at det var Falck, der i en ambulance havde kørt sabotørerne fra Baun til Tovsig.

D. 20. jan. 1945 kørte »tog 208b« ved Landlyst Teglværk mod en lastbil, der bakkede ud fra teglværket, 2 tyske soldater, der befandt sig på lastbilen, blev dræbt ved sammenstødet.

En af de mere muntre historier fra krigen er om lokomotivfører Stausgård, der selv var sabotør, sådan i det stille. Han kunne, når han skulle bakke ind og koble tyske vogne på toget, godt »glemme« at bremse, hvorved vognene blev beskadiget. Når de ved Vejlerne passerede de tyske vogne læsset med strå til tyske stråtage, gav han lokomotivet en ordentlig spand kul, så en gnist fra skorstenen antændte stråene.

Hardy Gregersen beretter om livet på Rosvang

Med det store udtørringsprojekt i Sjørring Sø i 1860erne blev der skabt et moderne stor-landbrug, knyttet til Egebaksande og Rosvang. Følgende artikel beretter om arbejderlivet på Rosvang fra midten af 1940erne til midten af 1960erne. Artiklen bygger på et interview med Hardy Gregersen i forbindelse med det lokalhistoriske indsamlingsarbejde, der i disse år foregår i Sjørring-området.

Den 2. februar 1994 besøgte jeg Hardy Gregersen, Rosvangvej 9. Hardy fortalte om de 21 år, han var ansat på Rosvang.

Hardy henvendte sig til Jens Støvring, Rosvang, efter sit giftermål og spurgte, om han kunne blive ansat som fast daglejer på gården. Hardy havde tidligere været ansat et halvt år som karl hos Støvring, så de kendte hinanden godt fra tidligere.

De nygifte, Esther og Hardy, flyttede ind i en af daglejerboligerne, der hørte med til Rosvang. Et dobbelthus ved nuværende Trinvej. »Den sydligste af de tre«, fortæller Esther. Børge Jepsen, der kørte lastbil på Rosvang, boede i den anden halvdel af huset.

1. april 1945 skulle Hardy (27 år gammel) begynde på arbejdet, og mødte op kl. 06.45 i hestestalden, og fik anvist det spand heste, han skulle køre med.

Det første kvarter skulle der strigles heste og kl. 07.00 kom forvalteren og satte i arbejde. Seletøjet (æ dræt) blev lagt på hestene, og man rykkede ud fra stalden i nummerorden. Forkarlen først. Det samme var tilfældet, når arbejdet sluttede.

Det foregik på rigtig herregårdsmaner. Der var 12 spand heste, og markerne havde numre og navne. Klostergård eng, Store

mark, Æ holme. Når de pløjede, var der som regel 8-9 spand på samme mark. Når de kørte rapgræshø hjem i laden, kørte de i 2 hold. 6 spand i marken og 6 spand hjemme i laden for at læsse af. De skulle blive ved med at læsse hø på de 6 vogne i marken, indtil de tomme vogne kom ud i marken. Sådan var det. Hølæsset blev fastgjort med et læssetræ, der blev spændt godt fast med et reb.

Forvalteren var altid ude i marken, når der blev kørt hø, og Støvring gik hjemme ved laden. Vognene havde brede jernringede fælge, for at gøre dem mere stabile i den udtørrede søbund. Det var meget sjældent, man væltede med et læs. »Æ mindes et, at vi gjo v det«

Når der blev hakket roer, var der mange folk i arbejde. Det var på akkord. Så mødte konerne op for at hjælpe manden. 20 rækker blev afsat til hver ad gangen. Rækkerne var afmærkede, og man fik de samme rækker, når roerne hakkedes anden gang. Når mand og kone hjalp hinanden, og man arbejdede nogle timer ekstra, kunne der godt tjenes en god dagløn.

Rapgræshøet blev høstet med hestslåmaskine (Aktiv). 7 maskiner var i gang, og 6 mand bandt op i neg efter hver ma-

skine. Det var nødvendigt, at der blev hentet skår. Afgrøden var altid gået i leje og kunne kun høstes den ene vej. Det var også et hårdt arbejde for hestene, og derfor blev de udskiftet midt på formiddagen og midt på eftermiddagen. Ved samme lejlighed satte man et nyslebent knivssæt i slåmaskinen. De håndbundne neg skulle sættes sammen 4 og 4 i hobe, og der blev sat en hat bestående af hø på hver hob. Også dette arbejde med rapgræsslåning foregik på akkord, og også ved dette arbejde mødte daglejerkonerne op ude i marken for at hjælpe manden. Tempoet var højt. Dagene lange, men det gav en god ekstra skilling i lønningsposen. Efter en vejringsperiode på ca. 14 dage var rapgræshøet klar til at blive kørt hjem i laden.

Hardy fortæller, at den almindelige arbejdstid var 60 timer om ugen. Ugelønnen 72 kr. plus fri bolig og 2 liter mælk om dagen. Hardy arbejdede i kostalden om vinteren. Det var eftertragtet at arbejde i stalden om vinteren. Inde i en god varme. Der var 4 røgere i kostalden om vinteren og 2 om sommeren. Besætningen var på 115 køer og desuden kvier, stude og kalve.

Kristoffer Pedersen var en af de 4 i stalden, og han var fodermester. Han bestemte over arbejdet i stalden, og var den, der fordelte kraftfoder og roer til besætningen. Roerne blev raspet og kørt ind på fodergangen i specielle vogne. 2 mand skubede vognen frem, og fodermesteren lukkede op i siden, så roerne trillede ned i krybben. Besætningen fik rapgræshø, der var opmagasineret på staldloftet. Det valsedede korn til dyrene blev afhentet i maskinhuset.

Udmugningen blev foretaget med skovl og trillebør, og møget blev kørt ud på møddingen lige uden for stalden. De 3 røgere havde hver deres del af stalden at

muge ud i. Det foregik på samme tid. Om sommeren var køerne på græs, og de blev drevet hjem fra marken kl. 03.30 for at blive malket. Nogle få år før blev de malket ude i marken, og da var det daglejerkonerne, der malkede køerne. Esther hjalp aldrig til i stalden.

Hardy kørte i to år gårdens mælk til Sjørring gamle mejeri. Det var med den gamle vogn med jernringe og jernkæder. 35 spande mælk om dagen. Det sidste år blev den gamle vogn skiftet ud med en ny vogn med gummihjul. Mælkekusken skulle vaske spandene og bringe varer med til gården fra købmand og andre forretninger Sjørring.

Senere blev Hardy fodermester ved svinene. Her afløste han den tidligere fodermester Kr. Thomsen. Der var kun fedesvin. 500 stk. De fik korn og skummetmælk. Desuden fik de spild, der blev afhentet 2 gange om ugen i Thisted. I perioder blev der køgt kartofler til svinene. Det var gamle Johannes Kristensen, der stod for det arbejde.

Hardy fortæller om en gang, da der skulle bygges en ny svinestald til de bestående. Støvring byggede selv de 4 hjørner, og så lagde folkene de resterende sten. Han var til stede overalt, og kunne alt. »Han var så grukli dygtig. Det ka' du li'tro«. Og så var han meget stærk. Hardy kunne fortælle meget om det. Støvring var respekteret af alle, og folkene var glade for at være på Rosvang. Støvring kom over i svinestalden hver morgen kl. 9 for at gå en runde i stalden og for at se, hvordan dyrene trivedes. Der blev leveret svin til slagteriet hver uge. Støvring udpegede de svin, der skulle i gårdens lastbil for at blive kørt til Koopmans Svin slagteri i Thisted. Han kunne på øjemål bedømme grisenes vægt. Når der kom grisehandlere for at sælge og

aflevere små grise, var Støvring også altid til stede. Han havde meget forstand på at bedømme dyrene.

De faste daglejere fik en kvart gris et par dage før jul. De blev udvalgt i god tid og fik lov til at blive ekstra store og fede. Støvring slagtede selv svinene, der skulle foræres bort eller bruges i gårdens husholdning. I mange år var det grisehandler Bertelsen fra Thisted, der opkøbte og leverede små grise til opfedning på Rosvang.

Hardy begyndte arbejdet kl. fire-halv fem om morgenen. Der skulle fodres 3 gange om dagen. Han skulle også muge i stalden og grutte korn til grisene.

Hardy passede grisene på Rosvang i 16 år. Så blev grisene sat ud, og bygningerne er nu nedrevet.

Om efteråret og vinteren blev der tærsket rapgræs i den store lade. I østerenden af laden stod 2 store tærskemaskiner og en presser. Der blev de stående på samme sted, og så blev høet, ved hjælp af

Tærskemaskine og presser på Rosvang.

en hest, trukket hen til maskinerne. Det var altid den samme hest (Holger), der blev brugt til dette arbejde. Et langt stykke reb blev anbragt rundt om en dyngde rapgræshø, og enderne blev fastgjort til seletøjet og Holger.

På nabogården Færgeborg, som Støvring havde købt i 1932, blev der også dyrket en masse rapgræshø. Høet blev her sat i en staklade, og det blev i vinterens løb kørt til Rosvang, for at blive tærsket. I den store lade blev rapgræsset forket op på den første tærskemaskine. En mand lagde høet til rette, og den anden stod for ilægningen.

For at få alle frøene af strået skulle materialet igennem 2 gange. Høet gik automatisk over i den anden tærskemaskine og videre til presseren, der pressede høet til baller.

Trækraften til maskinerne var en stor motor, der stod i en tilbygning tæt ved laden. Et remtræk overførte trækraften til tærskemaskinerne.

Maskinerne var sat i gang, når mandskabet kom i laden for at begynde tærskearbejdet.

Kr. Søgård passede den store motor, og ilæggeren, og pressermanden skulle sørge for at henholdsvis tærskemaskine og presser var smurt. Hardy husker, at der blev betalt ekstra til disse folk. (25 ører om dagen). Den, der smører godt, kører godt. Der blev passet godt på alle gårdens maskiner. Kr. Søgård var den mest betroede mand på det område.

Høet, der kunne bruges til foder, blev læsset på vogne og kørt til staldloftet. Det aftærskede frø kom i store sække, og var så klar til aflevering til frøfirmaerne. Man læssede det i jernbanevogne på Sjørring Station.

Avnerne (flom) blev læsset på vogne, og kørt op i den gamle lade. Dette materia-

Rapgræs bindes op på Rosvang.

le blev senere brugt som foder til dyrene. Hardy fortæller, at flommen kom igennem tærskemaskinen en ekstra gang, og de letteste frø kom igennem en kørner.

Både den gamle og den nye lade var indrettet sådan, at hestevognene kunne køre oppe i spidsen af laden.

Hvis rapgræshøet skulle sælges til eksport, blev høet presset meget hårdt sammen i en eksportpresser, der bandt ståltråd omkring ballerne. Det var nogle meget store og tunge baller, og de blev læsset i jernbanevogne på Sjørring station.

Nogle år, ikke mindst i krigsårene med de hårde vintre, blev der solgt meget rapgræshø til landmændene i Thy. To spand hestevogne med rapgræshø kørte fra Rosvang hver morgen klokken 7. Mange gange blev gårdens lastbil med Børge bag rattet, også sendt afsted, hvis afstanden var særlig stor til aftagerne. Selv efter de tørreste somre havde gården altid rigeligt med stråfoder på grund af jordens beskaffenhed, og også fordi man havde mange hektar med rapgræs.

For at holde jorden fri for kvikgræs, var en del af jorden i brak. Når blot jorden blev holdt sort i den første del af sommeren, så kunne kvikken (senegræsset) ikke overleve, og jorden var i august måned klar til at blive tilsået med rapgræsfrø. Næste år blev der høstet rapgræshø på samme mark.

Det var »Almindelig rapgræsfrø, der blev avlet på Rosvang. Altså ikke »Engrapgræs«, som man godt kunne fristes til at tro.

Der var efter 1. verdenskrig og 2. verdenskrig stor efterspørgsel på rapgræsfrø. Priserne var så høje, at det for Rosvangs vedkommende blev en helt eventyrlig god økonomisk periode. Vi må dog ikke undervurdere en dygtig leders store betydning for at opnå et godt resultat.

Priserne kunne svinge fra 3 kr. til 9-11 kr. pr. kilo. Det var ikke nok at avle gode frø, man skulle også være en dygtig sælger og vælge det rigtige tidspunkt for salg. De største aftagere af rapgræsfrø var »Dæhnfeldt« og »Sydfyns Frøavl«. Det blev for-

talt, at frøene blev brugt til at tilså græsarealerne ved de mange nye lufthavne rundt om i verden.

Det var naturligvis ejeren, der fik den økonomiske gevinst, og det var godt for ham, men hele gården blev i de gode år bygget om og forbedret. Arbejdspladser blev der mange af. I de travle perioder hentede gårdens lastbil dagligt et læs arbejdere fra Thisted. Den samlede arbejdsstyrke var i lange perioder på mere end 50 mand.

I Støvrings tid blev der hvert år, i den lille Sjørring-Thorsted kommune, udgivet en skattebog. Det var store tal, der stod ud for Støvrings navn, så kommunen og staten fik også andel i eventyret. Sognerådsmedlemmerne satte på det tidspunkt beboerne i skat efter et skøn, men det fortælles, at man ikke turde foreslå ændringer i de tal, der stod på Støvrings selvangivelse.

Anna og Jens Støvring havde tre døtre: Karen, Edel og Inger. De voksede op på gården, og havde i de første år barnepige. Senere blev provstens datter, Ida Hjortsvang ansat som privat huslærer. Hardy fortæller også, at Støvring senere kørte døtrene til skole i den kommunale realskole på Plantagevej i Thisted. Vi kunne fortælle meget om dem, men det er en helt anden historie.

Mange af Støvrings bekendte kunne låne penge på Rosvang, hvis de havde brug for det. De skulle efter sigende ikke betale renter, men pengene skulle betales tilbage på aftalte tidspunkt. Rosvang var også køber af naboernes plage og store følelser.

Hver dag i hele vinterhalvåret kørte to spand heste roer ind i roehuset. Roerne blev hentet i en roekule ude i marken, og det kunne i frostvejr være et hårdt og koldt arbejde at fjerne det jordlag, der var dækket over roerne for at beskytte mod fro-

sten. I vintre med meget sne blev mandskabet også sendt ud på snearbejde. Snefogeden kunne disponere over ca. 10 mand fra Rosvang, og det var, fortæller Hardy, i Vang og Råstrup, at mandskabet fra Rosvang skovlede sne. Kanalerne ude i marken blev også tømt for sne, så vandet kunne få frit løb, når tøbruddet satte ind. Enkelte gange, når kanalerne var tilfrosne, benyttede man en træsneplov med to-tre heste foran. Det var en af Støvrings opfindelser.

I marts måned blev møddingerne tømt. Møget blev brugt som gødning ude i marken. Det blev læsset af i små dynger, og senere, før nedpløjningen, blev det spredt ud i et jævnt lag på marken. Det var et hårdt arbejde at sprede og læsse møg i en hel måned. Hardy fortæller, at det var hårdt ved huden på hænderne.

Kostalden fik nyt brandfrit loft (sidst i fyrreerne). Cementblandingen blev i trillebør kørt op på loftet ad nogle høje opbyggede ramper. Det var Charles Tobiassen og Hans Weje, der stod for dette arbejde. Også den nye hestestald blev bygget, mens Støvring levede. Det var det sidste byggeri, Støvring lod opføre. Der er plads til 54 heste. Støvring havde altid mange heste på Rosvang, også efter at traktorerne holdt deres indtog som trækraft i landbruget. Den nye flotte hestestald, med tegltag og fodergang, var fyldt med heste i flere år.

Vi skal naturligvis også huske at fortælle om den store lade, som Støvring lod opføre ca. 1940. Den er 106 meter lang og 25 meter bred. Den havde benævnelsen »Danmarks største lade«. Der var før i tiden en trælade på samme sted. Træet blev udskiftet med røde teglsten, og laden blev bygget dobbelt så lang.

I den gamle bygning med karlekamre var der plads til 14 karle. Et år, altså før

Hardy blev gift, havde han et kammer her. Karlene spiste i folkestuen ovre i hovedbygningen. Her måtte de opholde sig i fritiden, hvis de havde lyst til det. Karlene fik 6 kroner om dagen, foruden kost og logi. Lørdag aften skulle de tit ud for at more sig. To lillebiler kørte dem til bal i et forsamlingshus eller til et hotel i Thisted. Måske begge steder.

Pengene kunne hurtigt bruges, og Hardy fortæller, at det blev de. Det er måske derfor, den bygning på Rosvang blev kaldt »Sorgenfri«. Det liv var ikke lige det, Hardy satte pris på, og derfor flyttede han, men søgte siden tilbage som gift daglejer.

Støvring byggede senere nye værelser til karlene og en lejlighed til forvalteren, Ingvard Søgaard. Det har sikkert været sidst i fyrreerne, og det var en meget stor forbedring i standarden af karlekamre. Der blev installeret varme på værelserne, og der var adgang til varmt brusebad. Karlene ude på landet havde naturligvis brug for at blive vasket efter dagens arbejde. Forholdene for arbejderne på Rosvang havde sikkert ikke været anderledes, end de var på mange andre gårde på samme tid, men efter anden verdenskrig skete der en mærkbar og tiltrængt forbedring for arbejderne ude på landet. Lønnen blev også større, og de faste daglejere blev medlem af fagforeningen.

Vi har talt meget om rapgræs, fordi det er en speciel afgrøde, men der var naturligvis også kornafgrøder på gården. Kornene blev kørt ind i den gamle lade. Også her kørte hestevognene op ad køreramper, og negene blev læsset af til begge sider. Også i den lade var der en stor tærskemaskine og presser. Hardy fortæller, at der ikke var knytter på presseren, men en mand skulle med håndkraft knytte båndene

Hardy Gregersen, 1963.

på de snore, der skulle holde halmen sammen i baller. (2 snore omkring hver balle). På Færgeborg var der ligeledes eget tærskeværk til kornet.

Jens Støvrings bror var bestyrer på gården. Den blev drevet selvstændig, og der var også her en stor besætning.

De to gårde var selvforsynende med korn til både svin og kreaturer.

Om efteråret blev der lukket 150 stude ind på de frodige grønne rapgræsmarker. Det var marker, hvor der skulle slås rapgræshø næste år, men det var nødvendigt, at græsset blev gnavet i bund inden vinter. Det klarede studene, og i løbet af en måned, var de godt fede og dermed klar til salg og slagtning. Alle dyrene blev drevet hjem til gården tidligt om morgenen, og Støvring udpegede de dyr, der skulle afsted i den uge. Det var som regel 2 læs, der kom afsted ad gangen, og resten af

dyrene blev drevet tilbage til græsning.

Støvring var allevegne, og som Hardy siger, han så alt det, han ville se. Den gamle sorte cykel var hans transportmiddel på gården og i marken. Hvis cyklen blev set, så var Støvring ikke langt væk. Intet skulle gå til spilde. Det viste han ved sit eget eksempel. »Pas endelig på at få det hele med«, kunne han sige, når mandskabet bandt rapgræshø op efter slåmaskinen. Støvring samlede de løse klatter op under armen, og afleverede bundtet hos rette vedkommende.

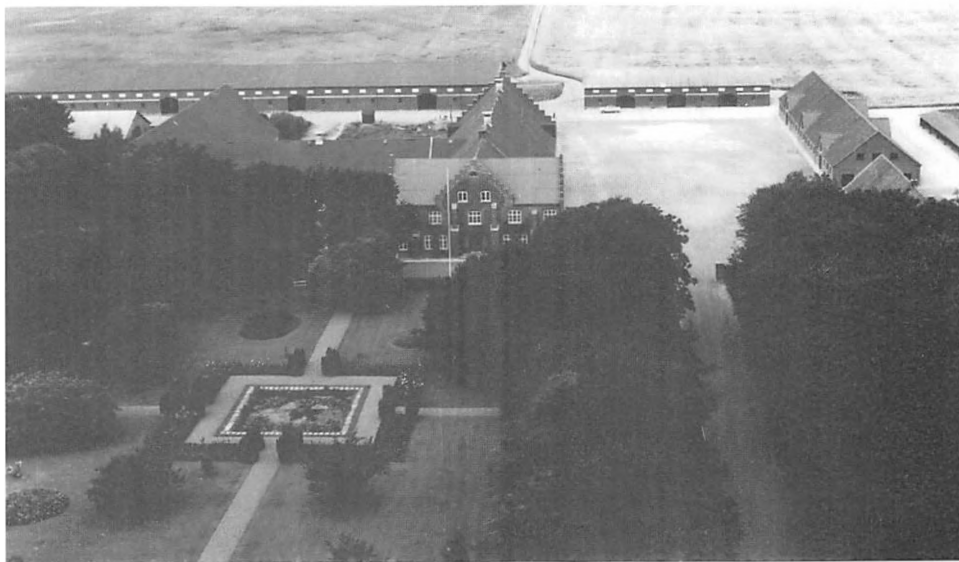
Jorden, der tilhører gårdene, var tidligere en del af Sjørring sø. Det er meget frugtbar dyndjord, men det er naturligvis helt afgørende, at kanalerne og dræningen holdes vedlige.

Hardy fortæller om, hvordan mandskabet blev sendt ud for at stoppe huller i kanaldigerne. Grøden i kanalerne skulle slås om sommeren, og uddybet blev kanalerne om vinteren. Drænene blev forbedret, rensat og fornyet i vinterens løb.

Drænarbejdet blev også udført af gårdens mandskab. Arbejdet var på akkord, og når et angivet jordarbejde var udført, kunne mandskabet holde fyraften.

Som det fremgår af denne beskrivelse, var der hvert år meget arbejde forbundet med at lede vandet væk fra markerne. Jorden skulle afvandes godt, for at kunne yde maksimalt. De samme udgifter er der ikke ved driften på almindelig markjord. Disse ekstra omkostninger skulle tjenes ind på anden vis. Dette blev gjort ved god ledelse og ved valg af de rigtige specialafgrøder, for at udnytte dyndjordens store frugtbarhed.

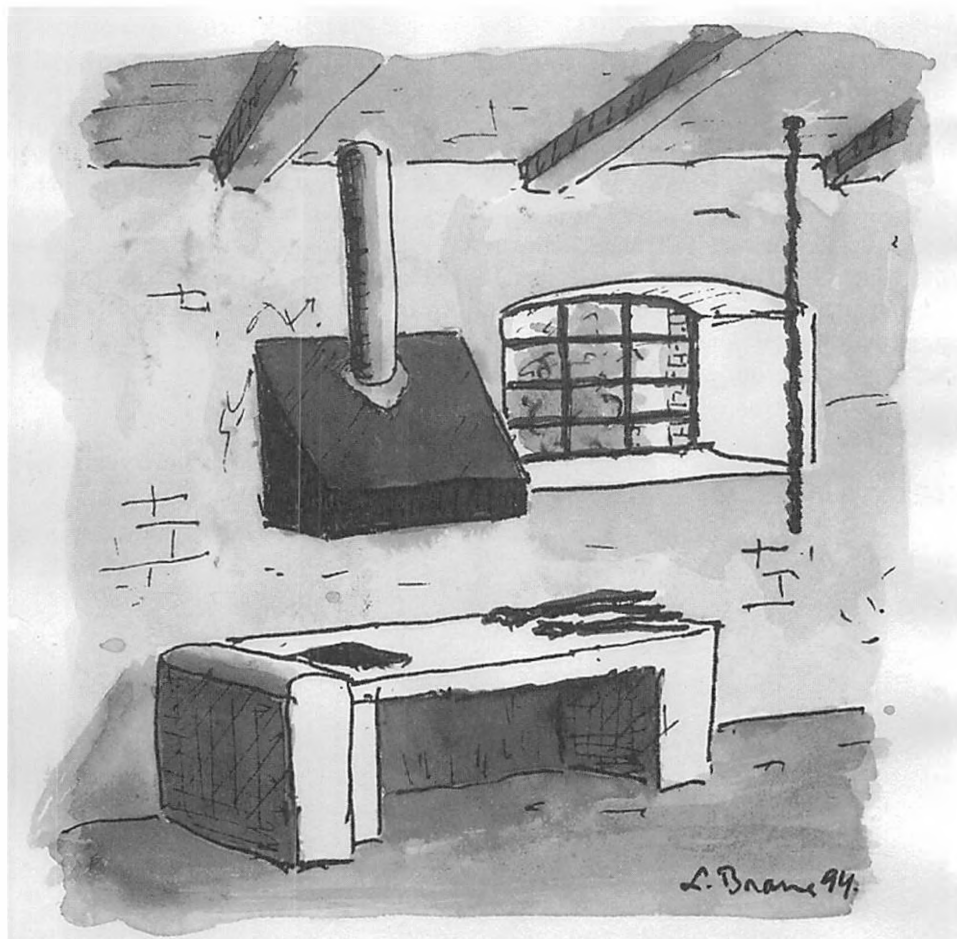
Hardy fortæller, at Kristian Møller passede hestene. En hestepasser på en gård med så mange heste er et helt kapitel for sig. Den fortrolighed og gensidige respekt, der ved daglig pleje blev opbygget mellem mand og hest, er af meget stor betydning for et landbrug, hvis trækraft er baseret på hesten. Kr. Møller forstod sig på den kunst.

Aksel Jensen var ansat som gartner, og havde ansvaret for haven. Der var store græsplæner, frugthave, køkkenhave og drivhus. Ved køkkenhaven lå der et hønsehus med 500 høns, og pasningen af disse hørte også med til gartnerens mange gøremål. Når der skulle plukkes bær og frugter, mødte daglejerkonerne med børn op for at hjælpe til. Belønningen for dette arbejde var tilladelse til at tage frugt med hjem til egen husholdning.

I parken er der en sø af en ret anseelig størrelse med et svanepar og en robåd. Søen er som forbundne kar sat i forbindelse med et springvandsanlæg i nærheden af hovedbygningen. Forskellen i niveauet bevirker, at vandet presses op i luften.

Til gården hører der en smedje med fast esse. Her blev de mange heste »skoede«, og plagene »gjort op«. Man smedede oprindeligt selv skoene til hestene foruden alt det andet smede- og værktøjsarbejde.

Smedjen på Rosvang

der skulle udføres på gården. Hardy husker, at Niels Hove Nielsen var smed på stedet i en periode, og senere kom Carl Saugbjerg fra Sjørring, og udførte det nødvendige arbejde i smedjen på bestemte dage i ugen.

At sko heste og plage er – selv for en meget øvet og rutineret smed – et meget anstrengende arbejde. Der fortælles om en smedesvend på Rosvang, der efter at have skolet nogle urolige heste, pludselig sætter hestens ben til jorden, vender sig sveddryppende om mod forvalteren, der med kæppen i hånden interesseret har stået og fulgt arbejdet, og siger: »Sej mæ en gång, hvo møj jove er der til Rosvang«. Godt 300 hektar«, svarer forvalteren. »Så er det ski' mærkli', do et ka find ajer steer å stå«, svarer smedesvenden.

Foruden det betroede arbejde som svinefodermester, har Hardy prøvet det meste af alt forefaldende arbejde på gården. I en periode kørte han med gårdens lastbil. Han husker kun de mange år med tilfredshed. »Al de mensker, do ka da nok forstå, der var nøj løjer ve e«.

I 1952 dør Jens Støvring pludselig. Den mand, der med så stor dygtighed havde ledet arbejdet på gården siden 1918, var faldet bort. Anna Støvring, der havde fulgt ham i arbejdet gennem alle årene, stod nu alene med de to store gårde. Heldigvis var forvalteren Ingvar Søgård godt kendt med forholdene på gårdene. Han var startet som karl på Rosvang, og var siden avanceret til at blive Støvrings højre hånd og forvalter. På Færgeborg var Jens Støvrings bror, Chr Støvring, ligeledes en erfaren mand og en god støtte for Anna Støvring. Der er ingen tvivl om at alle – også daglejerne – var indstillet på, at arbejde for et godt resultat. Man kunne ikke længere spørge Jens Støvring til råds, og vi

tror man mange gange, har sagt til hinanden: »Hva' ville Støvring ha' gjort? »

Det blev datteren og svigersønnen, Edel og Erik Fogh Hansen, der i 1955 overtog Rosvang. Færgeborg blev på samme tidspunkt overtaget af den ældste datter, Karen Erfurt Andresen, og hendes mand. Den tredje datter Inger var gift, og de købte et gods på Djursland, »Stenalt«.

De tre døtre, som de ansatte husker som tre små søde piger, der gik ture med barnepigen i deres lyseblå frakker, havde hver fået en herregård.

Den nye ejer af Rosvang fortsatte med dyrkning af rapgræs, men efterhånden blev det mejetærskere, der overtog høstarbejdet.

Som på alle andre gårde blev der i de kommende år færre ansatte og flere traktorer med tilhørende maskiner.

Fogh Hansen kunne se, det blev nødvendigt at finde nye afgrøder, fordi frøpriserne faldt kraftigt.

I 1963 blev der bygget et græsmelstørteri, og der blev desuden eksperimenteret med avl af tulipanløg. Græsset blev tørret, findelt og fyldt i papirsække. Det var et godt foder, og det blev i store partier solgt til foderstofhandelen.

Anlægget producerede i døgndrift om sommeren, og Hardy husker, at den gamle lade i perioder var næsten fyldt med græsmel. Der blev brugt megen olie til at tørre græsset, og for at købe det til den billigste pris blev der installeret en olietank, der kunne rumme 30 tusinde liter. I den tidligere kostald blev tyre og tyrekalve opfedet med rapgræshø og græsmel.

Produktionen stoppede nogle år senere. Græsmelet var godt, men prisen på olie steg så kraftigt, at rentabiliteten ved produktionen blev ødelagt.

Esther og Hardy Gregersen byggede i 1975 et hus på Rosvangvej ved Sjørring.

Her bor de stadigvæk, men snakker meget gerne om Rosvang og om de gode og sjove minder, de har fra den tid. Forholdene ved landbruget og på Rosvang har ændret sig så meget, at det næsten ikke er til at forstå. Med Esther og Hardys

hjælp har vi forsøgt at samle nogle minder fra den tid, da de var ansat på gården.

Mange vil sikkert synes, det må have været et hårdt liv. Det synes Hardy ikke. »Det var ski'sjov. Æ var glå ve å vær der«.

Rosvang set fra pumpestationen.

Palæ-Teatret

I år er det 75 år siden, Palæ-Teatret åbnede. I den anledning har redaktionen bedt Ib Nielsen fortælle om sin mormor, Olga Thomsen, og hendes livsværk: Palæ-Teatret. Selv om Ib Nielsen er vokset op som plejebarn i Østergade i Thisted, har han livet igennem haft kontakt til sin mor og hendes familie.

Olga Thomsen huskes endnu af mange som »Palæ-Olga«. Hun havde et iltert sind, ingen tvivl om det, men det vil være uretfærdigt mod hendes eftermæle kun at huske hende for det. Min mormor var også et hjælpsomt og godt menneske.

Maren Olga Tiedemann blev født i Esbjerg d. 5. december 1897 som datter af en snedkermester. Hendes mors ungpigegenavn var List. Hun var af ungarsk afstamning og i familie med komponisten Franz Liszt. Hos min mormor fornægtede den musikalske arv sig heller ikke. Faktisk var det musikken, der førte hende sammen med min morfar, Herluf Thomsen.

Herluf Frederik Thomsen var søn af Reinhardt Thomsen i Nykøbing Mors, hvor han så dagens lys d. 16. juni 1890. Faderen var bager og brugte bl.a. sin faglige kunnen til at bage honningkager, som han solgte rundt om på markedspladser, hvor han kom med sin karrusel og luftgynge. Reinhardt Thomsen blev tiltrukket af de magiske, levende billeder og åbnede 1910 Kosmorama i lejede lokaler i Nykøbing. Ni år senere byggede han Kino-Palæet, der efter hans død i 1937 blev ført videre af hans enke, Erika Thomsen. Hun købte i 1953 Damborgs tobaksfabrik og indrettede den som biograf. To år senere solgte hun biografen til Gunnar Obel, der i 1967 byggede Kino i Thisted.

Selv om Herluf Thomsen blev maler, så rejste han det meste af sin ungdom om sommeren rundt med sin far og det lille tivoli, der nu var blevet udvidet med en rejsebiograf. Efterhånden rejste Herluf også alene på turné. På et tidspunkt, det må have været efter 1. verdenskrig, gik turen også til Esbjerg, hvor han traf Olga Tiedemann. Hun var en ung, talentfuld klaverspiller, der debuterede allerede som 7-årig ved en koncert i Esbjerg. Da hun var 12 år, begyndte hun som biografpianist, og det var i den egenskab, hun lærte Herluf Thomsen at kende.

Olga Thomsen, 1897-1976

Olga nøjedes imidlertid ikke med at spille til forestillingerne i Esbjerg. Hun fortsatte på turen med rejsebiografen som fast pianist. Det vakte efter sigende ikke så lidt bestyrtelse i familien, at hun forlod sin fødeby på denne måde. I Nykøbing fortsatte engagementet ved klaveret i Kosmorama. Rent privat blev det en romance mellem min mormor og morfar, et forhold der nok heller ikke var helt uden omtale, da Herluf Thomsen allerede var gift. De slog imidlertid pjalterne sammen og tog til Thisted.

I Thisted

I Thisted var man allerede fortrolig med de levende billeder. I december 1906 åbnede byens første biograf, Biograf-Teatret, i Vestergade 22. Den fik i september 1907 konkurrence fra Kosmorama, der åbnede i nye lokaler i gården bagved (bygningen eksisterer endnu). Biograf-Teatret måtte lukke igen allerede i 1908, men i 1910 åbnede Kinografen ved Lille Torv, hvor der var biograf indtil 1914.

Ifølge Herluf Thomsens nekrolog i Thisted Amtsavis kom parret til Thisted i 1918. Interessen for film voksede i de tider, og de havde sikkert allerede ved afrejsen fra Nykøbing haft planer om at bygge en ny biograf i Thisted. Naturligt nok havde de kontakt med Kosmorama's ejer, læderhandler Dam, der boede i Vestergade 20 (nu Juul Sko). Hos ham fik de en lejlighed og fortsatte med at tage rundt med rejsebiografen og en hestetrækken karrusel. Kosmorama har sikkert også nydt godt af Herlufs biograferfaring og Olgas musikalitet.

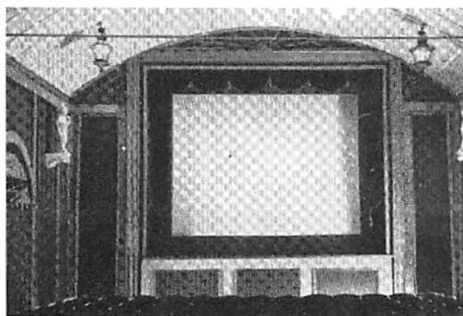
Allerede i 1918 købte Herluf Thomsen en grund på hjørnet af Skovgade og

Rosenkrantzgade, hvor de opførte en helt ny biograf, der fik navnet Palæ-Teatret. Biografen stod færdig i 1919, og dagen før åbningen den 7. marts skrev Thisted Amts Tidende bl.a.:

»Det nye biografteater er nu færdig til at tages i brug, og i morgen aften finder åbningsforestillingen sted. Den nye biograf, der har fået det flotte navn Palæ-Teatret, er praktisk og tidssvarende indrettet, lokalet er rummeligt og hyggeligt og tilfredsstillende, såvidt vi ved et hastigt besøg kunne se, alle rimelige fordringer. Ved billetsalget og indgangen er der også god plads«.

Da Palæ-Teatret åbnede med filmen »Du skal ære«, kostede pladser i salen 50 øre, og børnebilletter 30 øre; desuden var der tillæg for reserverede pladser. At der var tale om en tip-top moderne biograf, kan man danne sig et indtryk ud fra den inventarliste, der blev lavet i forbindelse med oprettelsen af et kreditforeningslån i 1921:

- 1 Billedtæppe med Ramme
- 2 Tæppedekorationer i Theatersalen
- 1 Ernemann Maskine med Lampehus og Kondensator og elektrisk Motor
- 1 Omformertavle

Biografsalen.

- 19 Statuetter
- 208 Klapstole
- 35 Klapstole betrukket med Plyds
 - 1 Lysekrone med 19 Lamper
 - 1 Lysekrone med 5 Lamper
- 8 Lamper i Klokkeform
- 1 Klaver
- 4 Søjler
- 1 Tæppeomhæng ved Klaveret
- 3 Portierer med Stænger og Ringe
- 1 Glasskab i Maskinrummet
- 1 Buelampe
- 1 Tælleapparat
- 2 Dekorationspalmer
- 2 Tæppedekorationer i 2 Loger
- 3 røde Portierer

Olga Thomsen fotograferet på Vesterbro i 1940.

Efter åbningen af Palæ-Teatret blev Olga og Herluf Thomsen boende i Vestergade 20, og i 1922 købte de huset for 40.000 kr. af dødsboet efter Jens Chr. Dam. Efter hans død året før var Kosmorama blevet overtaget af Johs. Sørensen. Af samme grund var der i skødet indføjet, at der »ingensinde« måtte drives biograf i Vestergade 20 uden samtykke fra den matrikel, hvor Kosmorama var beliggende. Klausulen fik dog ikke aktualitet i så mange år. Kosmorama flyttede til en ny biografsal ved hotel Royal, hvor daværende boghandler Georg Pors overtog bevillingen i 1929. Her eksisterede Royal-Teatret indtil 1983.

I 1924 købte Herluf og Olga Thomsen villaen Rosenborg, der lå i Rosenkrantzgade lige over for biografen. De fik også tid til at få børn og blive gift i denne periode – i nævnte rækkefølge vel at mærke. Alt i alt kan man sige, at spidsborgerlige leveregler ikke var det, der prægede mine bedsteforældre mest.

Carlo blev født i juni 1920 og Lilly i januar 1922. Derefter blev Olga og Herluf Thomsen viet i Skinnerup kirke d. 6. maj

1922. Året efter kom Eva til verden, og i 1924 blev Johannes født som den yngste af de fire børn.

Herluf Thomsen var en aktiv mand. Blandt andet forsøgte han at etablere en parfumefabrikation i lokalene i Vestergade. En eksplosion satte dog en stopper for dette forehavende. Og det vakte selvsagt opsigt i byen, når familien Thomsen kørte rundt i deres åbne Ford-T. Der blev sikkert også snakket, da ægteparret tog på verdensudstilling i Paris.

Herluf Thomsen var naturligvis også levende interesseret i filmoptagelse. I 1924 havde Sørensen i Kosmorama lavet optagelser fra Thisted købstadsjubelåm. Men ikke nok med det, han havde også monopol på Fy og Bi-film, der dengang var sagen verden over. Hvad gjorde Herluf Thomsen så? Han lavede sin egen udgave af Fyrtårnet og Bivognen, for skams skyld under dæknævnet »Valter og Busters uheldige besøg«. Han fik fat i smedesvend Thorvald Christensen og glarmestersvend

Biografpiccoloen Herluf i Palæ-Teatrets uniform.

Birkholm. Honoraret til Birkholm var 50 kr., og det var ikke på grund af højden, at Th. Christensen fik 25 kr. mere, men han fungerede også som instruktør. Herluf Thomsen stod selv for optagelserne, der vakte berettiget opsigt i Thisted de få dage, de stod på. Den 20 minutter lange film gik i Palæ-Teatret meget længe, og formålet var nået: Sørensen i Kosmorama var sat på plads! At Thomsen skabte filmhistorie, tænkte han ikke på, men at filmen er kommet på Filmmuseet, det er ganske vist.

Den første halve snes år af Palæ-Teatrets virke blev der udelukkende spillet stumfilm, og Olga Thomsen sad selv og spillede klaver bag ved en skærm foran lærredet.

Derefter vandt talefilmen indpas. I begyndelsen var der dog ikke tale om tonofilm, som vi kender i dag. Der blev spillet plader med tale, sang og musik, som blev afspillet samtidig med filmen, der stadig

Olga Thomsen, til højre, ved slikbordet i Palæ-Teatret.

var stum. Når et bestemt mærke viste sig på lærredet, gjaldt det om at være vaks ved grammofonen.

Palæ-Teatret var én af de første danske biografer, der anskaffede rigtig fremviser til talefilm. Royal-Teatret viste den berømte »Sonny Boy« i den »billige« grammofonpladeversion, og folk strømmede til. Herluf Thomsen købte derefter et talefilmsanlæg til omgående montering og averterede: »Vent med at se Sony Boy, til De kan høre den rigtige talefilm!« Det førte til sagsanlæg... og en bøde. Forholdet mellem de to biografer var og blev ikke det bedste.

Ægteskabet fik imidlertid en alt for brat afslutning. Allerede den 18. september 1937 døde Herluf Thomsen, kun 47 år gammel. Han fik en svær død og var indlagt på sygehusene i Thisted og Nykøbing. Det sidste halve år tilbragte han på Odense Radiumstation.

»Palæ-Olga«

Efter sin mands død førte Olga Thomsen Palæ-Teatret videre i 28 år. Det var lidt af en bedrift, at hun klarede de mange opgaver. Efterhånden fik hun dog hjælp af sin ældste søn, Carlo Thomsen.

Tiden under besættelsen var især vanskelig. Der kunne ikke lejes amerikanske film, og fra højere sted kom der besked om, at biografen efter ønske skulle stilles til rådighed for værnemagten. Hun var jo noget af en verdensdame, og efter nogens mening blev biografen brugt for meget af tyskerne. Det førte til, at hun under befrielsen blev afhentet af frihedskæmpere. Da de så brevet om at stille biografen til rådighed, blev hun dog straks løsladt. Efter krigen var hun da også et ivrigt medlem af Hjemmeværnet.

Olga Thomsen var aktiv på mange måder. Hun lagde mange arbejdstimer i Røde Kors og var desuden en dygtig pistolskytte. Hun var med fra skytteforeningens start i Dragsbæk, hvor det blev til mange præmier i årenes løb. Når Det kgl. Teater besøgte friluftsscenen, blev skuespillerne efter forestillingen altid inviteret

til Rosenborg. I 1956 besøgte Olga Thomsen filmstudier i Rom og var samme år en ivrig deltager i indsamlingen til Ungarn. Hun tog også mod indbydelsen til at overvære optagelser til en Soldaterkammeraterfilm i København.

Palæ-Olga var en kendt skikkelse i bybilledet, når hun på sine mange rideture lod sig se i stovt positur. Hesten var opstaldet i stalden bag Jernbanehotellet. Ofte var hun omgivet af løbende børn, der elskede at drille hende. Hun skældte ud, men som det var typisk for hende, så fik børnene ofte penge til en is. Drillierne forekom også i biografen, hvor det var en yndet sport at betale med så store pengesedler, at byttepengene slap op.

I biografen var der flere operatører i årenes løb. Jeg husker bedst typograf Pedersen og blikkenslager Sørensen. Carlo Thomsen var også en uundværlig hjælp. Han boede i Vestergade 20, som var forblevet i familiens eje. Han havde filmudlejning, drev dekoratørvirksomhed og havde en større produktion af julepynt, æsker m.v. Og gøglerblodet fornægtede sig ikke, idet han om sommeren havde minigolfbane på engen.

Olga Thomsen, nr. 2 fra venstre, i Lotte-uniform ved Ungarns-indsamlingen i 1956.

Kø foran Palæ-Teatret.

Palæ-Teatret står som lidt af en eventyrverden for mig. I tiden efter 2. verdenskrig kom jeg meget i biografen og havde min faste plads på 9. række nr. 1. Inden forestillingen blev der vist en ugerevy, hvor der blev vist billeder fra de seneste store begivenheder. Til forestillingen søndag eftermiddag var der altid fuldt hus. I Palæ-Teatret har der altid været holdt pause, fordi det var nødvendigt med tid til at skifte spole. Da jeg blev stor nok, fik jeg et job med at sælge is og slik i pausen. Engang var der altid grammofonmusik i pausen, men da den blev belagt med KODA-afgift, forstummede musikken. Min mormor havde svært med at underordne sig regler og paragraffer, og hun var ofte på kant med offentlige instanser.

En gang i kvartalet kom der repræsentanter fra filmselskaberne og modtog bestillinger på film. Som regel blev filmene vist en uge ad gangen, men publikums-træffere kunne være på programmet to eller tre uger. Filmene ankom med tog fra København. Midt i 50'erne fik Palæ-Teatret nyt fremvisningsudstyr fra B&O.

I 60'erne fik biograferne stærk konkurrence fra de øgede fritidstilbud, især andespil og fjernsynet trak mange væk fra det hvide lærred. Fjernsynet var en så faretruende modstander, at min mormor var over-

Kun kirken er tilbage.

bevist om, at strålerne fra apparatet fremkaldte kræft.

I 1962 solgte Olga Thomsen villaen i Rosenkrantzgade til glarmester Erlin Gjerulff. Hun flyttede til Solbakkevej 67, men fortsatte med at drive biografen indtil 1965. Den sidste forestilling var den 4. juli. Officielt blev biografen lukket med henblik på modernisering, men i november kunne man læse i avisen, at Palæ-Teatret var solgt til firmaet A. P. Andersen. Bygningerne blev jævnet med jorden og omdannet til parkeringsplads.

Olga Thomsen blev boende på Solbakkevej 67, hvor hun trak sig tilbage fra rampelyset for at nyde sit otium og sine minder. De sidste år boede hun på Kristianslyst. Her døde min mormor mæt af dage i 1976. Et begivenhedsrigt liv var slut.

KILDER:

- Skøder og dokumenter i privat eje
- K. Holch Andersen: Torvene, Knakken 1984
- Børge Jensen: Biografer i Nykøbing i 85 år, Jul på Mors 1991
- Thisted Socialdemokrat 20/9 1937
- Aften Posten 28/2 1959
- Thisted Amts Tidende 4/3 1959
- Thisted Amts Tidende 20/11 1965
- Aalborg Stiftstidende 1/3 1970
- Søndags Stiftstidende 14/4 1974

Klitmøller-pige henrettet i 1693

I middelalderen kunne man blive hængt for tyveri. Selv om Danske Lov af 1683 afskaffede dødsstraffen for tyveri, så fortsatte dødsstraffen med at være den almindelige straf for adskillige andre forbrydelser. Dødsstraffen blev almindeligvis fuldbyrdet ved halshugning med sværd (fra 1791 altid med økse). Den sidste henrettelse i Danmark fandt sted i 1892, men de sidste lovbestemmelser om dødsstraf blev først ophævet i 1978.

Det var et meget usædvanligt brev, som præsten i Øster og Vester Vandet sogne i 1692 skrev til amtmænd Jørgen Scheel Due. Præsten, Peder Roelsen, satte det sidste punktum onsdag den 23. november 1692.

Brevet satte retsmaskineriet i gang, og vi kender brevet indhold fra Hillerslev-Hundborg Herreds tingbog, hvor det blev citeret et par uger senere.

Af brevet fremgår det, at Margrethe Christensdatter Odde i Klitmøller havde ombragt sit spædbarn lørdag aften d. 19. november. Hun havde født barnet i løndom og gravet det ned i sandet. Barnet var – for at bruge præstens ordvalg – avlet i hor. Margrethe Odde havde til huse hos Niels Broe, hvor man om mandagen opdagede, at hun havde født. Ikke mindre end fem koner blev tilkaldt, og et langvarigt forhør begyndte.

Efter lang tids benægtelse gik Margrethe Odde til bekendelse, og tirsdag morgen gik hun med to af konerne til stedet, hvor hun havde gravet barnet ned. Liget blev gravet op og bragt med tilbage.

Margrethe Odde beskrives af præsten som en fattig stakkel, som har arbejdet hist og her for føden og ikke haft fast bopæl. Sommetider har hun opholdt sig på Søgård

i Nors, sommetider i Klitmøller eller i andre sogne.

Amtmænd reagerede hurtigt. Allerede samme dag, onsdag d. 23. november, sendte han en skrivelse til herredsfoged Emmerich Erichsen og bad denne om »straks at gøre den anstalt«, at Margrethe Odde ikke forsvandt, inden hun var stærk nok til at stilles for retten. Dagen efter tog herredsfogeden sammen med Christopher Nielsen ud til Klitmøller, hvor de afhørte Margrethe Odde.

Forhør og rettergang

Herredsfogeden og hans medhjælper traf Margrethe Odde hos Niels Broe, hvor liget af barnet også var. De kunne konstatere, at det var et drengbarn. Margrethe fortalte, at hun havde født drengen »vester i klitbakkerne«, og at der ingen mennesker var hos hende. Da hun blev spurgt, om barnet var levende født, svarede hun, at det havde grædt to gange efter fødslen. Hun bekræftede, at hun havde begravet barnet levende i sandet.

Margrethe Odde forklarede, at Peder Nielsen Schinderop fra Søgård var far til barnet. Han var uvidende om hendes fore-

havende, og hun havde også »dølget« for ham, at hun var frugtsommelig. Han havde endda spurgt hende og sagt, at han nok skulle påtage sig skylden.

Den 6. december blev Margrethe Odde bragt til Thisted, hvor hun blev indlogeret hos byens tjener (politibetjent). Samme dag gentog hun sin tilståelse ved Herredsstinget, hvor der var vidneafhøring. Stævnet var de fem koner, som havde overværet Margrethes første tilståelse. Desuden var indkaldt Margrethes bror, Chr. Christensen Odde, Klitmøller og den udlagte barnefader, Peder Nielsen.

Det allerede beskrevne sagsforløb blev bekræftet i retten. Det fremgik, at Margrethe Odde under vidners nærværelse selv havde gravet liget op og i sit skørt båret det til Niels Broes hus. Her havde synsmændene Jens Jensen Broe og Niels Andersen Broe synet liget og ikke fundet ydre beskadigelser.

Næste tingmøde blev afholdt d. 13. december. Margrethe Odde havde ingen indvendinger mod anklageskriftet, og Jens Roedsted begærede på amtsforvalterens vegne dødsdom over hende.

I et brev dateret »Thisted Bisgaard den 28. december 1692« udstedte amtmanden direktiver for sagens videre forløb. I amtsforvalterens fravær bemyndiges hans fuldmægtig Peder Thommesen til at forberede henrettelsen og sørge for, at Margrethe Odde »vorder bevogtet med fængsel og vagt«. Skarpretteren i Aalborg skulle bestilles, så han kunne være fremme, når dommen skulle eksekveres, så »hun ikke for længe skal hensidde hans Majestæt til des større udgift«.

Ved retsmødet d. 10. januar 1693 blev Margrethe Odde udspurgt om endnu et dødsfald. Peder Thommesen ville vide, hvad der var sket med hendes første barn,

og hvem der var far til det. Margrethe svarede, at faderen var Ole Pedersen Ringgaard, som dengang tjente på Nebel. For tre år siden »belå« han hende på Søgård. Barnet, en dreng, havde hun ligget ihjel mod hendes vilje, da det var fem uger gammelt. Det var foregået i Terkild Andersens hus ved Klitmøller, og hun havde udstået kirkens disciplin.

Efter at anklageskriftet var læst op, blev der spurgt tre gange, om Margrethe Odde eller nogen på hendes vegne havde noget at fremlægge til nærmere oplysning af sagen eller ønskede sagen appelleret til højere ret. Fangen svarede, at hun ville lide for sine gerninger. Herefter dømte dommeren og de otte udpegede mænd Margrethe Odde til døden. Halshugningen fandt sted d. 7. februar i Thisted, formentlig på retterstedet ved Østerbakken.

Man satte pris på døden

De eksisterende kilder har ikke nutidens dramatiske virkemidler. Der er hverken blodige nærbilleder eller tårevædet medfølelse. Men det dramatiske lurer under de nøgterne og beskrivende ord. Bedre end noget andet beskriver Peder Thommesens regnskab den store, menneskelige tragedie. I sin helhed ser regnskabet således ud:

Specifikation paa den omkostning, som er forarsaget paa den fanges henrettelse, navnlig Margrethe Christensdatter Odde fra Klitmøller, som formedelst at hun sit foster udi løndom havde født, myrdet og ombragt, efter derover egen gjorte bekendelse d. 6. decbr. 1692 og efter højædle og velbyrdige hr. cancelliraad og amtmands befaling er blevet paagreben, og sagen efter hans ordre siden imod hende udført og den over hende forhvervede dom d. 10. januar 1693 ladet exequere den 7. febr. næst efter, nemlig:

	Rd.	M.	Sk.
Den 6. decbr. 1692 kom bemeldte fange Margrethe Christensdatter Odde til Thisted, og formedelst byens kielder er ode, tog byens tjener, Peder Schipper, hende i forvaring, og imidlertid hun var der i huset, er forbrændt tvende læs schortørvt å 1 M. og 2 Sk er	—	2	4
Iligemaade lys for	—	—	4
Givet de personer, som førte hende til Thisted for deres umage og tilsyn	—	1	—
Papir til synsvidnet af 6. decbr. 92 samt og et ark til et vidne efter hendes bekendelse af samme dato å halvanden mark	—	3	—
Den 12. jan. 93 lejet et bud til Aalborg til skarpretteren, Jacob Niemand, at han vilde komme hid, givet samme bud	—	5	—
En 10 alen træ til en stage til at fæste hovedet paa for	—	—	12
Givet smeden for en spiger til at fæste hovedet paa stagen med	—	—	8
Syv dieller til en kiste å 8 sk., er	—	3	8
Søm 2 snese at slaa den sammen med å 4 sk., er	—	—	8
Arbejdsløn	—	—	2
Betalt hendes kost fra 6. decbr. 1692, da hun kom hid til byen, og til d. 7. febr., hun blev rettet, er 9 uger, om ugen 3 M., ialt	4	3	—
Byens tjener, som havde hende i forvaring og skulde lukke hende af og i fængslet, naar hun enten skulde til kirken eller til undervisning samt og til tinget, derfor	2	1	8
Efter præstens begæring bekom fangen om morgenen, førend hun kom til retterstedet, en halv pot vin, som blev varmet, derfor 8 sk., kringler for 1 sk. og sukker for 2 sk., desforuden ved stedet, førend hun blev rettet, 1 pegel vin for 4 sk., er tilsammen	—	—	15
Skarpretteren Jacob Niemand er givet og betalt for executions forretning efter nøjeste accordering Tife og Ny – 29 rigsd., vognleje fra Aalborg og hid til Thisted samt herfra igen tilbage 4 rigsd. 4 mark. Hans fortæring fra den 30. januar, han rejste fra Aalborg, og til den 7. febr., executionen skete, tilligemed vognmandens fortæring, 2 rigsd., beløber tilhobe	35	4	—
Summa beløber for bekostning	46 R.	3 M.	3 Sk.

Thisted amtstue d. 8. februar 1693.

Udi hr. amtsforvalter Jens Hansens lovlige absens

Peder Thomesen

Regnskabet gav anledning til en anmærkning fra amtmandens side. Han fandt, at udgifterne til skarpretteren var for store. Det må man medgive ham, når man betænkter, at taksten i 1678 for skarpretteren i Aalborg var 2 rigsdaler og 4 mark.

Med henrettelsen af Margrethe Odde var sagen imidlertid ikke slut. Flere rets-

møder og især udsatte retsmøder præger retsprotokollen i forbindelse med sagen mod Peder Nielsen, der var udlagt som fader til Margrethe Oddes barn. Han blev den 21. marts idømt en lejemålsbøde på 24 lod sølv, men endnu i maj måned verse-rede sagen stadig i retten.

»Af sandflugt ruineret«

En miljøkrise i Thy i 16- og 1700-tallet

I Historisk Årbog 1993 behandlede David Liversage sandflugtens og klittens forhistorie. Følgende artikel vil fortsætte linjen ind i 1600- og 1700-tallet, hvor den truende sandflugt har sat sig tydelige spor i kildematerialet. Desuden vil artiklen beskæftige sig med de første forsøg på at bekæmpe sandflugten.

Den 25. april 1680 fik det beskedne og noget hengemte Thisted fornemt besøg, idet herrerne Otto Skeel til Birkelse, Mathias Foss til Hvidstedgård og Thøger Lassen til Rødslet havde sat hinanden stævne i købstaden. De udgjorde intet mindre end en kongelig kommission, nedsat af Chr. V lille juledag 1679. Udnævnelsen var ledsaget af følgende begrundelse:

»Efterdi vi kommer i erfaring, hvorledes sandflugten omkring ved strandsiderne på vesterkanten i vort land Nørrejylland på nogle års tid således skal have taget overhånd, at fast hele sogne og bymarker med tilliggende ejendom deraf ganske skal være bleven ruinerede og ødelagte, hvorudover mærkelig nedgang udi vore intrader skal forårsages, så er det vor aller-nådigste vilje og befaling, at I med allerforderligste på åstederne begiver og der i amtmandens eller amtskriverens overværelse grangivelig syner og besigtiger, hvorvidt I befinder af sandet at være ødelagt og fordærvet, og jorden ej til nogen sæd eller avl skulle kunne bruges (...)«

Efter endt synsforretning begav de tre herrer sig til Ålborg, hvor de under mere civiliserede forhold i løbet af juni måned udarbejdede en samlet rapport til majestæten.

I kraft af denne næsten 300 år gamle

beretning er det muligt at vandre i de fornemme herrers fodspor. De indledte besigtigelsen i Agger og fulgte kystlinjen helt op til Hjørdemål.

Det var et mistrøstigt landskab, der åbenbarede sig for dem: *»af sandflugt ruineret, nogle få stakket agre ved Thyborøn og Sønder Aalum undtagen. Derforuden fattes engbund og ildebrand (...)«*, hed det om Agger sogn. I Lodbjerg lå sandet i store dynger omkring kirken. Skovsted by, der i matriklen var sat til 29 tdr. hartkorn, blev nedsat til 3 tdr. Der var kun to ejendomme tilbage.

Sådan fortsatte det, og i alle sogne blev der foretaget kraftige reduktioner i hartkornsansættelsen. I Tvorup sogn blev 21 ejendomme nedsat fra 114 til 65 tdr. hartkorn, og længere nod Nord i Nors sogn måtte 51 ejendomme nedsættes fra 339 til 161 tdr. hartkorn.

Kongen havde ønsket en opgørelse af, hvor meget tidligere landbrugsjord, der var ødelagt af sandflugt. Det kunne man forlange ved et skrivebord på Slotsholmen; konfronteret med virkeligheden måtte kommissionærerne nøjes med at taksere den jord, der endnu var brugbar *»formedelst man for sammenføjet sand og klibakker ikke kunne se, hvorvidt ager, jord eller eng har været«*.

Videnskabernes selskabs kort over Thy. Kort og Matrikelstyrelsen (A 13-94).

I en samlet beregning anslår H. Støvring-Jensen i artiklen »Sandflugten i Thy 1660 til 1800« (Historisk Årbog 1956 /58 s. 224), at kommissionens hartkornsnedsættelser omfattede 16% af den samlede mængde hartkorn i de tre herreder i Thy; men i Hillerslev Herred taget for sig var nedsættelsen helt oppe på 30%.

»Mærkelig nedgang udi vore intrader« stod der i kommissoriet. Og her er vi nok ved sagens kerne, set fra kongemagtens synspunkt.

Interessen for det thylandske landbrug har næppe udelukkende været dikteret af landsfaderlig omsorg for den ramte almue. Initiativet skal nok først og fremmest ses i lyset af, at man i rentekammeret – datidens finansministerium – kunne konstatere en mærkbar nedgang i skatteindtægterne fra Thy. I de foregående år havde der været en bred folkelig bevægelse i Thy for at få nedsat sandflugtsramte ejendommers hartkornstakster, og det var den vigtigste del af datidens beskatning på landbruget.

Der var mulighed for en sådan nedsættelse, når synsmænd, udnævnt af herredstinget, afgav kendelse i form af et tingsvidne, der anbefalede en nedsættelse. I følge Støvring-Nielsens udregninger omfattede disse nedsættelser i løbet af 1670erne omkring 18% af det samlede hartkorn i Thy.

I rentekammeret har man formentlig været interesseret i at få gennemført en nøjere undersøgelse af, om det virkelig kunne være rigtigt, at det stod så galt til. De tre kommissionærer takserede som nævnt reduktionen lidt lavere – 16% – men de har på den anden side ikke kunnet rokke ved helhedsindtrykket af sandflugtens virkninger for landbruget i Thy. Omsat i arealberetning svarer den fragåede hartkornsmængde til ca. 30.000 tdr. land.

Sandflugt – et sammensat fænomen

Der kan tænkes flere årsager til, at sandflugten fik karakter af en lokal miljøkatastrofe. Vinden er som transportmiddel den afgørende faktor i processen, og der har formentlig været tale om perioder med voldsomme storme, der har revet de op til 20 meter høje klitter i forstrandslandskabet op, og sat de store sandmasser i bevægelse mod øst som vandrekitter. Denne sandflugt kan være blevet forstærket af, at bønderne i stigende grad lod kreaturerne græsse i den yderste klit og dermed ødelægge den naturlige bevoksning, der kunne holde på sandet under stormvejr. I hvert fald klager kongemagten helt fra Chr. IIIs tid over denne udnyttelse af klitten, og der blev udstedt forbud, forbundet med strenge straffe.

Sandflugtskatastrofen kan imidlertid også betragtes i et langt mere kulturbetinget lys. I Thy talte man ofte om »jordknog« i stedet for, og det ord er i virkeligheden en mere præcis betegnelse for, hvad der foregik.

Det er karakteristisk for Thy, at et sandet sletteland strækker sig i en dybde af ca. 5 km. bag forstrandens klitter. Det er hævet havbund fra det såkaldte Stenalderhav. I kraft af et tyndt morænelag har dette område været kultiveret i mange århundreder, men det var også meget sårbart, hvis dyrkningspresset blev for stort. Sandflugten eller jordknogen kræver – udover blæst – store vegetationsløse flader. Det har der været i form af nypløjet jord, ny-tilsåede marker og brakmarker. Den helt store »synder« i denne sammenhæng har sandsynligvis været den meget omfattende brug af tørveskrælning, der kunne blot-

lægge vidtstrakte arealer. Tørvene blev – i det træfattige Thy – brugt til brændsel, men også til iblanding i gødning, til husbyggeri og meget andet.

Endelig skal sandflugtskatastrofen ses i sammenhæng med vandløbenes tilstand. Grundvandspejlet er ret højt i slettelandet bag stranden, og samtidig vil sandflugten tilstoppe en række vandløb. Resultatet bliver en ødelæggelse af dyrkningsmuligheden.

Omvendt har de meget store søer i området ydet en form for beskyttelse, idet de simpelthen har været i stand til at modtage enorme mængder af sand og jord og derved hindre ødelæggelse af de bagved liggende områder.

Efterretninger om Sandflugt

Kongemagtens bekymring for sandflugten var af gammel dato. Som nævnt havde Chr. III allerede i 1539 udstedt forbud mod »at drage og slå halm og tag, så at sandet derudover drives på landet og fordærver megen jord, ager og eng (...)«. Forbudet gjaldt hele vestkysten. Bøden blev sat til 40 mark, et betragteligt beløb.

Forordningen og straffen blev yderligere skærpet af efterfølgere og indgår i Danske Lov fra 1683. Her er straffen som ved tyveri. Sandflugten som økologisk problem var erkendt i det fjerne København, og Chr. III havde endda en hel lille forklaringsmodel indbygget i sin forordning. Men det er meget tvivlsomt, om centralmagten har haft ressourcer til at handle effektivt på det lokale plan, både når det gælder sandflugt, og når det gælder de fleste andre af bondesamfundets problemer.

Hvad Thy angår, er én af de ældste skriftlige manifestationer et kongebrev fra 1593 – under drengekongen Chr. IV – der bestemte, at krongodset under Ørum len skulle omvurderes, da meget var ødelagt af sand.

Fra 1625 kendes et antal præsteindberetninger, hvoraf det fremgår, at kronens bønder i Nørhå, Hansted, Ræhr og Østerild sogne har fået afslag i skyld og landgilde på grund af sandflugt. For kongemagten var der tale om en balancegang mellem at fastholde en vis beskatning og samtidig undgå, at der opstod ødegårde. For så var skatteindtægten jo helt forsvundet.

Udviklingen kulminerede med de omtalte og veldokumenterede hartkornsnedsættelser i 1670erne og den kongelige kommissions virksomhed i 1680. Derefter har der tilsyneladende været ro om sagen i forholdet mellem lokalsamfund og centralmyndighed.

I perioden 1730-50 blev der så gennemført yderligere en række hartkornsnedsættelser; det gjaldt bl.a. 23 ejendomme i Tvorup og Vang sogne. Sandflugtskatastrofen fik sin effektfulde og ganske symbolske afslutning med nedlæggelsen af Tvorup Kirke i 1774.

Vang-bøndernes reaktion på sandflugten

Den mest omfattende moderne undersøgelse af et bondesamfunds reaktion på sandflugten er foretaget af »den store gamle mand« i den thylandske lokalhistorie, Torsten Balle. Undersøgelsen er publiceret i to store artikler i Historisk Årbog 1962 og 1964. Han har valgt at fokusere på bebyggelsen i Vang sogn, og som hovedkilde har

havet. Husmændene, der erhvervsmæssigt havde flere strenge at spille på, lod sig ikke slå ud af sandflugten, men blev i højere grad end tidligere fiskerbønder.

Resultatet af denne proces blev udflytterbyen »Vangs Huse« eller »Vangså«, der fra begyndelsen af 1700-tallet blev den almindelige betegnelse; omkring år 1900 bestod byen af 34 gårde og huse.

Man kan naturligvis ikke generalisere ud fra Torsten Balles punktundersøgelse, men den rokker på en inspirerende måde ved det traditionelle billede af sandflugten som en voldsom naturkraft, der drev alt levende på flugt.

Samtidig vidner den om en bondebefolkning, der tilpassede sig de givne vilkår og etablerede en ny balance med den natur, man var afhængig af. Man fik det bedste mulige ud af de givne kår; men kunne man slippe billigere i skat, var det naturligvis ikke nogen skade til!

Kampen mod sandflugten – en amtsopgave

Chr. III's forordning mod ødelæggelse af klitbeplantningen viser, at allerede i 1500-tallet var sandflugtbekæmpelse erkendt som en statsopgave. Der kom imidlertid til at gå mere end 250 år, før der blev sat effektiv handling bag denne forpligtelse.

Pionerindsatsen i kampen mod sandflugten var Johan Ulrich Røhls beplantning af Tisvilde Hegn i Nordsjælland i 1730erne. Samme Røhl var imidlertid af den opfattelse, at en tilsvarende indsats i Vestjylland var umulig.

Først et halvt århundrede senere – i 1779 – skred statsmagten til handling mod sandflugten i Thy. Amtmand Hauch fik ordre til for det første at gennemføre en udskiftning i sandflugtområderne, så de enkelte gårde blev direkte ansvarlige for

Christiansgave i Thisted – et biprodukt af sandflugtbekæmpelsen. Den oprindelige planteskole blev byens smukke anlæg.

jordlodderne. For det andet skulle han sætte en beplantning med klittag i værk; og endelig skulle amtmanden ansætte klitfogeder til at holde opsyn med arbejdet.

Dette reskript var tænkt som en art forsøgslovgivning, og i 1792 vurderede man resultaterne som så gode, at det blev fulgt op af en generel lov for alle vestjyske amter om bekæmpelse af sandflugt. Det videnskabelige grundlag for beplantningen blev leveret af botanikeren E. Wiborg, der i 1788 udsendte en grundlæggende lærebog i klitbeplantning. Arbejdskraften skulle leveres af de berørte sognes bønder, der skulle møde op med såvel mænd som vogne. Der blev altså tale om en form for offentligt hoveri i lighed med det, der dannede grundlag for de store vejanlæg i Thy et par årtier senere. Udgifterne blev i begyndelsen dækket af den kongelige kasse, men overgik fra 1806 til amtets eget skattegrundlag, den såkaldte »repartitionsfond«.

Der har utvivlsomt været store problemer med at få hele denne storstilede kampagne til at fungere i praksis. Ikke mindst har det været svært at overtale bønderne til en aktiv medvirken og samtidig sikre en så effektiv organisation, at de ikke oplevede det hele som spild af tid.

Fra år 1800 kom der for alvor skub i klitbeplantningen. På det tidspunkt blev forhenværende amtsforvalter Lauritz Thagaard udnævnt til sandflugtkommissær. Han forstod at tilrettelægge arbejdet på en måde, som bønderne kunne acceptere. Han virkede i embedet til 1813. Arbejdet foregik efter Wiborgs lærebog, og der blev plantet i pløjede furer. Samtidig indførte han forskellige arbejdsbesparende redskaber og ansatte dygtige, tillidsskabende bønder som klitfogeder. Blandt hans fortjenester er også introduktionen af kartofflen

som en pioner-afgrøde i den genetablerede landbrugsjord.

Mindre held havde Thagaard med at anlægge klitplantager. Inspireret af amtmand Faye, der havde erfaring med træbeplantning fra sit tidligere virke på Falster, blev der gjort flere forsøg på at anlægge små klitplantager, bl.a. i Tvorup. Rester af denne pioner-beplantning kan endnu iagttages, men i samtiden blev forsøgene vurderet som mislykkede. Mere held havde Thagaard med den planteskole, han anlagde tæt ved Thisted for at få træer til udplantning. Det blev til byens smukke anlæg, Christiansgave.

Først ved midten af 1800-tallet lykkedes det at få rejst den første egentlige klitplantage. Så gik det stærkt, og ved år 1900 havde en betydelig del af de gamle sandflugtarealer fået den skovklædte karakter, der er så karakteristisk for det Thy, vi kender i dag.

Et lokalhistorisk forskningsfelt

Ovenstående fremstilling er ikke et resultat af selvstændig forskning. Som litteraturlisten kan vise, har den karakter af en opsamling og en præsentation af de undersøgelser, der tidligere er foretaget på området. Emnet er langt fra udtømt, tværtimod. Det ligger faktisk og venter på en moderne lokalhistorisk indsats. Historieforskning bør befinde sig i et stadigt spændingsforhold til nutiden, og historieskriveren er i en uafsluttet dialog med sin samtid. Sandflugten er et stærkt historisk eksempel på, hvordan balancen mellem natur og menneskekultur kan forrykkes. Derfor vil vi med nutidens erfaringer være i stand til at stille

helt nye og provokerende spørgsmål til den gamle historie fra 16-1700-tallet. En del af kildematerialet er måske ikke helt let tilgængeligt, men det ligger og venter på at blive brugt.

Samtidig giver historien om sandflugtens bekæmpelse et væsentligt indblik i, hvordan statsmagten for ca. 200 år siden

for alvor begyndte at etablere sin magt i fjerne hjørner af riget som Thy. Det er dermed historien om, hvordan Danmark blev en enhedsstat, og den historie må også være relevant i en tid, hvor magten samler sig helt andre steder.

Lad os komme i gang med en udforskning af sandflugtens historie!

LITTERATUR:

Balle, Torsten: Vang Klit, sandflugts- og bebyggelsehistorie, Historisk årbog for Thisted Amt, bd. 16, 1962-64.

Esmarch: Historisk efterretning om sandflugten i Nørrejylland, 1817.

Friis, Palle: Sandflugt. Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder, XV, 37-38, 1970.

Fuglsang, Anton: Bidrag til sandflugtens historie, Jyske Samlinger, 5.rk. 7.bd., 1947-49.

Graugaard, Esben: Om at avle kartofler i de thylandske sandklitter, Historisk Årbog for Thy, 1991.

Hansen, Viggo: Sandflugten i Thy og dens indvirkning på kulturlandskabet, Geografisk Tidsskrift, 1956-57.

Jensen, S.P.: Agrarøkologi og landbrugsudvikling, Bol og By, hefte 2, 1987.

Kjærgård, Thorkild: Den danske revolution, 1991, og forskningsdebat i Fortid og Nutid, 1992, hefte 1.

Liversage, David: Sandflugten og klittens forhistorie, Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred, 1993.

Sandflugt, dyrkning og bebyggelse i Limfjordsområdet, Limfjordsprojektet, rapport nr. 7, Moesgaard, 1994.

Sortfeldt, S.C.: Om flyvesandets ødelæggelser i Thy, Historisk Årbog for Thisted Amt, 1919-23.

Steensberg, Axel: Natur og landskab i Dagligliv i Danmark 1620-1720, 1969.

Støvring-Nielsen, H.: Sandflugten i Thy 1660 - 1800, Historisk Årbog for Thisted Amt, 1956-58.

Hilsen til Jarl

De modstandsfolk, der under besættelsen varetog modtagelse og opbevaring af forsyninger nedkastede fra allierede fly, førte ikke dagbog. For en dagbog kunne i de forkerte hænder være et fældende bevis.

Men efter befrielsen var der flere, der gik i lag med at give eftertiden en skriftlig orientering om, hvad de oplevede dengang. Og her er nogle hovedpunkter fra det, der blev skrevet af Jørgen Jensen (1920-1991) fra Klim i Vester Hanherred. Det er et stykke egnhistorie, der gengiver både muntre, alvorlige og farlige situationer, som han og hans kammerater oplevede i tiden fra oktober 1944 til nogle uger efter 5. maj 1945.

En aften i oktober 1944 havde vi haft generalforsamling i Klim Ungdomsforening. Bagefter gik min ven og jeg og ryddede op, og som så ofte før faldt samtalen på krigen og modstandsbevægelsen.

Pludselig vendte han sig mod mig og sagde: »Hvis du blev spurgt, om du ville gå ind i modstandsbevægelsen og deltage i våbenmodtagelse fra luften, hvad ville du så svare?« Jeg satte mig på en bænk, for noget ved hans stemme gjorde, at jeg var klar over, at det denne gang var alvor.

Jeg kunne for den sags skyld godt have svaret med det samme, da jeg ikke et øjeblik var i tvivl om svaret. Jeg måtte gå med – kunne ganske simpelt ikke andet, hvis jeg ikke skulle foragte mig selv resten af livet... Da jeg havde sundet mig lidt, sagde jeg, at hvis jeg fik sådan et spørgsmål, ville jeg svare ja, selv om jeg villigt indrømmer, at jeg i dette øjeblik var bange, men som jeg sagde: »Jeg kan ikke andet«.

Min ven fortalte nu, at den nye lærer var kommet til ham, og spurgt, om han ikke ville være med, og da han havde sagt ja, havde Olsen, som læreren hed, bedt ham skaffe en mand mere, da han ikke selv

kendte nogen på egnen, og det var altså blevet mig.

Vi gik nu over i skolen til Olsen, der var ugift. Han fortalte, at han, inden han kom til Klim, havde været med i modstandsbevægelsen, og da han kom til Klim, var han blevet opfordret til at danne en gruppe her, idet der var udpeget en modtagelsesplads på Klim Holme, hvor man manglede folk til at modtage våben. Han opfordrede os til at foreslå nogle af vore kammerater, som vi stolede på, og som vi mente ville være med.

Jeg foreslog Theodor, som jeg kendte fra barn, og som jeg var bombesikker på... Hermed var en praksis indledt, som vi siden fulgte, når vi optog nye medlemmer i gruppen, nemlig den, at når et nyt medlem blev foreslået, blev det afgjort med almindelig stemmeflertal, om han skulle optages, ligesom vi var enige om ikke at optage gifte folk eller personer under 21 år...

Da jeg dagen efter snakkede med Theodor, kunne jeg ikke rigtig få mig selv til at komme frem med mit ærinde, men til sidst busede jeg ud med det, idet jeg med det samme gjorde opmærksom på, at han ikke

skulle svare med det samme, men skulle tænke på det først.

Vi bestemte så, at jeg skulle komme ned til ham om aftenen i hestestalden, når han var ude for at fodre, og da svarede han mig med en let omskrivning af Holberg: »Min forstand siger nej, men min samvittighed siger ja, er da ikke min samvittighed mere end min forstand, jeg mener jo, og det er mit svar.«

Vi fik nu at vide, hvor nedkastningspladsen var, og en søndag var vi ude at se på lokaliteterne.

Den nøjagtige placering er efter velvillig hjælp fra Frihedsmuseet i København

angivet på Geodætisk Instituts Generalstabskort, (1939) således : bind 1, side 10, A3, 400 m syd for »n« i Holmene.

Det var en åben plads i kanten af en skov nær ved fjorden. Pladsen var allerede godkendt af englænderne, og der var gravet 12 huller, der i størrelse passede til våbenbeholderne. Hullerne var så dækket med grene med lyngtørv over, så det var umuligt at se noget, med mindre man trådte igennem, men da stedet lå langt fra bebyggede steder, var faren herfor ikke stor.

Vi gik nu bare og ventede på, at den første nedkastning skulle finde sted. Vi

Den nøjagtige placering på Geodætisk Instituts Generalstabskort, (1939) bind 1, side 10, A3, 400 m syd for »n« i Holmene.

skulle vente på en særmelding i den engelske radio. Ingen af os kendte kodeordet, men vi ville få besked fra vores nærmeste chef, Børge Sørensen, Fjerritslev Tømmerhandel. Han var en tiltalende og frisk fyr, som jeg senere vil omtale.

Vi var med i en studiekreds, der blev holdt ved Olsen. En aften, da vi højtideligt sad og diskuterede Kaj Munks værker, blev Olsen kaldt til telefonen. Senere kaldte han mig ud i køkkenet og sagde, at vi skulle være på nedkastningspladsen kl. 24. Jeg skulle nu se at få fat i Theodor, men jeg skulle jo helst have en grund til at forsvinde, så de øvrige studiekredsdeltagere ikke anede uråd. Vi gik derfor ind og diskuterede videre, og jeg sagde da, at jeg havde en bog af Kaj Munk, som jeg ville hente, og da dette faldt i god jord, strøg jeg af sted. Nå, jeg fik fat i bogen og strøg ned til Theodor, og fik under et påskud ham med udenfor og satte ham ind i situationen. Vi traf iøvrigt den aftale, at jeg ved en lignende lejlighed ikke skulle komme ind, men binde en snor i håndtaget på staldøren, så ville han opdage det, når han var ude for at fodre af, hvorefter han skulle komme op i skolen. På den måde ville vi undgå, at hans forældre fik mistanke.

Endelig var det da tid at standse studie-kredsarbejdet for denne aften. De andre gik, men vi fik travlt med at smøre en madpakke, idet vi var klar over, at det kunne blive en lang nat. Lidt efter kom Theodor, og vi startede til fods. Når vi gik, var det for at være mere frit stillede, hvis vi blev nødt til at flygte for tyskerne. Uden cykler ville vi nemlig kunne stikke af ud over markerne, og i et sådant tilfælde kunne nogle henkastede cykler let røbe os...

Da vi senere nåede ud på nedkastningspladsen, fik vi kontakt med gruppen fra Fjerritslev, og vi fik forklaret, hvad vi

skulle gøre, når maskinen kom. Fire mand skulle give lyssignal til englænderne, og vi fra Klim skulle, så snart faldskærmene havde nået jorden, løbe hen og frigøre dem fra beholderne, som vi skulle begynde at bære hen til de huller, der i forvejen var gravet til dem.

Herefter begyndte ventetiden. Vi spiste vor medbragte mad. Børge Sørensen delte cigaretter ud – en sjælden vare under krigen – og vi nød faktisk tilværelsen. Og det var også det hele, vi fik ud af det, for kl. 4 fik vi ordre til at gå hjem, da maskinen måtte være fløjet forkert af os.

I det følgende fortælles bl. a. om broderen, Niels, der til 1. nov. kom hjem og blev karl på gården. Han blev optaget i gruppen, og samtidig blev der stiftet en kortklub, hvor deltagerne var Theodor, Niels,

Vagtposter ved Aggersund. Jørgen Jensen (1920-91), der skrev erindringerne og th. hans broder Niels G. Jensen (1920-89).

Foto: Sv. Mikkelsen, Fjerritslev.

Jørgen og Olsen. Af større betydning end kortene var deres første våben, tromlepistol og maskinpistol, som de nu øvede sig i at betjene. I den periode blev de også indviet i kodeordet fra BBC, og det var »Hilsen til Jarl«. Begge brødre hørte denne hilsen d. 30. nov. De forklarede deres forældre, at nu skulle de mødes i kortklubben og drog af sted mod Holmene.

Den 1. nedkastning

Ventetiden blev denne aften ikke lang. Vi havde lige spist vores mad og fået et par dramme, da vi hørte en flyvemaskine nærme sig. Signallysene blev tændt, og vi ventede i spænding. Så var den der – en stor maskine kom strygende lavt hen over pladsen. Var det den rigtige? Eller stod vi og signalerede til en tysk maskine. Nej, nu kom et par grønne glimt fra maskinen, og i det samme kom 12 store cylindre farende ud af maskinen, og faldskærmene foldede sig ud. Hvor var det betagende at se på. Det var en måneklar aften, så vi kunne se det hele tydeligt. Faldskærmene strålede i flere stærke farver: gul, rød, blå, grøn og brun.

Der var imidlertid ikke tid til at falde i trance, containerne landede med små bump, og vi styrtede til gennem vand og pløre for at samle skærmene sammen. De var hægtet på med en karabinhage, så vi uden videre kunne hægte dem af. Vi fra Klim arbejdede sammen – en tog sig af skærmen, og så greb vi fire en container. Dvs. greb og greb, den vejede ca. 200 kg, så et snuptag var det nu ikke. Med den første gik det nu let, da den var forsynet med fire håndtag.

Desværre lå den på den forkerte side af en grøft med pigtråd på den ene side, men

spændingen gav os uanede kræfter, så det varede ikke længe, før vi havde slæbt den hen til Børge Sørensen, der sammen med nogle andre stod og undersøgte indholdet, inden det hele blev lagt ned i de dertil indrettede huller....

Vi sled og slæbte nu, til alle containerne var velforvarede i jorden. Og vi rettede den ømme ryg betydeligt, da nedkastningschefen kom hen og sagde, at han havde lagt mærke til, at vi havde udført langt det meste af arbejdet. De fleste folk fra Fjertritslev var nemlig kontorfolk, læger og lærere, som ikke var vant til hårdt fysisk arbejde.

Vi traskede nu hjem, hvor Olsen tog hul på en flaske vin. Vi var dødtrætte, men lykkelige. Aldrig i vores liv havde vi arbejdet så hårdt som denne nat, men aldrig havde vi moret os sådan, det står stadig for mig her bagefter som den største oplevelse i mit liv. Dette at se maskinen komme glidende, kaste sin last og dermed bringe bud fra den frie verden, mærke samhørigheden med alle vore ukendte kammerater, det var som om vi alle var brødre, til trods for vores vidt forskellige samfundsstillinger. Det var en stor oplevelse.

Fra den nye sending fik gruppen tildelt 2 pistoler, 2 maskinpistoler og 2 US-karabiner. En aften mødtes kortklubben i skolen for at rengøre disse våben.

Klargøring af våben

De nye våben var fedtet ind i vaseline og pakket ind i gennemsigtigt papir og kunne slet ikke bruges i den tilstand. Vi havde hørt, at den mindste smule vaseline ville bevirke, at karabinerne ikke kunne skyde automatisk, så vi besluttede at gå omhyg-

geligt frem, og vi blev enige om, at den letteste måde ville være at koge dem rene.

Som sagt så gjort. Theodor gik i gang med at tænde op i komfuret og varme vand i den store gryde. Vi andre ladede først vore gamle våben, for som Niels bemærkede: »Det er altid rart at have noget at sætte på bordet, hvis der skulle komme et fremmed menneske«.

Vi gik nu i gang med at skille karabinerne ad. Det var nogle dejlige våben, de var meget lette og var halvautomatiske med 15 skud i magasinet og 2 ekstra magasiner til hver karabin, så der kunne præsteres 45 skud i løbet af ingen tid. Desværre bestod de af en mængde små dimser og fjedre og andre mærkelige dippedutter, så vi var bange for, at vi ikke kunne samle dem igen, så vi tog én ad gangen, idet vi så havde én at se efter, hvis vi kom i tvivl.

Det gik fint. Efterhånden som vi fik de forskellige dele pillet fra hinanden, smed Theodor dem i gryden, og vi havde det meget hyggeligt. Det usædvanlige arbejde fik os til at opføre os som berusede i lettere grad, vi overgik hinanden i brandere og vittigheder. Vi var dog ganske klar over faren ved vort arbejde, og det var vel også tanken om faren, der gav vor samtale et let euforisk indhold.

Men det var nu også urkomisk at se Theodor stå og røre i en gryde med våben-dele med en alvor som en kokekone til en begravelse.

Alt det vaselinindsmurte papir blev efterhånden stoppet i kakkellovnen, og hver gang vi åbnede lugen, stod en tyk, kvælende røg ud i stuen, hvor kakkellovnen og tapetet efterhånden fik et miserabelt udseende.

Nå, heldigvis var der ingen kone i huset, der kunne beklage sig. Olsen havde Stinne til at gøre rent, og da hun dagen

efter beklagede sig over grydens udseende, sagde Olsen, at han havde brugt den til at koge nogle fysikredskaber i. Værre for hende var det, at ved studiekredsen om aftenen, opdagede pigerne, at lampekuplen var dækket af et tykt lag sod, hvori pigerne skrev »So«. Således blev Stinne altså det første offer for modstandskampen i Klim.

Senere kom en opfordring til at udvide gruppen med nye medlemmer. Kortklubben gik sammen, drøftede forskellige muligheder og rettede derefter henvendelse til de mænd, man gerne ville have med. En halv snes folk fra egnen indgik herefter i gruppen. Jørgen Jensen fortæller, hvordan han indledte kontakt med en af dem.

Gruppen udvides

Jeg traf Johannes Madsen oppe i byen en dag, hvor han kom kørende. Han blev vist noget forbavset, da jeg hoppede op i vognen til ham, for vi havde ikke før haft meget med hinanden at gøre, selv om vi godt kendte hinanden.

Da jeg spurgte, om han kunne tænke sig at gå ind i modstandsbevægelsen, kiggede han lidt på mig og sagde: »Hvis det er en lokal gruppe, du vil lave, vil jeg ikke, men hvis I har forbindelse op efter, vil jeg godt.« Jeg kunne berolige ham med hensyn til dette, og så gik han med. Og da jeg spurgte, om han troede, hans bror Olav ville være med, sagde han, at det var der ingen tvivl om, for de havde ofte talt om, at de gerne ville i forbindelse med modstandsbevægelsen. Jeg bad ham derfor snakke med Olav, og begge kom op til Olsen den følgende aften sammen med Hans Fårbæk, som vi allerede havde snakket med.

Gruppens kontakttid til Ålborg blev for

en tid afbrudt. Det medførte, at næsten alt godset fra den første nedkastning, som stadig lå i skjul på pladsen, ikke kunne transporteres videre. En ny nedkastning kunne ventes, og Niels og Jørgen blev spurgt, om de kunne skjule de 2 1/2 tons våben.

Våbendepot på gården

Hvor skulle vi gemme så meget? Vi spekulerede. Gemme det hele i hø og halm var lidt risikabelt, og der havde vi forøvrigt så meget liggende i forvejen. Til sidst fandt vi løsningen.

Under maskinhuset lå en gammel ajlebeholder, der ikke blev benyttet, der kunne vi opbevare våbnene, når vi lavede nogle hylder til at sætte kasserne på.

Vi aftalte nu med Børge Sørensen, at de kunne komme med varerne en aften kl. 19. Vi valgte dette tidspunkt, fordi Niels og jeg normalt malkede på den tid, og vore forældre kom aldrig i stalden imens, så ingen ville forstyrre os.

Dagen oprandt med en hylende sne-storm, hvilket passede os godt, for så holdt andre mennesker sig nok inde, for vort største problem ville være at få vognen med våbnene uset ind i laden.

Olsen kom – som så ofte før – og spiste aftensmad i mit hjem, og da Niels og jeg skulle ud og malke, fulgte han med ned i stalden. Vi malkede i rekordfart, og lige som vi var færdige, kom Theodor, Peter, Niels Kjær, Svend og Anders.

Vi skulle jo se at få vognen ind i laden, uden at nogen så det. Svend blev sendt op ad vejen, for at holde øje med, når vognen nærmede sig... vi andre fordelte os i nabolaget, for at give signal, hvis uvedkommende skulle komme i nærheden i det kritiske øjeblik. Nu lød der et fløjt fra Svend,

Gården i Klim, hvor der var våbenlager i den gamle ajlebeholder.

og ud af snetykningen kom en mælkeslæde i stærk fart. Der var ingen at se, så vi lod den svinge ind ad indkørselen. Niels slog ladeportene op, og ind fór slæden, hvorefter porten lige så hurtigt blev lukket. I en fart blev de forskellige kasser læsset af. porten blev lukket op, og slæden forsvandt lige så hurtigt, som den var kommet.

Vi andre havde stadig et stykke arbejde tilbage, vi skulle have det hele stuvet ned i ajlebeholderen. Det gik tjep – op gennem fodergangen, ud ad et vindue, hvor en mand stod og tog imod. Han langede det ned i ajlebeholderen, hvor Niels og Theodor stuede det op på de hylder, vi i forvejen havde lavet. Lemmen blev lagt på, et lag cement ovenpå, og i løbet af et øjeblik havde sneen slettet alle spor. Vore kammerater forsvandt lige så ubemærket, som de var kommet, mens Olsen fulgte med ind, hvor vi i al uskyldighed satte os til at spille kort med onkel Jens og far.

Godset blev senere sendt til Sønderjylland. I den strenge vintertid var der ingen hilsener til Jarl, men i marts kom der igen særmeldinger over BBC. Ifølge oplysninger fra Frihedsmuseet i København var

der 10 gange annonceret nedkastning ved Holmene, men kun 3 gange blev aktionen gennemført. Modtageholdet mødte op hver gang. I marken blandede tyskerne sig ikke, men i luften var der drama. Anders Bjørnvad beretter i »Faldne allierede flyvere 1939-45«: »Natten til den 12. april 1945 skulle et »Sterling« fly nedkaste våben på en plads ved Holmene (»Jarl«) vest f. Fjerritslev. Flyet må være styrtet i havet. Alle om bord omkom. – Natten til d. 19. april 45 gik et våbenfly tabt over Nordsøen, det var udsendt til en modtageplads ved Fjerritslev. Alle ombord omkom. Sidsnævnte fly havde inden ulykken besøgt »Jarl« og afleveret sin last. Herom beretter JJ:

To flybesætninger gik tabt over Nordsøen på vej til eller fra »Jarl«. Fire af de tolv omkomne drev senere i land og blev begravet i henholdsvis Sdr. Nissum, Vang, Tornby og Hilligø.

Flere våben

Nu fik vi den tredje nedkastning i en brandstorm. Ingen af os regnede med, at maskinen ville komme i det vejr, men vi turde ikke blive hjemme, og det var godt det samme, for maskinen kom. Den kastede desværre fra så stor højde, at containerne blev spredt over et stort areal, hvilket gav os en masse ekstra arbejde med at samle dem sammen. 2 containere landede på den forkerte side af en dyb kanal, så vi måtte til at fælde træer og bygge en bro – en eventualitet, som vi heldigvis var forberedte på. Nedkastningen forløb planmæssigt, og Fjerritslevfolkene fik denne gang skærmene med hjem.

Som tiden gik, viste det sig, at vidtstrakte forholdsregler for at holde modstandsarbejdet skjult ikke længere ville lykkes. Rygterne svirrede. De mest åbenmundede og uansvarlige blev truet til at tie og sagen dysset ned. Men hvor længe kunne det skjules, og hvad ville ske, hvis det kom tyskerne eller deres håndlangere for øre? Nerverne var slidte.

Slidte nerver – og befrielse

En dag, da Olsen havde sangtime, kom en tysk bil op til skolen, og 4 tyskere i sorte uniformer steg ud. Gestapo! tænkte Olsen straks og var lige ved at fare ud af den anden dør, men betvang dog sin lyst og blev ved at synge. Tyskerne ville også bare snakke med den anden lærer, der var formand for forsamlingshuset, som de ville beslaglægge, men Olsens forhold til dem havde fået ham til at frygte det værste...

Vi sov nu altid med en pistol under

hovedpuden, og en nat troede vi, at vi ville få brug for den. Niels og jeg vågnede ved, at der kørte en bil ind på gårdspladsen og oplyste vores værelse med lygterne. Aldrig er vi kommet ud af sengen i sådan en fart. Vi greb tøjet med den ene hånd og pistolen med den anden, og vi var allerede på vej ud ad døren, da bilen igen bakkede ud og forsvandt. Denne gang var det altså ikke tyskerne, men kun en bilist, der var kørt forkert...

Vi kunne nu alle se, at krigen var ved at være forbi, og en aften kom det kendte budskab, at tyskerne havde kapitulert. Ikke mindst Niels og jeg følte det som en enorm lettelse. Vi gik op til Olsen, hvor gruppen efterhånden samledes. Et par flasker vin blev fundet frem. Næste morgen skulle vi ses igen.

Niels og jeg var oppe før dag og blev i flyvende fart færdige med morgenarbejdet, sikre på, at vi ville få en travl dag ... Så styrtede vi ind til far, bevæbnet til tænderne. Han havde aftenen før diskuteret modstandsarbejde med naboerne og mente da, at det kun var i de større byer den slags kunne finde sted. Han blev selvfølgelig meget overrasket, og jeg tror også, han var meget stolt af os. Derefter ind til mor, der blev helt ude af sig selv over, hvad hun hørte. Hun indrømmede dog, at hun tit havde ærgret sig over, at vi havde været så ligegyldige, når modstandsbevægelsen blev diskuteret.

Fra 5. maj havde holdet fra Klim den opgave at bevogte Aggersundbroen. Ordren var fra første færd at stoppe nogle biler med flygtende gestapofolk, men efter

Den hævede broklap ved Aggersund spærrer for trafikken, og modstandsfolk fra Klim kontrollerer efter 5. maj 1945 passagen.

Stående fra venstre: Niels G. Jensen, Aksel Svane, Niels Kjær, Anders Olsen (leder af gruppen), Jørgen Jensen, Gunnar Jacobsen og Christian Neve. Knælende fra venstre: Johannes Madsen, Niels Skovsted, navnet huskes ikke, Aksel Madsen, Peter Jacobsen, Andreas Pedersen og Theodor Pallesen. Liggende: Anders Loft og Olav Madsen. (Christian Neve er fra Fjerritslev, de øvrige fra Klim).

en times ventetid forlød det fra Fjerritslev, at bilerne var passeret ad andre veje. Styrken blev nu delt med henholdsvis Olsen og Jørgen som ledere.

I Aggersund fandtes en mængde tyske flygtninge, og også dem måtte vi tage os af. Olsen og jeg var til forhandling med sognerådet, der i første omgang måtte lægge penge ud til fødevarer til flygtningene. Kort sagt vi havde meget at gøre i de ca. 3 uger, vi var i byen. Da vi jo ikke i længden kunne blive borte fra vore forskellige hjem og pladser, skiftedes vi til at have vagt et døgn ad gangen. Vi havde det meget fornøjeligt, og Niels og jeg var glade for, at vi havde arbejdet så hårdt med forårsarbejdet, at vi nu kunne tage det med ro. Staten betalte os i øvrigt en dagløn, mens vi var på broen.

Da de 3 uger var gået, fik vi lov at rejse hjem og overlade vagten til modstandsbevægelsen i Løgstør. Inden vi rejste, holdt Aggersund sogneråd fest for os, hvor vi foruden mad og drikke også fik mange pæne ord og tak med på vejen.

»Vor lykkeligste stund«, taler den ældre generation om når tankerne falder på 4.-5. maj 45. Men få uger senere var modstandsbevægelsen for en tid ikke længere så populær. Jørgen Jensen drager denne slutning: Da vi kom tilbage til Klim, opdagede vi hurtigt, at en profet ikke er agtet i sit eget fædreland. Og da vi jo fra Aggersund havde vænnet os til at være dagens mænd i skysovs, var det en kold omgang... Dog ville ingen af os have undværet vinterens oplevelser, selvom vi havde vidst, hvad der ventede os.

Lederen af våbenmodtagelserne ved JARL, direktør Børge Sørensen, Fjerritslev, hilser her på den engelske løjtnant Jones. 15. maj 1945 ved Fjerritslev kirkegård.

REBILD NATIONAL PARK

5. MAJ 1990

AFSLØRING AF MINDESMERKE
FOR
DE ALLIEREDE VABENFLYVERE

UNVEILING OF MEMORIAL
TO
THE ALLIED AIRMEN OF WORLDWAR II

HANDLINGSFORLØB

SEQUENCE OF EVENTS

Vignet fra program for afsløring af mindesten for allierede våbenflyvere. 5. maj i Rebild Nationalpark. På stenen er også navnene på de 12 omkomne fra JARL-opgaver.

KNUD GREGERSEN

En konfirmation i Thisted Kirke

Med udgangspunkt i en usædvanlig begivenhed under konfirmationshandlingen i Thisted Kirke i oktober 1900 tegner artiklen et rids af konfirmationens lokale historie.

Det skulle blive en bevæget søndag for drengen Jens Christian Nielsen, da han blev konfirmeret i Thisted Kirke den 7. oktober 1900. Dagen efter kunne der i Thisted Amtsavis læses følgende:

»En meget pinlig Scene forefaldt igaar under Konfirmationen i Thisted Kirke og foregik saa aabentlyst at Ingen kunde und-

gaa at lægge Mærke til den. Pastor Jepsen var naaet til den næstøverste af Drengene og affordrede ham Konfirmationsløftet, men Drengen gav ham intet Svar. Præsten gjentog derfor Spørgsmaalet venligt, men mere indtrængende og talte derefter dæmpet til Drengen. Denne aflagde dog ikke Løftet, men besvarede paa den anden Side heller ikke Spørgsmaalene, der rettedes til

Thisted Kirke 1892. Foto: L.H. Gram.

ham med »Nej«, saaledes som der fortæles. Han forbeholdt sig fuldstændig taus, men brød tilsidst ud i en hjerteskrærende Hulken. Præsten gjorde derefter, hvad der under de foreliggende omstændigheder maa betragtes som det rette: Han lod Drengen staa og vendte sig til den næste Konfirmand. Da den hellige Handling var forbi vendte Præsten sig atter til Drengen og nu aflagde han Løftet.

Drengens besynderlige Optræden, der saa vidt os bekjendt er uden Sidestykke, skal efter sigende være et Udslag af Paa-virkning fra en kvindelig Slægtnings Side. Drengen er opdraget hos denne Slægtning, der er Baptist, og havde selv, meget mod hendes Ønske og Villie, forlangt at blive konfirmeret, og han blev derefter forberedt af Præsten, men i sidste Øjeblik skal han have lovet sin Slægtning ikke at afgive Løftet, men svare »Nej«.

Drengen, der kun i godt et halvt Aars Tid har været hjemmehørende heri Byen, faaer af alle sine Lærere det Lod, at han er en alvorlig, stille, ordentlig Dreng af meget godhjertet Karakter, saa det er udelukket, at han har tilsigtet nogen Demonstration«.

Nu blev Jens Christian Nielsen konfirmeret, og så vidt vides levede han lykkeligt med det. Men den måde hvorpå konfirmationen var forløbet, viser klart hvilket dilemma, og hvilken affekt han var bragt i. På den ene side loyalitet mod den kvindelige slægtning som havde opdraget ham, og som han havde lovet ikke at afgive løftet. På den anden side hensynet til sig selv, og sit eget ønske om at blive konfirmeret.

I 1857 var tvungen konfirmation for kristne blevet afskaffet. Men hvis man valgte at lade sig konfirmerer, var aflæggelse af konfirmationsløftet obligatorisk. Dette løfte går tilbage til 1736.

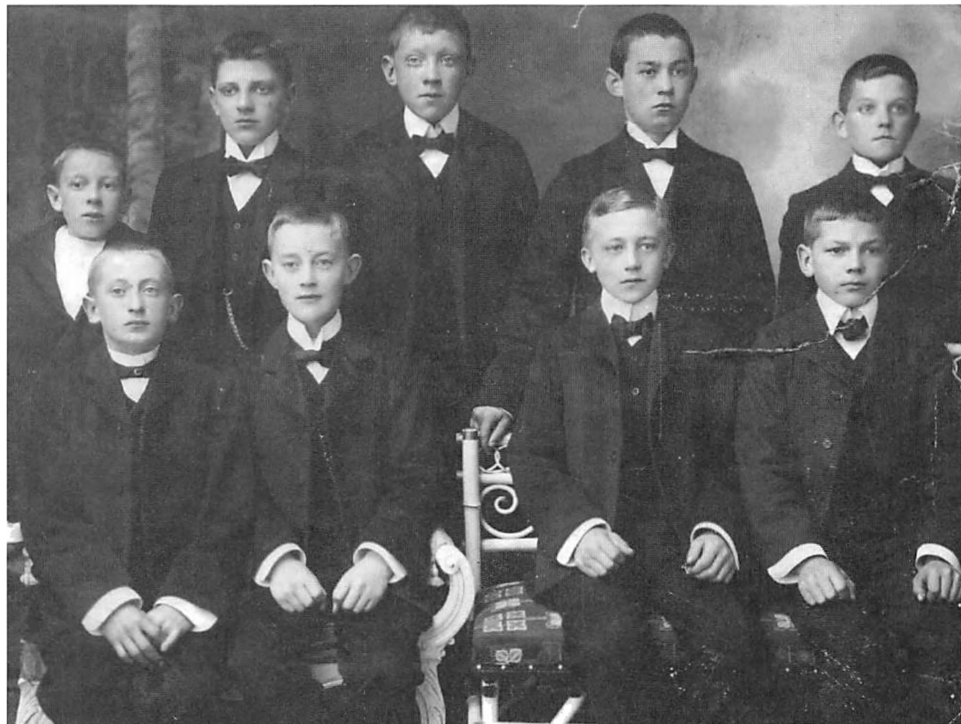
Konfirmationen indføres ved lov

Den 13. januar 1736 indførte den pietistiske konge Christian den VI konfirmationen som en lovfæstet og offentlig handling i Danmark og Norge.

Det skete med: »*Forordningen Angaaende Den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekæftelse udi deres Daabes Naade*«. I forordningen blev det fastslået, at konfirmationen og offentlig eksamen skulle være en pligt for alle børn uanset stand, og at kun børn, som havde gået i skole eller modtaget undervisning på anden måde, måtte antages. Præsten kunne nu ikke længere nøjes med at katekisere børnene i kirken før altergang, som det før havde været almindelig; men skulle nu lade dem komme til sit »Huus«, for at undervise dem i deres kristendom. I en forordning fra 1759 blev det bestemt, at præsten ikke måtte antage børn til konfirmationen, før de var fyldt 14 år, men de skulle antages før de var fyldt 19. De børn, som ikke var dygtige nok, skulle afvises. Konfirmationsdagen fastsattes til 1. søndag efter påske, eller 1. søndag efter Michaelis.

Konfirmationsgudstjenesten skulle forløbe som en almindelig gudstjeneste. Præsten skulle i sin prædiken tale om denne sags vigtighed, og opvække menigheden til hjertelig forbøn for konfirmanderne, og selv på prædikestolen påkalde Gud i en bevægelig bøn.

Efter prædiken skulle synges: I Jesu navn, eller: Kom Gud skaber. Derpå skulle børnene gå op til alteret, eller præsten gå ned på kirkegulvet, hvor drengene stod på den ene side og pigerne på den anden. Konfirmationsforretningen begyndte med

Drenge-konfirmander hos pastor Witter 1908.

Stående fra venstre: Emil Sørensen, Mads Kristensen, Alfred Jørgensen, Valdemar Jensen, Knud Nielsen.

Siddende fra venstre: Martin Andersen, Jens Frostholt Pedersen, Niels Nielsen og Anders Kobberøe Jensen.

en bøn og en kort tale. Artikel 10.: ... »I Overhøringen selv gaar han enten Catechismi 5 Hovedparter igjennem, eller tage Saliggjørelsens Orden for sig eller Poenitensses Parterne, og søger at faae de øvrige Troens Artikler indprentede; herpaa gaar han fra Barn til Barn, og ikke ... gaar et eneste forbie ...«.

Når eksamen var forbi, gik præsten over til selve konfirmationshandlingen, og han spurgte hver konfirmand om han/hun:

- *forsagede Djævelen og alt hans væsen og alle hans gerninger?*
- *troede på Gud Fader, Søn og Helligånd?*

– *ville blive i sin dåbspagt til sin salige ende?*

Derpå skulle konfirmanden svare bekræftende, og give ham sin hånd derpå, hvorpå præsten med håndspålggelse på konfirmandens hoved bad en bøn. Præsten holdt derefter en tale, hvor han blandt andet præciserede, at deres løfte var en formel ed for Herren. Så læste han konfirmationsbønnen, Fadervor og lyste Herrens velsignelse. Så blev der sunget: Mit barn frygt den, eller: Gud Fader udi himmerig, og sluttelig læste degnen en bøn fra kordøren.

Denne forordning blev taget ad notam i samtlige landets kirker. Således skrev sog-

nepræsten Johannes Vogelius Steenstrup i Sjørring Thorsted kirkebog samme år:

»*Confirmatiæ*

Under

Eet Rigtigt Register

Over

*Den ungdom som siden udgangne aller
gudeligste Confirmations forordning,
i Sjørring Taarsted Kirker
til offentlig Confirmation ere fremsillede,
hvor mand har paa hver Pagina
antegnet Børnenes Navne i første,
og i den anden Rubrique
forklares forældrenes Navne og bopæl
anno 1736
Dom: 18 p. Trinit: højtidelig
Confirmation i Sjørring Kirke«.*

Året efter konfirmationens indførelse udsendte hofpræsten Erik Pontoppidan sin katekismeforklaring: »Sandhed til Gudfrygtighed«. Bogen blev ved et rescript i 1738 befalet indført i skolerne og til katekismen i kirken. Det var en ret så omfangsrig bog som gennemgik katekismen i 759 spørgsmål og svar, på ikke mindre end 227 sider. Pontoppidan mente selv, at de kvikke børn skulle lære det hele udenad, mens de tungnemme kunne nøjes med at lære to trediedele af den. Med så store ambitioner om kundskaber undrer det ikke, at der den 23. januar 1739 blev udsendt en forordning om at oprette almueskoler overalt i landet.

Mange følgelove fulgte med konfirmationen. Ingen kunne komme ud at tjene, blive soldat, indgå ægteskab, være fadder eller vidne uden at have været til alters, og ingen kunne komme til alters uden at være konfirmeret. Helt op til Grundloven i 1849 var der til konfirmationen knyttet en række borgerlige rettigheder; og indtil medhjæl-

perlovens ikrafttrædelse i 1921 skulle enhver – ifølge tyendeloven af 1854 – have en skudsmålsgang for at tjene fremmede.

Det havde en stor social betydning omkring århundredskiftet at være konfirmeret, og det var måske netop derfor, Jens Christian Nielsen ønskede at blive konfirmeret; så han kunne smykke sig med det prædikat »at være en konfirmeret dreng«.

Omkring århundredskiftet voksede arbejderbefolkningens og de intellektuelles modstand mod kirken, hvorunder den personlige tilspørgsel ved konfirmationen blev kraftigt kritiseret. Ved en anordning af 1. februar 1909 blev overhøringen og tilspørgsel gjort frivillig; og der opstod tre ordninger som præsten frit kunne vælge imellem:

- 1) En bevarelse af 1736-ordningen.
- 2) Det sidste spørgsmål udelades, så alene tilspørgslen på forsagelse og trosbekendelse finder sted.
- 3) Enhver personlig tilspørgsel falder væk.

Konfirmationsjubilæum i Kirken

Søndag den 12. januar 1936 afholdtes der en festgudstjeneste i Thisted kirke i anledningen af 200-året for konfirmationens indførelse. Pastor A. M. Møller havde forinden, i en annonce i avisen, inviteret »modne« kirkegængere, såvel som nuværende og tidligere konfirmander til at møde i kirken, hvor han ville holde en katekisation over »Guds Ord«. Under prædiken sagde pastor Møller bl.a.: »Hvad har konfirmationstiden betydet for dig? Har du ikke hellige Minder fra den Tid,

var Guds Kald dig ikke nær, mærkede du ikke, at han var der for at Velsigne dig? Og har du givet ham dit Ja for Livet? ... Lad os derfor takke Gud for Konfirmationen, og bruge Dagen til at nedbede Guds Velsignelse over den«.

»Efter Prædiken trådte en stor Flok unge ud på kirkegulvet, og Pastor Møller talte til dem om Guds Ord«.

Måske havde pastor Møller fået ideen til katekisationen fra »Anne Søes Konfirmationslegat«. Hun havde den 16. maj 1773 oprettet legatet til brug i Thisted kirke. Det var på 200 Rdl. Renten fra dette beløb skulle aflønne hører ved latinskolen Peder Riber. Han skulle for lønnen katekisere med børnene fra den danske skole; en time om søndagen efter højmesse, og en time om torsdagen for skriftetid.

Hun havde selv bestemt fremgangsmåden i 5 punkter:

- 1) Der skal ringes med en af Kirkens Klokker, førend Katekisationen begynder, for at Byens Indvaanere og især deres Tjenestetyende kunde vide at indfinde sig til den berammede Tid.
- 2) Katekisationen begynder og ender med en salme, som synges.
- 3) Til denne Katekisation, som ikke bør vare over en Time, møder hver Gang alle de Børn, der undervises i den danske skole.
- 4) Børnene skulle, medens Katekisationen varede, staa i Kirkens bredeste Gang, og Drengene stilles paa den ene Side af Gangen, men Pigerne paa den anden Side.
- 5) Den, som ej Katekiserer, gør Børnene et eller andet Spørgsmaal, saaledes at de ej alene læse ad Luthers lille Katekismus, men endog vide at forklare den, saa man kan erfare, at de forstaa Ordnes Mening«.

Konfirmations- Hætte!

er nu hjemkomne og anbefales til billigste Priser i stort og smukt Udvalg. Et Par ti **overglemte Hætte** udsælges fra 1 Kr. Stk.
Hver til Konfirmander **enestaaende billig.**

Jacob Hyllested.

KILDER:

Thisted Amtsavis 8/10 1900, 8/1 1936, 14/1 1936.

Thisted kirkebog, konfirmerede drenge 7/10 1900.

Sjønning Thorsted kirkebog 1736.

Danske Byer og Sogne, Thisted Amt bind 10.

Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk I-II.

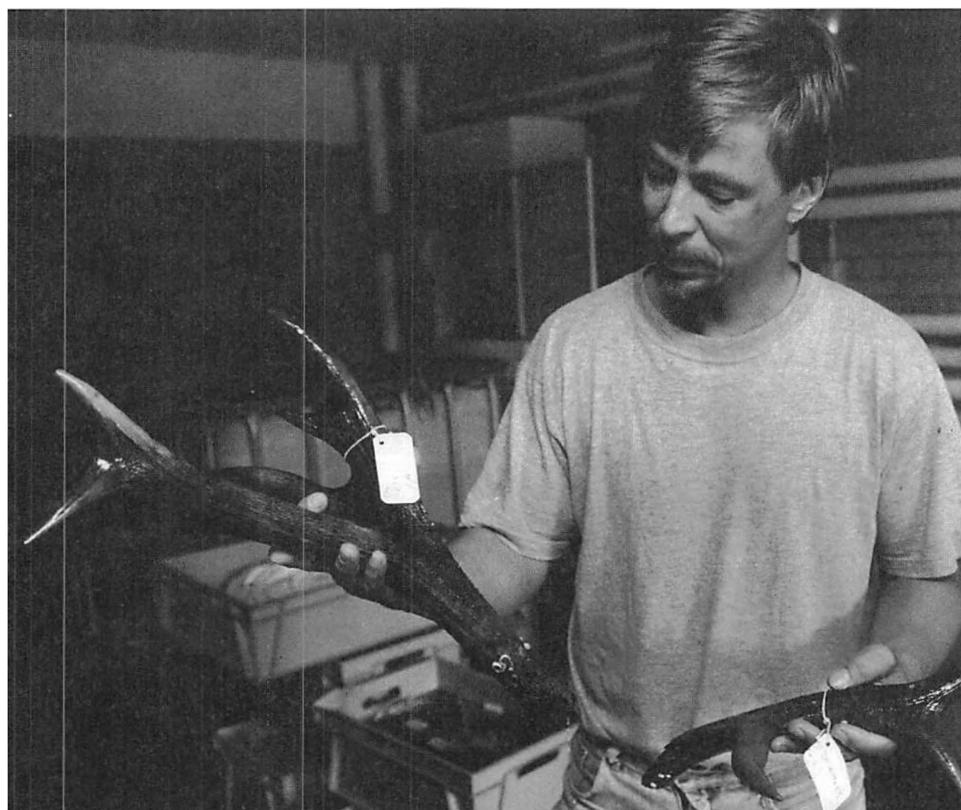
Konfirmation og begravelse: Betænkning afgivet af

Kirkeministeriets liturgiske kommission. nr. 1100, Kbh. 1987.

Konfirmationsforordningen af 13. januar 1736 i: Chronologisk Register over de kgl. forord. ved J.H. Schou 1795.

Almindelig kirkehistorisk fremstilling.

Hansen, Poul: Thisted Kirke 1978.

Konserveringstekniker Ove Madsen fra Viborg Amts Konserveringsværksted i Skive med de to hjortetakker fra en undersøisk stenalderboplads ved Boddum Bisgård i Sydthy. Foto: Klaus Madsen.

Glimt fra 15 års arkæologi i Thy

»OLDTID I THY« var titlen på særudstillingen sommeren 1994 på Thisted Museum. På baggrund af de sidste 15 års arkæologiske virksomhed i landsdelen var her fremlagt nogle af de mange resultater, der er blevet opnået samtidig med at et stort udvalg af oldsager fra udgravningerne for første gang var udstillet. Som en opfølgning af dette tema bringes i det følgende en kort omtale af en række vigtige arkæologiske fund og undersøgelser fra de senere år.

Meget af indholdet har ikke været omtalt før, andet har tidligere været berørt enten i Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred eller i Sydthy Årbogen, men er her sammenstillet for at give læseren et mere sammenhængende billede af museets arkæologiske virksomhed og nogle af de opnåede resultater.

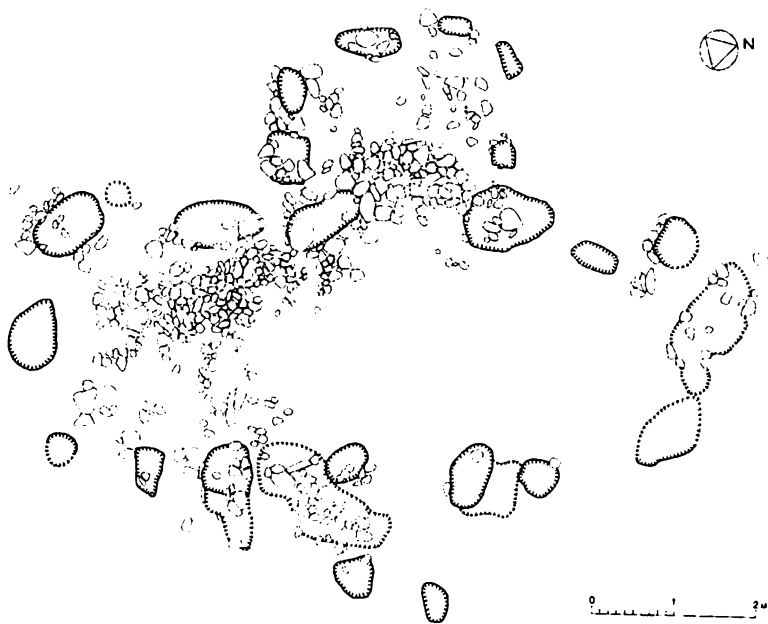
Det seneste bidrag til vores viden om jægerstenalderen i Thy kom i sommeren 1994, da murer Lars Knudsen på Boddum fandt to bearbejdede hjortetakker på en boplads fra jægerstenalderen ved Boddum Bisgård. Det specielle ved fundet er, at takkerne er så velbevarede, selv om de skønnes at være godt 7000 år gamle. Den gode bevaringstilstand forklares imidlertid ved, at fundet er gjort et stykke ude i fjorden på ca. en halv meter vand!

At der i området ved Doverodde ligger stenalderboplads ude i fjorden, har været kendt længe. Det skyldes, at vandstanden i en periode var lavere end i dag, og da bopladserne på denne tid helst skulle ligge tæt ved vandkanten, blev mange af dem overskyldet, da vandene atter steg. Vand og mudder skabte herved ideelle bevaringsbetingelser for organisk materiale, hvilket er baggrunden for, at de hjortetakker, som en jæger bragte hjem til bopladsen, kunne samles op, så godt som nye, 7000 år senere. At de ikke blot tilfældigt er havnet på stedet, men har været i menneskehænder dengang, viser en række fine bearbej-

ningsspor. Stammen er på begge stykkerne brækket over i oldtiden, og for at kunne gøre dette har man med flintredskaber lavet en indkærvning hele vejen rundt. Hjortetak blev dengang anvendt til mange ting: økser, redskaber til flinthugning m.v. Uvist af hvilken grund blev de to nu fundne takker ikke anvendt, men havnede blandt affaldet på bopladsen.

En sløjfet jættestue

Ved Gadegård i Helligsø sogn fandtes engang en jættestue magen til Lundehøj ved Heltborg. Den blev imidlertid sløjfet for så mange år siden, at ingen huskede dens eksistens, da Conrad Engelhardt fra Nationalmuseet i 1877 besøgte egnen og foretog optegnelser om oldtidsfund og gravhøje. Først da Thisted Museum i 1988 udgravede en lav, overpløjet gravhøj ved Gadegård på et sted, hvor der skulle graves ler til Helligsø Teglværk, kom jættestuen eller rettere, det der var tilbage af den, igen for dagens lys.

Grundplan af den sløjfede jættestue med bikammer fra Gadegård i Helligsø sogn tegnet på baggrund af sporene efter de fjernede kammersten. Dele af kalkstenbrolægningen i såvel hoved- som bikammer fandtes endnu urørt ved udgravningen. Tegning: Jytte Nielsen.

Økser og flækker fra den sløjfede jættestue ved Gadegård, Helligsø sogn. Foto: Jens-Henrik Bech.

De store sten, som kammeret var bygget af, var forlængst væk, og tilbage var kun de muldfyldte spor i undergrunden, hvor stene engang havde stået. Stensporene viste imidlertid tydeligt, hvad der var tale om, nemlig en jættestue med bikammer. Hovedkammeret var orienteret nord-syd med en indgang mod øst og var 7 meter langt og 2,5 m bredt. Herfra var der indgang til bikammeret, som i grundplan kun målte 2,5 x 2 m. Både i dimensioner og opbygning har jættestuen ved Gadegård været næsten magen til Lundehøj. Begge tilhører en ret sjælden type, der især er koncentreret i Limfjordsområdet, og som karakteriseres af det lille bikammer bag ved hovedkammeret. 7 slebne tyknakkede flintøkser og 5 andre økser fremstillet af

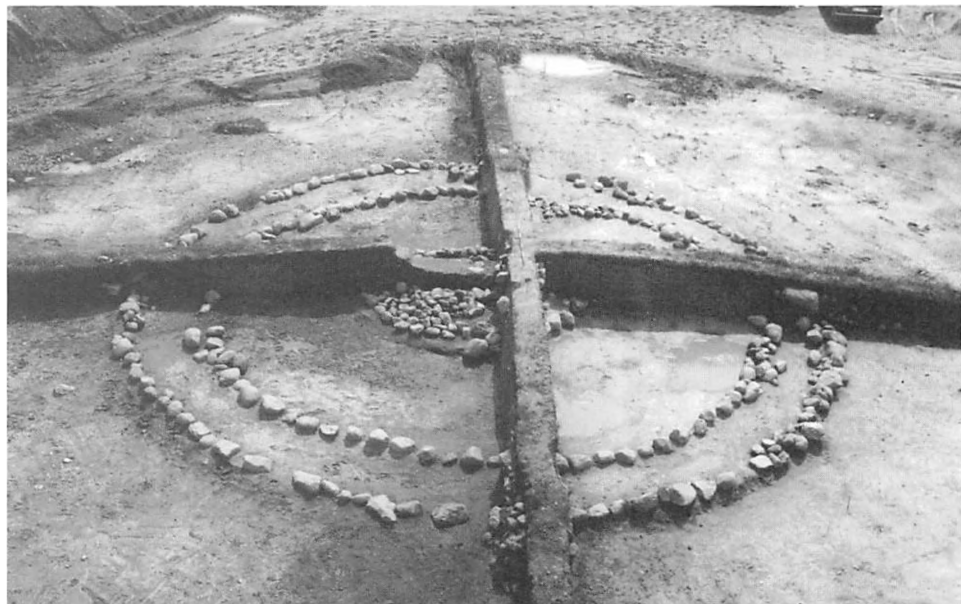
bjergarter var nogle af de gravgaver, som stadig lå tilbage i tomten fra jættestuen. Endvidere ca. 30 flækker, omkring 40 ravperler udformet som køller og stridsøkser samt enkelte lerkarskår. Spredt på resterne af gulvene i kamrene fandtes også skeletdele, dog i en meget dårlig bevaringstilstand efter at have ligget i jorden i ca. 5000 år.

Gravhøj i flere omgange

En gravhøj er sjældent bygget i een omgang, men er som regel skabt ved gentagne begravelser og udvidelser af højen i takt med nye gravlæggelser. Sådan foregik det i det mindste fra midten af bondestenalderen til slutningen af ældre bronzealder omkring år 1000 f. Kr., en periode med en længde på godt 1500 år.

Sjældent står gravhøjens forskellige

faser så tydeligt, som ved den afbildede høj fra Vibberstoft i Villerslev sogn, der blev undersøgt af museet i 1984. Ligesom tilfældet er ved mange andre af gravhøjene i Thy, var der allerede for over hundrede år siden blevet gravet så meget væk af højen, at der kunne pløjes hen over den. Siden da lå den som en tydelig forhøjning i marken på det højdedrag, som øst og nordøst for Villerslev endnu krones af flere fredede høje med vid udsigt over Visby bredning. Den overpløjede høj, som de mange års dyrkning havde jævnet yderligere ud, målte i begyndelsen af 1980'erne ca. 25 m i diameter og var endnu ca. 1,5 m høj. Den var imidlertid så fuld af sten, der generede markarbejdet, at højens ejer gdr. Åge Langvang tilsidst mistede tålmodigheden og ville have stenene og højen fjernet. Da højen ikke var fredet, var der i og for sig intet i vejen herfor, blot skulle den under-

*Randstenskæder fra de to ældste højfaser i en overpløjet gravhøj ved Vibberstoft, Villerslev sogn.
Foto: Anne-Louise Haack Olsen.*

søges arkæologisk, før gårdejerens planer kunne føres ud i livet.

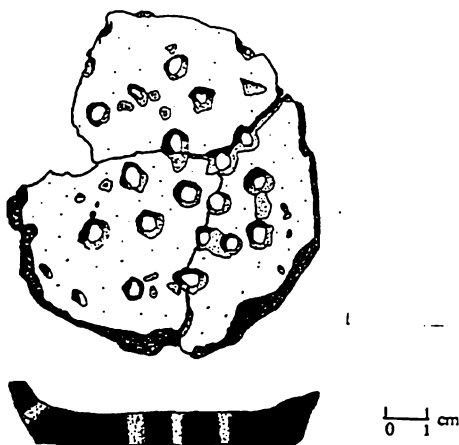
Udgravningen viste, at højen ved Vibberstoft havde hele seks faser, hvor den ældste udgave blev bygget ca. 2500 f.Kr. med en diameter på godt 10 m og en højde næppe meget over 1 m. Omkring foden af højen blev sat en fin regelmæssig række af marksten 30-50 cm store. På billedet ses denne stenkreds som den inderste af de to koncentriske kredse. I centrum ses endvidere en rund brolægning, der er anlagt i forbindelse med den første gravlæggelse i højen. I midten af brolægningen fandtes sporene efter en trækiste i hvis østende, der lå kraniespor og resterne af den døde tænder. Udenfor kisten var på brolægningen hensat et lille lerbæger, der daterer graven til den sidste del af den periode i bondestenalderen, som benævnes enkeltgravskulturen. Antagelig kort tid efter opførelsen af den første høj blev der foretaget en ny begravelse i højen. Den døde blev som tidligere også bisat i en trækiste, som denne gang blev anlagt i toppen af den gamle høj. Efter begravelsen lagdes et par meter til højen, så den nu fik en diameter på 13 m og en øgning af højden på antagelig mellem 1 og 2 m. Ligesom tidligere blev en regelmæssig stenkreds lagt om foden på højen, der på billedet ses som den yderste af stenkredsene. Sådant fortsatte man i tidens løb med at bygge til højen, så den til sidst i løbet af ældre bronzealder fik en diam. på 25 m.

Ostefremstilling i bondestenalderen

Under udgravninger på en boplads fra slutningen af bondestenalderen ved Bjergene i

den nordøstlige del af Sønderhå sogn dukkede et par uanselige skår op fra et mindre lerkar med gennemhullet bund. Enkelte lignende kar kendes i Danmark fra denne tid, og de er alle blevet tolket som sikar til osteproduktion, dog uden at det afgørende bevis for denne tolkning er blevet leveret. Dette bevis har vi nu, takket være kemiske analyser af lerkarskårene fra Thy.

Udgravningerne i Sønderhå blev foretaget som led i Thy Projektet (se Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1992 side 94), og som følge af de kontakter, én af projektdeltagerne havde på universitetet i Tübingen i Tyskland, blev lerkarskårene her nærmere undersøgt af dr. R.C.A. Rottländer. Selv om de havde ligget i jorden i ca. 4000 år, var der overraskende nok stadig rester af mælkefedt på skårene, og ikke nok med det, dr. Rottländer kunne også vise, at det efter al sandsynlighed stammede fra fåre- eller gedemælk og ikke fra

Bunden af et sikar fra slutningen af bondestenalderen fundet på en boplads ved Bjergene i Sønderhå sogn. Tegning: Laura Barrett.

komælk. Sikar anvendes i osteproduktion til at skille vollen fra ostemassen, og med resultaterne af den kemiske undersøgelse er det rimeligt at forestille sig, at der var tale om fremstilling af en ost i stil med vore dages fetaost.

Agerbrug, kvægavl og husbyggeri i bronzealderens Bjerre

I arkæologien kan alt ske. Selv den mindst lovende søgegrøft kan pludselig afsløre noget uventet, og et område, man troede var aldeles uinteressant, kan vise sig at være en videnskabelig guldgrube. Det skete i 1990 ved Bjerre Enge i Nordthy, hvor museets udgravninger i forbindelse med den planlagte anlæggelse af motorbanen »Nordsø Ringen« afslørede usædvanligt velbevarede spor efter huse og marker fra bronzealderen. I over 2000 år havde fundene ligget beskyttet af flyvesand og en høj grundvandsstand, men skår og flintafald på overfladen røbede, at der gemte sig noget længere nede. I dag er kun en mindre del udgravet, men resultaterne blev over al forventning – sporene af et helt lille samfund dukkede frem med gårde, indhegninger og marker.

Det var ikke rydningsrøser eller tydelige skelvolde, som afslørede de forladte bronzealdermarker ved Bjerre, men derimod sporene efter pløjningerne. Plovsporene på markerne stod nemlig fint tegnet i den stenfrie sandbund som mørke streger på kryds og tværs ofte med 25 – 30 centimeters indbyrdes afstand i parallelle forløb. I mange tilfælde stod sporene så tydeligt, at man kunne se, i hvilken retning den

Den nederste del af en tagbærende stolpe fra et bronzealderhus ved Bjerre under optagning.

Foto: Jens-Henrik Bech.

enkelte pløjning var foretaget. Hvad der har været af afgrøder på markerne vil igangværende undersøgelser af forkullede plantedele inden længe kunne berette om. Formentlig vil det vise sig, at bl.a. forskellige sorter af hvede og byg har været dyrket.

Den store fugtighed i området har bevirket, at ikke blot de mikroskopiske pollenkorn i jordlagene er velbevarede, men at der også, især i de dybereliggende aflejringer, er gode bevaringsforhold for dyreknoget. Her er det især bopladserne fra ældre bronzealder, som har givet gode resultater. Faktisk indeholder fundene fra Bjerre det hidtil største antal dyreknoget fra denne periode, som er indkommet til Zoologisk Museum i København fra én lokalitet.

Undersøgelser af knoglerne viser, at det næsten udelukkende er tamdyrene, som har spillet nogen rolle for økonomien, med kvæget som den vigtigste faktor. Svineknoget mangler helt, hest er til stede med et par fragmenter, får/ged derimod har for-

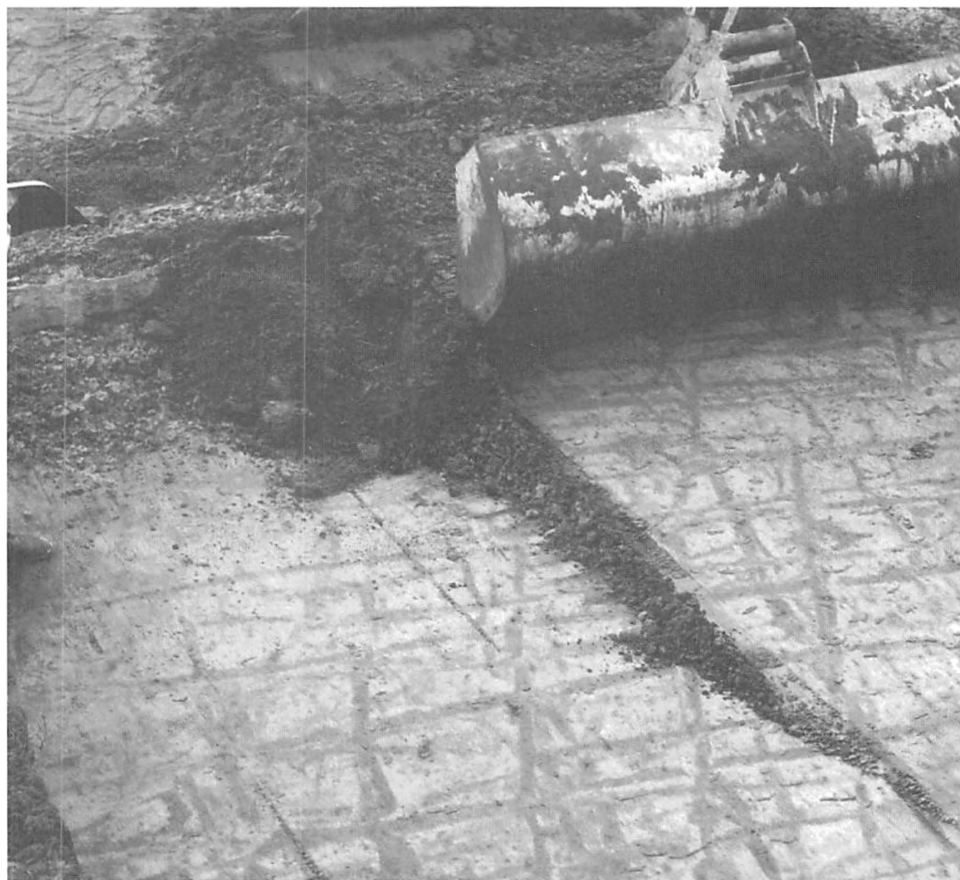
mentlig spillet en vis rolle, hvor det åbne, delvist græsklædte landskab har været ideelt til fårehold.

At så fugtige og lavtliggende områder som Bjerre Enge har været udnyttet til agerbrug og kvægavl i bronzealderen kan til nød forstås, men at man også har haft gårde liggende derude er overraskende, for selvom grundvandsstanden i perioder også lå lavere end i dag, har vandet givetvis voldt problemer også dengang. Det forhold, at den nederste del af stolperne i nogle af husene stadig er bevarede, taler sit

tydelige sprog. Under normale forhold ville de være rådnet op, og at dette ikke er sket, skyldes udelukkende den høje vandholdighed i jorden, som altså har været til stede lige siden husene blev bygget for 3500 år siden.

Bronzealderhusene i Bjerre Enge tilhører den velkendte sydkandinaviske type med stolpebyggede vægge og to rækker indre tagbærende stolper. Længden af husene er sædvanligvis små 20 m og med en bredde på fra 6 til 8 m.

Udgravningerne ved Bjerre startede

Plovspor fra bronzealdermark ved Bjerre i Nordthy aflækkes med maskine. Foto: Per Poulsen.

Tydelige hugspor efter én af bronzealderens smal-
æggede metaløkser ses på en stolpe fra et bronzeal-
derhus ved Bjerre.

Foto: Jens-Henrik Bech.

som nævnt i 1990 som egentlige nødgravninger, men er fortsat i 1993 og 1994 som led i Thy projektet. Formålet med de senere undersøgelser er gennem udgravninger på en enkelt af de mange bopladser i området at få flere oplysninger frem om karakteren af de forskellige aktiviteter, som foregik i og omkring husene, end det var muligt ved de første nødgravninger. Én af de ting, vi har kunnet vise, er, at tilberedning af huder og skind er foregået på bopladserne og har været af et vist omfang. Mikroskopiske slidspor på de skraber, som er fundet i og udenfor husene viser nemlig, at de fleste har været anvendt til bearbejdning af skind, medens kun en mindre del har været anvendt til andre gøremål som eksempelvis træbearbejdning.

I tilgift har de seneste udgravninger ved Bjerre blotlagt store dele af et hus fra ældre bronzealder, hvor mere eller mindre velbevarede rester af de nederste dele af næsten alle træstolper i huset er til stede. I 1990 blev et mindre antal træstolper bjerget fra to andre huse, men et så stort materiale som det nu fremdragne er enestående i dansk arkæologi, og undersøgelser af de anvendte træmaterialer vil derfor kunne

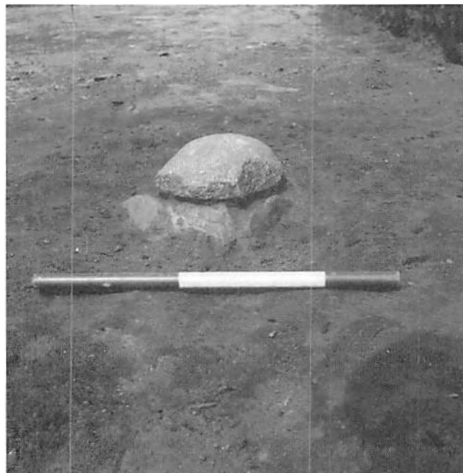
give vigtige nye oplysninger om træbearbejdning og husbygning.

Samtidig vil et studium af de anvendte træarter og kvaliteten af disse meget præcist kunne vise, hvilke ressourcer bronzealderfolkene i Nordthy havde til rådighed, når nye huse skulle bygges for små 3500 år siden.

En urnegrav fra yngre bronzealder

Urnegrave indsat i siden på gamle gravhøje er uhyre almindelige, og som sådan adskiller en urnegrav fra Toftum i Heltborg sogn, undersøgt i 1981, sig ikke meget fra mængden. At den tages med her skyldes først og fremmest, at de brændte knogler i urnen er blevet nærmere undersøgt og bestemt af cand. phil. Tine Trolle Lassen, som har kunnet vise, at den begravede var en kvinde på mellem 20 og 35 år, som var gravid i 7. – 8. måned, da hun døde. Gennem en sådan bestemmelse får fundet fra blot at være en urne med et anonymt indhold af brændte knogler og enkelte rester af gravgaver tilført en slags menneskelig dimension: Vi kan næsten se den unge gravide kvinde for os, mens hun ligger på sygelejet ved siden af ildstedet i bronzealderhuset. For kvinder i datidens samfund var komplikationer i forbindelse med graviditet og fødsel en hyppig dødsårsag, og det blev da også Toftumkvindens skæbne.

Urnegraven fra Sydthy illustrerer på bedste vis, at det vigtige ved fundene fra arkæologiske udgravninger ikke i første omgang er tingene selv, men de oplysninger man gennem fundene kan indhente om livsvilkår og levevis i oldtiden.

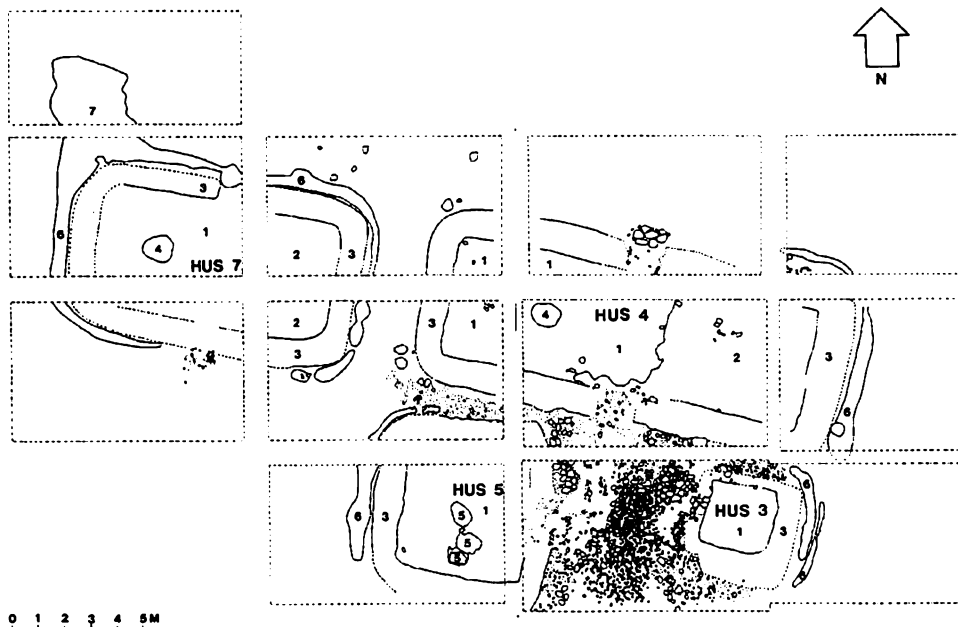

*Urnegrav fra yngre bronzealder i overpløjet gravhøj ved Toftum, Heltborg sogn i fire udgravningsstadier.
Foto: Jacob Vedsted.*

En jernaldergård fra Sydthy

I en landsby i Sydthy lå for godt 2000 år siden en lille klynge huse bestående af et langhus med beboelse og stald samt to mindre udhuse. Husene var placeret omkring en stenbrolagt gårdsplads og

udgjorde en selvstændig gårdenhed i en større landsby. Gården lå, hvor omfartsvejen nord om Hurup nu skærer en højtliggende bakke øst for Visby ådal. Før vejen blev anlagt foretog museet i 1981-1982 en omfattende udgravning af den del af landsbyen, som ville blive gravet væk i forbindelse med vejanlægget. Af de mange jernalderhuse, som blev undersøgt, var den

Hus 3, 4, 5 og 7 jernalderlandsbyen ved Heltborg ca. 100 f.Kr. Tilsammen har hus 3-5 udgjort én gård, mens hus 7 regnes som en anden gårdenhed uden udhuse.

1: Lergulv, 2: Jordgulv, 3: Torvevæg, 4: Ildsted med stenunderlag, 5: Ildsted uden stenunderlag, 6: Afvandingsgrøft, 7: Grube til opsamling af tegnvand.

Tegning: Jens-Henrik Bech efter forlæg af Susanne Klingeberg og Helle Vandkilde.

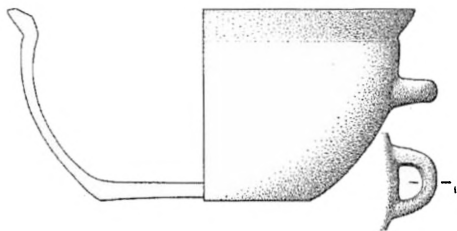
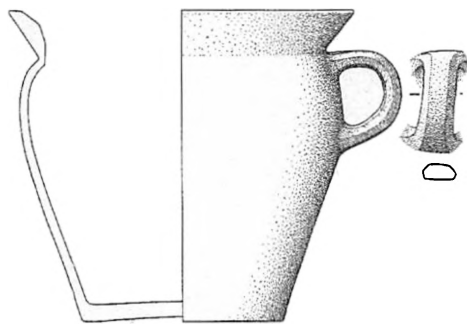
lille gård udgravningens bedste samlede enhed af huse, og den står endnu i dag som et af de bedste eksempler på, at jernalderens gårde i Thy kunne bestå af flere samhørende bygninger. I 1994 påbegyndtes ved Heltborg Museum en rekonstruktion og genopførelse af denne jernaldergård.

Langhuset – hus 4 – havde en indvendig længde på 14 m og en bredde på 4,5 – 4,75 m og var opdelt som vanligt for den slags huse i en afdeling med lergulv i vestenden og en østlig ende med jordgulv. Midt for langsiderne lå indgangene, hvoraf kun den nordlige var forsynet med en mindre bro-lægning lagt af syv større sten, der flug-

Udgravning af jernalderhus ved Heltborg.

Foto: Jens-Henrik Bech

To lerkar fra jernalderlandsbyen ved Helthborg. Skålen herover er 8,5 cm høj, hankekarret til venstre er 14 cm højt.

Tegning: Orla Svendsen.

tede med ydersiden af den ca. 1 m brede græstørvsvæg. Ildstedet, som var forsynet med en lerkappe over et stenunderlag, fandtes midt i vestenden. Hvor mange dyr, der har været plads til i stalden, kan ikke siges med fuld sikkerhed, da der ikke fandtes spor efter båseskillerum, men udfra størrelsen af jordgulvet, kan det dreje sig om mellem 10-12 kreaturer.

De to mindre huse i gården var begge forsynet med lergulv. Det mindste af disse er hus 3, som kun målte 2,7 x 2,7 m i indvendige mål. Fra gårdspladsen var der adgang til huset via en lille stenbrolagt passage igennem græstørvsmuren. Huset har ikke været forsynet med noget ildsted og kan have fungeret som redskabsrum eller lignende.

På den anden side af gårdspladsen lå hus 5, der med sin indvendige størrelse på 5 x 5 m tilhører samme kategori af småhuse som hus 3. Fra gårdspladsen førte en grusbelagt 1 m bred indgang midt for østsiden ind i huset. Lige indenfor indgangen var gulvet delvis bortslidt, andre steder sås enkelte lapninger og ujævnheder i det ca. 2 cm tykke lergulv. På dette fandtes hele tre ildsteder, der sikkert har afløst hinanden i løbet af husets levetid. Hvad der er foregået i huset, er det desværre ikke muligt at afklare, men der er sandsynligvis tale om

et forråds- eller arbejdshus; til nogen permanent beboelse har det næppe tjent.

Igennem mere end et halvt århundrede har Thy indtaget en særlig plads, når det gælder udforskningen af bopladser fra ældre jernalder. Nationalmuseets store udgravninger i Sydthy, der allerede begyndte ved Ginnerup lige udenfor Hurup i 1922, og som siden i 1960'erne fortsatte i Vestervig og Hurup, satte for alvor Thy på landkortet, når det gjaldt store jernalderbopladser. Det er derfor heller ikke nogen tilfældighed, at Thisted Museums arkæologiske virksomhed i de sidste 15 år har omfattet en række store udgravninger af lignende landsbyer både i den sydlige og nordlige del af Thy. Næsten alle er iværksat som følge af forestående store anlægsarbejder: Omfartsvejen omkring Hurup er allerede omtalt, og ved Thisted førte et lignende vejanlæg til store udgravninger ved Nr. Nordentoft. Som en følge af etableringen af naturgasnettet midt i 1980'erne foretoges der også en større udgravning af dele af en jernalderlandsby ved Hejrhøj uden for Thisted, og endelig resulterede anlæggelsen af en større transformerstation udenfor Nors i udgravningen af dele af den store jernalderlandsby ved Smedegård i 1993.

Skal noget fremhæves blandt resulta-

terne fra disse mange gravninger må det være to forhold. Det ene er, at vi med undersøgelserne ved Nr. Nordentoft uden for Thisted har fat i den til dato ældste landsby fra jernalderen i Thy, anlagt så tidligt som begyndelsen af førromersk jernalder ca. 400 f.Kr. Overalt i Jylland sker der øjensynligt på et tidspunkt i midten af første årtusinde før Kristi fødsel en omlægning af bebyggelsen fra spredtliggende gårde til større samlinger af gårde i en landsbystruktur. Takket være resultaterne fra gravningerne ved Nr. Nordentoft og tidligere udgravninger ved Ås nord for Vildsund, kan denne udvikling på grænsen mellem bronzealder og jernalder nu følges ganske nøje indenfor et mindre område i Thy.

Det andet forhold blandt resultaterne fra landsbygravningerne, som bør fremhæves er, at vi med undersøgelserne af de velbevarede dyreknogler fra kulturlagene ved Smedegård for første gang har mulighed for at se, hvilke husdyr man i virkeligheden holdt i landsbyerne, og hvilken rolle jagt og fiskeri spillede. Selv på landsplan er vores viden herom begrænset, så også her kan oldtidsfundene fra Thy fortælle meget nyt om levevilkårene i jernalderens Danmark.

Vikingetiden dukker frem

Efterårsarbejde i køkkenhaven til Bakkevej 1 i Sjørring førte i 1985 museet på sporet af vikingetidens Sjørring. Med havefræseren var mekaniker Børge Landbo stødt på en stenlægning i ca. 25 cm's dybde under overfladen, og da museet senere gravede et lille prøvehul på stedet, dukkede de første genstande fra vikingetiden op. Dette fundstof blev yderligere forøget ved

en lidt større udgravning året efter og er nu blevet suppleret med resultaterne af en udgravning foretaget kun 80 m derfra i forbindelse med højskolens udvidelse i 1994.

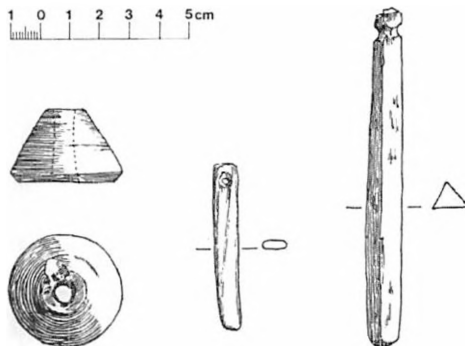
På baggrund af disse undersøgelser kan det fastslås, at der tæt ved bredden af Sjørring Sø har ligget en bebyggelse, som er grundlagt engang i 900- eller 1000-tallet e.Kr., og som har dækket et område på mindst 150 x 60 m. Nogle af fundene fra gravningen ved højskolen dateres til tidlig middelalder, formentlig 1100-tallet, og kan derfor være samtidige med opførelsen af voldstedet Sjørring Volde.

For kun få år siden var bebyggelser fra vikingetiden så godt som ukendte i Thy. Som et resultat af museets udgravningsvirksomhed er der ved så småt at blive rådet bod herpå, ikke blot i Sjørring, men også i Jannerup og Hundborg. I nærheden af Færgesø i den vestlige ende af Sjørring Sø har der ligesom i Sjørring ligget en bebyggelse fra vikingetiden ganske tæt ved søbredden. Ved udgravningerne er der blandt andet fundet affaldsprodukterne

Stenlægning fra vikingetiden afdækket i baghaven til Bakkevej 1, Sjørring.

Foto: Anne-Louise Haack Olsen.

Tenvægt af ler og hvæssesten af skifer fra vikingetidsbebyggelse i Sjørring. Tegning: Per Kohrtz Andersen.

fra et lille værksted, hvor man reparerede gryder fremstillet af klæbersten (fedtsten), der er importgods fra Norge. Hvis sådan en gryde revnede, og man ønskede at udbedre skaden, blev der på hver side af bruddet boret et hul og en jernkrampe indsat til at holde det hele sammen, akkurat på samme måde som man langt op i tiden klinkede lertøj og porcelæn. Ikke blot fandt man ved udgravningen mellem 7 og 8 kg skår fra klæberstensgryder, men også masser af bitesmå smedeskæl, der er affaldsprodukter fra smedning – måske netop fra smedningen af jernkramperne til gryderne!

Planerne om en udvidelse af idrætsanlægget i Hundborg med en ekstra fodboldbane førte i sommeren 1994 til den hidtil største udgravning i Thy af fund fra vikingetiden. Det viste sig nemlig, at hvor den nye boldbane skulle ligge, gemte der sig

Vikingetidsbebyggelser i Sjørring, Jannerup og Hundborg afsat på Videnskabernes Selskabs kort fra 1796.

under jordoverfladen omfattende spor efter en bebyggelse fra vikingetiden og den tidlige middelalder. Tykke affaldslag, stolpehuller fra langhuse, små arbejdsbytter med gulvet gravet lidt ned i undergrunden og et utal af grøfter er noget af det, som er dukket op i det godt 5000 m² store udgravningsfelt. Med metaldetektor er desuden fundet et stort antal metalgenstande lige fra bronzesmykker til dagligdagens redskaber som nøgler, knive, økser, ildstål og meget mere.

Fundene taler deres tydelige sprog. Ikke bare Sjørring, men også Hundborg er som bebyggelser i det mindste 1000 år gamle. Nye fund og iagttagelser vil formentlig i de kommende år bevirke, at listen over landsbyer i Thy med rod i oldtidens slutafsnit, vikingetiden, kan udbygges yderligere.

Portrætmaleri af Peder Nielsen Moldrup til Vestervig Kloster

På initiativ af Poul Kjeldgaard har Museet for Thy og Vester Hanherred erhvervet et maleri af Peder Nielsen Moldrup. Redaktionen har bedt initiativtageren kommentere billedet og mennesket bag portrættet.

Museet for Thy og Vester Hanherred erhvervede i 1993 et portræt af Peder Nielsen Moldrup. Han var i 1698 ejer af Vestervig Kloster, som herefter i et århundrede var i den Moldrupske slægts eje – fra 1731 som et stamhus. Godset var det største i Thy, og Peder Nielsen Moldrup og de efterfølgende stamherrer til Vestervig Kloster kom derfor til at spille en betydelig rolle i Vestervig og omliggende sogne.

Peder Nielsen Moldrup til Vestervig. Maleri af ukendt kunstner. Museet for Thy og Vester Han Herred.

Et tvivlsomt eftermæle

Peder Nielsen Moldrup har fået et noget tvivlsomt eftermæle som en hård og hensynsløs mand, der ikke var vellidt af sine fæstebønder. Der er da også eksempler på, at han førte sig meget hårdt frem over for bønderne, men i de beskrivelser af Moldrup, der findes i den lokalhistoriske litteratur, findes der også udsagn om, at han kunne udvise hjælpsomhed og godgørelse.

De negative beskrivelser af Moldrups karakteregenskaber hviler i nogen grad på mundtlige overleveringer, så det kunne være ønskeligt, om nogen ville påtage sig den opgave at dykke ned i de skriftlige kilder, der måtte findes, og forsøge at udarbejde en lidt bredere skildring af Moldrups virke og hans personlige egenskaber.

Portrættet

Kan et portræt fortælle noget om mennesket bag det billede, som kunstneren har malet? Måske – det må jo så forudsætte, at der er en forbindelse mellem ansigtsudtryk og personlighed, og det er jo ikke en given ting. Det må også forudsætte, at kunstneren både formår og har til hensigt gennem

portrættet at give et billede af den portrætteredes personlighed. I den forbindelse bemærkes, at kunstneren bag det af museet erhvervede maleri er ukendt.

På maleriet fremtræder Moldrup som en nydelig herre – et traditionelt billede af en standsperson, således som en sådan herre blev fremstillet i 1700-tallet. Men uanset om maleriet fortæller noget om mennesket bag portrættet, så har det vel altid, når en person omtales, interesse at vide, hvordan vedkommende så ud.

Af Peder Nielsen Moldrup foreligger der også et kobberstik fra 1775. På dette billede fremtræder Moldrup i hel figur som en selvbevidst godsejer i standsmæssig påklædning, med kårde, stok i den ene hånd, og den anden hånd stukket ind under frakken.

Kobberstikket er udført 18 år efter Moldrups død, så den, der har udført det, har måske aldrig truffet Moldrup. Kobberstikket er imidlertid udført efter en original, som på daværende tidspunkt befandt sig hos den historiske forfatter Casper Peter Rothe (1724-84), der var barnebarn af Peder Nielsen Moldrup. Der foreligger vel den mulighed, at dette originalportræt eksisterer endnu. I så fald kunne det nok have interesse at sammenholde det med kobberstikket og det af museet erhvervede maleri.

Fra stamhus til fideikommiskapital

Peder Nielsen Moldrup overdrog i 1731 stamhuset Vestervig Kloster til sønnen Jens Moldrup. Dernæst fulgte Jens Moldrups ældste søn, Peder Moldrup, der døde

*Peder Nielsen Moldrup til Vestervig.
Kobberstik 1755. Det kgl. bibliotek.*

i 1787 og blev efterfulgt af sin halvbror, Hans Christian Moldrup. Efter Hans Christian Moldrups død blev hans søn, Christian Moldrup stamherre, og han blev den sidste Moldrup på Vestervig Kloster.

Christian Moldrup fik i 1798 stamhuset omdannet til en fideikommiskapital, og Vestervig Kloster blev herefter solgt ved auktion. Retten til at nyde fideikommiskapitalen er siden gået i arv til mandlige efterkommere efter stamhusets stifter Peder Nielsen Moldrup.

I henhold til oplysninger i Danmarks

Adels Årbog uddøde den danske linie af Moldrup-slægten i 1982 med Ove Georg Frederik Havn de Moldrup, de var den sidste danske nyder af Det Moldrupske Fideicommiss' successorfond. Successorfonden er nu overgået til slægtens amerikanske linie.

Erhvervelse af maleriet

I forbindelse med et lokalhistorisk arbejde gjorde jeg i 1993 et forsøg på at fremskaffe et portræt af Hans Christian Moldrup, der var stamherre til Vestervig Kloster 1788-95. Det lykkedes ikke at finde frem til et portræt af Hans Christian Moldrup, men mine anstrengelser førte dog med sig,

at jeg blev gjort opmærksom på, at portrætter af to medlemmer af Moldrup-slægten var sat på auktion. Det ene var det her omhandlede portræt af Peder Nielsen Moldrup, og denne oplysning lod jeg så gå videre til Museet for Thy og Vester Hanherred, som viste sig interesseret i at erhverve portrættet. Efter erhvervelsen af portrætmaleriet har museet placeret dette i museets afdeling i Heltborg.

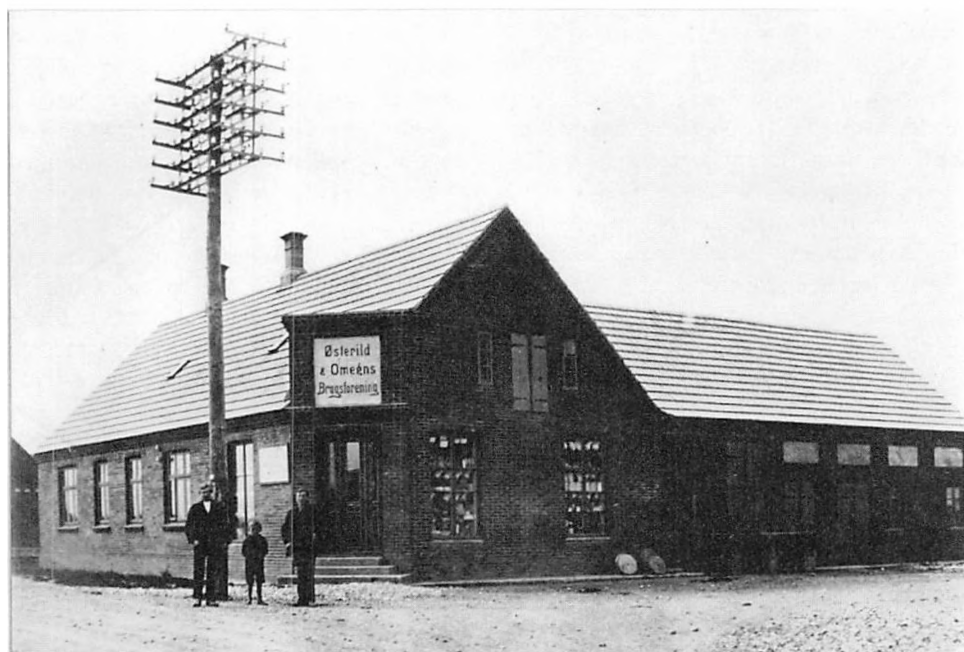
Den sidste private ejer af maleriet var Karen Margrethe Branner, som døde i 1993. Hun var født Moldrup og var søster til den allerede omtalte Ove Georg Frederik Havn de Moldrup, den sidste danske nyder af Det Moldrupske Fideicommiss' successorfond.

NOTER:

Omtale af Peder Nielsen Moldrup i den lokalhistoriske litteratur:

1. I Historisk Årbog for Thy, Mors og V. Han Herred. Manøe Hansen, S.: Et mindeblad over Mette Laasbye og Peder Moldrup til Vestervig. (1975: s. 61-67). Lundby, Jørgen: Peder Nielsen Moldrup til Vestervig

- kloster. En kriminalhistorie fra 1724. (1911: s. 69-92) Riis-Olesen, H.A.: Cornelia Bichers. En livsskæbne fra Vestervig. (1969: s. 211-223)
2. Hanne Mathiesen: Den gamle herregård, 1988. (s. 22-25).

Østerild Brugsforening

Østerild og Omegns Brugsforening lukkede i 1986 efter 83 års levetid. Vi har bedt forhenværende uddeler, Niels Jensen, give en oversigt over brugsforeningens historie.

Fredag d. 27. februar 1903 afholdtes et møde på Østerild Kro, hvor der blev vedtaget at oprette en brugsforening for Østerild og omegn.

75 medlemmer blev tilmeldt, og følgende bestyrelse blev valgt:

For Østerild: Gårdejer Jens Lukassen Bak
Vejassistent Niels Kristensen
Gårdejer Jeppe Nørgaard
Sognefoged Lars Dalgaard
For Hovsør: Gårdejer Jens Kr. Nielsen
Lærer N. M. Nielsen
For Kløv: Gårdejer Kristian Enevoldsen

Vejassistent Niels Kristensen blev formand, lærer N. M. Nielsen næstformand og Jeppe Nørgaard kasserer.

Der blev af kroejer Lars Nielsen købt en 2400 alen² hjørnegrund beliggende ved den projekterede stationsvej og Aalborg-Thisted landevej, for en pris af kr. 725,00.

Der blev indhentet tilbud på bygning, og af de afgivne tilbud fik tømrermester Karsten Nielsen, Thisted, overdraget byggeriet for en samlet sum af kr. 5.960.

Handelsbestyrer Kristen Markussen, Østerild, blev antaget som uddeler. Uddeleren betalte lys og varme. Løn: 4% af omsætningen af butiksvarer, 2% af grovvarer fra lager + 1% for svind. Årsløn garanteret kr. 1000,00.

18. juli 1903 afholdtes bestyrelsesmøde

for at godkende og overtage bygningen og anskaffe en pumpe til brønden (vand) i gården.

18. august 1903 kunne Østerild og Omegns Brugsforening åbne i en ny bygning langs med Ålborg-Thisted vejen, og en længe med lager og hestestald langs med stationsvejen. Butikken var i den østlige ende, og boligen mod vest.

Butikken var indrettet som datidens butikker med en lang disk med 3 søjlevægte (samt en ekstra lille vægt), da alle kolonialvarer skulle afvejes. Bag disken var der masser af skuffer, store og små til kolonialvarer og isenkram. Større ting i isenkram så som gryder, pander, fade m.m. var anbragt på hylder. Kaffestel, porcelæn og glas udstilledes i skabe med døre med glas. Udstillingsvinduerne var ligeledes lukket ind til butikken med døre af glas. Kaffemøllen var anbragt i et lille butiksvindue ud mod Stationsvejen. Butikken blev opvarmet med kakkelovn. Foran disken var stillet en bænk, hvor kunderne kunne sidde og diskutere, mens varerne blev ekspederet.

Brugsforeningens første halvårsregnskab gav kr. 106,73 i overskud, som fordeltes mellem reservefond og inventarkonto.

Brugsforeningen begyndte at forhandle tømmer, foderstoffer, brændsel m.m., hvorfor der i 1906 blev opført et lagerhus i

gården. Varerne blev sendt med bane og transporteret til Brugsforeningen efter licitation:

Stor vognladning kr. 5,75
kul 8½ øre pr. tønne
mursten kr. 1,15 pr. 1000 stk.
kraftfoder 4 øre pr. 100 pund.

Brugsen modtog også æg, som blev afregnet med det samme. Da der senere kom lov om kvalitetskontrol, skulle æggene på ægpakkeri før afregning.

Da der indførtes varetur i 1958, samlede ca. 80 kasser à 360 æg i ugen.

Landmændene leverede mælk til mejeriet hver dag og havde en landmand til at køre mælketuren, som foregik med et

spand heste og en flad mælkevogn, hvorpå mælkespandene blev læsset, og dagligt var der bud med til Brugsen. Men mælkevognene kom ikke forbi Brugsen, hvorfor der blev stillet en trækvogn på hjørnet af Hovsørvej (Porfyrvej) og Thistedvej (Østerild Byvej). Man kunne fra Brugsen se, når mælkevognene kom, og om der var bud med, f.eks. 1 kurv æg, en petroleumsdunk, eller kun kontrabogen. Så gjaldt det om at få tingene hentet og få varen ekspederet og leveret på trækvognen igen, inden mælkevognene kom retur. I 1933 blev der tilbygget hus til uddelerboligen, og hvor der før var bolig, blev der indrettet en manufakturbutik. Kolonialbutikken og manufakturbutikken var adskilt med kontor og et lille lagerrum ud til gården. Mellem

Interiør fra Brugsen omkring 1953. Fra venstre: Tage, Henning og uddeler Niels Jensen.

kontor og lagerrummet var der gennemgang til begge butikker.

Længen med lager og stald blev udvidet med port og brændselsrum til kul, koks og briketter. Brændsel kom hjem med lastbil og læsset ind gennem luger i muren, hvorfor salg af brændsel skulle afvejes ved hver ekspedition.

Uddeler Kristen Markussen opsagde sin stilling 1. februar 1950 på grund af sygdom, og som ny uddeler (70 ansøgninger til stillingen) blev antaget kommis Niels Jensen, Thisted. Uddeleren i foderstofforretningen i Østerild, Jens P. Damsgaard, blev antaget til regnskabsfører indtil 1. jan. 1967, da regnskabet blev overgivet til Revisionstjenesten, F. D. B. Holstebro.

Daværende bestyrelse: Gdr. Søren Madsen, formand, gdr. Martin Søndergaard, gdr. Kr. Svenningsen, gdr. Alfred Christoffersen, gdr. Niels P. Nielsen, gdr. Niels Jensen, gdr. Jens P. Damsgaard. Da mange varer var gemt i skabe og skuffer, blev det tradition at lave stor juleudstilling i begge butikker første søndag i advent for at få fremvist varerne. Gulvene og diskene i begge butikker blev dækket med hvidt bordpapir, hvorpå varerne blev placeret på så præsentabel måde som muligt.

Butiksmønstret begyndte at ændre sig i begyndelsen af 50'erne, og butikken blev ændret i 1958 med nyt inventar; åbne hylde langs væggene og frie reoler på gulvet, så alle varer blev tilgængelige. Da manufakturbutikken ikke længere var tidssvarende begyndte saneringen af varelageret.

Da F. D. B.'s Thistedafdeling blev nedlagt, blev varer leveret af Aalborg afdeling. Manufakturbutikken blev benyttet som varemottagelse, men det var uprak-

tisk, da de store lastbiler ikke kunne køre til eller fra, og da F. D. B. begyndte med natudkørsel i 1969, skulle der en ændring til. Porten blev lukket og skulle bruges som varemottagelsesrum og natbox. Samtidig blev lager og butikken ændret. Kontoret blev flyttet ned mod privatboligen, og der blev indrettet frokoststue. Herved blev butikken ca. 95 m². Trods det gamle ydre blev det en hel moderne butik med kasse-sluse og selvbetjening og 5 m dybfryser og 2 m køledisk. Da konkurrencen fra de store butikker i Thisted efterhånden blev hårdere, og en del varer fra F. D. B. og andre grossister blev prismærket, var der ikke mulighed for at opnå tilfredsstillende resultater.

På grund af at nabobrugser måtte lukke, besluttede bestyrelsen, for at bevare Østerild Brugsforening, at optage forhandling med F. D. B. om optagelse i D. B. (Danmarks Brugsforeninger) – en F. D. B. ejet detailkæde. Forhandlingen endte med at F. D. B. ikke kunne garantere Brugsens beståen. D. B. kunne ikke drive Brugsen billigere, end det blev gjort. Gav den ikke overskud, blev den lukket, hvorfor bestyrelsen besluttede at fortsætte som hidtil.

For at øge omsætningen og dermed få større indtjening forsøgte et uddelerskift i 1984. Men forhåbningerne slog ikke til, hvorfor den nyansatte uddeler sagde op efter et år, og da det ikke var muligt at få en ny uddeler, blev Brugsen drevet videre med vikar, indtil Brugsen måtte give op og lukke i 1986. Bygningerne blev solgt til en købmand, og efter at Brugsens aktiver var gjort op, blev der noget over 100.000 kr i behold, som blev fordelt til kulturelle formål i Østerild.

Трапунце.

Vand og brønd

Det er flere årtier siden nu.

Embedslægen havde taget prøver af vand fra en brønd i Vildsund.

To ældre mænd sad nu på en bænk og talte om resultatet.

»Jo«, sagde den ene optimistisk, »der var kun ganske få af de her colibakterier i vandet, og de der var, har man fanget«!

Lige så længe, der har været mennesker i Thy, har man interesseret sig for det drikkevand, man benyttede sig af. Når de første thyboer for tusindvis af år siden, er blevet tørstige en varm sommerdag, så har de sat sig på hug ved en rislende bæk eller kilde. Der har de drukket af det kølige vand fra den hule hånd. Så enkelt var det!

Fra de sneisevis af bopladser, vi har fra forhistorisk tid eller oldtid, ser vi, at folk næsten altid har boet få minutters gang fra steder, hvor der var drikkevand parat til brug. Adgang til vand var simpelt hen udgangspunkt for, hvor man slog sig ned.

Ude fra verden omkring os kendes oldtidsbrønde, som kan være to – tre meter dybe, runde nedgravninger. Disse brønde kan have siderne sat af ler, eller der kan have været planker til afstivningen. F.eks. er det fundet en stensat brønd i Sønder Ravnstrup. Den blev fundet i 1986 og er fra ældre romersk jernalder.

Thy var ikke oversået med vandbrønde i forhistorisk tid. Det skyldes nok, at de mange søer og vandløb har kunnet klare forsyningen. Et lille tilløb til brønd ser vi somme tider på jernalderbopladserne, hvor stenforede sænkninger mellem husene er blevet tolket som opsamlingssteder for overfladevand.

Der er egentlig ingen, der ved, hvornår

man begynder at grave et hul i jorden for at bruge det indsvivende vand – altså, hvornår folk har en vandbrønd, som de bruger fremfor åen og søen. Men det er nærliggende at tro, at man endda meget tidligt – f.eks. i forbindelse med vådområder – har taget vand fra en gravet fordybning. En fordybning som velsagtens har været stivet af med sten eller træ.

Det med at have en meget beskeden brønd har nogle steder holdt sig op til vor tid. Fra både Mors og Thy kendes primitive brønde på en meters dybde. Da Berta Bak i begyndelsen af dette århundrede boede i Stenbjergs sydlige udkant, havde hun en tønde som brønd. Den var nedgravet, hvor grundvandet stod særlig højt. Men som hendes barnebarn siger: »Vandet var nu noget brunt«!

Det guddommelige vand

Vi må regne med, at der tidligt bliver knyttet et anstrøg af guddommelighed til det friske drikbare kildevand. Stednavne som Helligsøe og Helligkilde er værd at lægge mærke til. Fra oldtiden ved vi, at der har været soldyrkelse – husk lige på bronzesolvognen fra Trundholm. På samme måde har vandet været dyrket som guddom. Det

intelligente forhistoriske menneske har naturligvis fattet, at sollys og godt vand var livgivende elementer, der var vigtige at tage vare på. Derfor ser vi også, omkring vandet, at brønde kan være fyldt op med offergaver. En skik der rækker så langt tilbage som til bronzealderen. Som lægedomskilde har Skt. Thøgers Kilde, Vestervig, været søgt i middelalder og nyere tid. Mange rejste til stedet for at drikke af vandet – eller man fik vandet bragt, hvis sygdom hindrede nogen i at nå frem. Fra vor egen kristne dåb ved vi også, at vandet har en symbolsk betydning, når præsten højtideligt hælder vand på den, der døbes. En skik, historikerne siger, rækker ned i hedensk tid.

Hvor man før boede nær en å og sø, kom man senere til at bo på steder, hvor der kunne graves til vand. Ja, man har sikkert i de fleste tilfælde gravet brønd, før man har bygget gård og hus. Simpelthen for at sikre sig, at der var vand på stedet – godt vand! Ved at starte med brønden havde folk også vand til byggeriet. Da Thisted Museum i 1981 gravede arkæologisk i Øster Vandet, stødte man på en rund nedgravning, der, hvad dybde angik, næsten ingen ende ville tage. Det kunne netop være et sted, hvor man forgæves har gravet efter vand, og hvor man så er flyttet et andet sted hen. P. C. O. Nørsgaard, Sundby Mors, beretter, at da hans fødegård skulle bygges, fandt man et andet sted end det oprindelig planlagte, formentlig fordi vandet ikke var godt nok.

Træbrønde

Træbrønde kan være ældgamle. En 3000 årig bronzealderbrønd lavet af en udhulet ellestamme, som var ompakket med sten,

er fundet ved Budsene på Møn. En 2000 år gammel jernalderbrønd af flettede grene blev undersøgt under gasgravningen i Galten sogn nær Randers. Fra vor egen egn ser det mere tyndt ud med fund af træbrønde. Men de har været brugt op til vor tid i forskellige udformninger, selv om de fleste nu er gået til. På Kølvinggård, Sundby Mors, fandtes en træbrønd. Gården er bygget 1880, så vandbrønden er nærmest ikke ældre. Brønden var ca. 12 alen dyb. Den var firkantet – 2 x 2 alen. Siderne var af vandrette brædder, der var faset sammen i brøndens fire hjørner.

Brønde i kalkegne

De mest spændende og mærkelig vandbrønde, vi har fra vor egn, må være de brønde der findes i kalkområderne. Pastor Knud Aagaard skriver 1802: »at i Vandet, Thorsted og Nors sogne har man 60 – 70 alen og derover at grave til vand.« De fleste af disse brønde står uden afstivning, fordi kalken danner stabile sider i nedgravningen, dog kan der nær jordoverfladen være en opstabling af blegere eller kampesten.

I brønden kan der langt ned være hulninger ind i siderne – velsagtens fordi partier har været mere løse og er smuldret ud. Når man gravede brønd ned gennem kalken, undgik brøndgraveren ikke flintlagene, som ikke uden videre kunne graves væk med greb. Der blev derfor brugt mejsler. Smed Arne Poulsen, Sejerslev, som har arbejdet for en brøndgraver, fortæller, at det næsten var en mands arbejde at cykle til smed for at få slebet mejsler

Med deres svimlende dybde var, og er, brøndene i Thys kalkegne ejendommelige. Som en ældre mand sagde: »Når vi fjernede

låget, sås vandspejlet ved brøndens bund som en enøre!»

Kampestensbrønde

Der er stadig væk en vrimmel af kampestensbrønde her i Thy, selv om mange af dem ikke længere bruges. Denne brøndtype har været brugt i hundredevis af år, ja, vel i et par tusinde år. De nedslides ikke uden videre, som vi er vant til med mange moderne ting, vi anvender.

Når man tager dækslet af en gammel kampestensbrønd, står en fugtig, jordet lugt, en i møde. Man ser ned mod vandspejlet og de våde sidesten. Et par lysegrønne frøer kikker op mod himmellyset. Der er noget evighedsagtigt over en stenbrønd. Men tilbage til det mere konkrete. Ved Sundbygård er målt en brønd sat af 30 – 40 cm store kampesten. Den er 13 m dyb. Foroven er den 1 1/2 m bred, hvorefter den bliver smallere nedefter. Brøndens øverste kant dannes af aflange tilhuggede sten.

Knud Ågaard, Skjoldborg, skriver i sin tids sprog om vandbrøndene her i Thy: »Hvor jordbunden ikke er kalk, opsættes brøndene med flintestene eller kampesten. På nogle steder har man næppe 8 alen, på andre 10 – 20 alen til vand. Vandet opdrages ved et reb, som med to spande gaae over et hjul.« Det at bygge brønd af kampesten er faktisk ikke tabt af syne, når vi ser bag ud i tiden. Det kan vi takke brøndgraverfamilien Hornstrup for. Carl Hornstrup er tredje generation af en slægt, der i næsten hundrede år gravede og borede efter vand.

Han fortæller, at hans bedstefar, Peter Hornstrup, gravede brønde allerede i slutningen af 1800 tallet. Netop Peter lavede brønde af kampesten. Det foregik på den

måde, at der gravedes et firkantet hul til den nødvendige dybde. Skakten blev afstivet med træ i takt med, at man arbejdede sig nedad.

Når gravearbejdet var slut, hejsede man stenene ned på en firkantet platform. Så byggede man brønden op, ved at stable stenen med den mest spidse ende ind mod brøndens midte. Den teknik brugtes for at kile stenene fast, så de ikke blev presset ind i brønden.

Teglstensbrønde

Det, at bygge brønd af kampe- eller flintesten er en skik, der langsomt ebber ud i starten af vort århundrede. I Thy afløses den i vid udstrækning af anvendelsen af teglsten ved brøndbyggerier. Hvor Peter Hornstrup havde brugt kampesten, bruger hans to sønner, Chr. og Alfred, teglsten. Det at lave brønd af teglsten har sin egen historie. Der graves ned i f.eks. 2 m dybde. Der lægger man en ottekantet rampe af træ. På rampen mures nu, i stærk mørtel, med teglsten cirkelrundt op til jordoverfladen. Når dette murværk dagen efter er godt tørt, graver brøndgraveren længere ned igen. Med andre ord, man udhuler ind under rampen med de påmurede sten, så hele herligheden synker i takt med, at der graves. Siden mures og udhules etapevis igen, indtil den ønskede dybde er nået.

- En brønd muret af røde teglsten er opmålt på Vildsundvej 53. Den var 14 m dyb og 1 m i diameter.

- Ved Sundby Teglværk er der en brønd til industriel brug. Vandbrønden er hele 2 m bred, og den er sat af stablede tagsten. Brøndens dybde er ukendt, idet den ikke er målt op, og desuden er den delvist fyldt op.

- På Møgelvej 27 er der en 6 m brønd af

teglsten. Den er lidt mærkelig, idet den kun er 60 cm bred. Det må have været en klejn person, der har stået og arbejdet inden i den.

Cementrørsbrønde

Men også de murede brønde har deres tid. Da Carl Hornstrup, søn af Chr. Hornstrup, startede op som brøndgraver i 1946, er det udelukkende for at grave brønde, som får nedsat cementringe. Det er vist velkendt, at brøndgraveren står og arbejder inden i de nedsænkede rør. Med sig har han en kort greb og en skovl. Materialet hejses op i en træspand med et hånddrevet spil. Brøndgraverens op og nedtur foregår også med hejseværket. Efterhånden, som brønden bliver dybere, og rørene glider ned, skubbes et nyt cementrør ind foroven mellem spillets ben. Carl Hornstrup fortæller, at man blev både våd og beskidt nede i brønden. Regntøj duede ikke, for det var for varmt at stå i. En lille pause i det hårde arbejde var det, når spanden med ler blev trukket op og tømt. - Og så tror Carl forresten på den med »pilekvisten«, når der skal findes vand. »Til husbehov,« siger han!

Brøndene forsvinder

Der går historier om, at folk fra bestemte egne her i Thy havde saltbøssen med i lommen, når de var på udenbys kaffe-kom-sammen. Hvorfor så det? Jo! I de kystnære byer, som f.eks. Sennels og Vildsund, kunne der gennem den grusede undergrund være en indsigning af fjordvand til drikkevandsbrøndene. Det var værst i tørre sommermåneder. De lokale folk blev så vænnet til det let saltede vand, at mange dårlig nok kunne undvære det. Efter at man i Vildsund var gået over til kommunal vandforsyning, og vandet dermed var blevet mere normalt, fortæller en lokal smed, at når hans kone skulle lave ekstra god kaffe, gav hun den et lille drys salt!

Tiden er ved at løbe ud for mange af vore gamle vandbrønde. Fællesvandværkerne tager vand fra dybe borer og sender det ud til os gennem glatte plasticrør – vedlagt et venligt girokort! Vandet er kontrolleret efter alle regler, for vi skulle jo nødtigt få nogle fjendtligsindede bakterier i os. Men det var nu alligevel skønt nok, da vi hver især havde vor egen brønd og pumpe.

Den autodidakte orgelbygger i Snedsted

Thisted Museum fik i efteråret 1993 et pipeorgel i gave. Det lille instrument er bygget som husorgel i 1938-40 af den autodidakte orgelbygger Niels Christian Christensen i Snedsted, og er i sin konstruktion på flere måder anderledes end pipeorgler normalt. Orgelbyggerens datter, frk. Marie Christensen der er 83 år gammel, har foræret museet dette familieklenodie og håber at det vil blive bevaret for eftertiden. Artiklens forfatter, Olav Haugland, der er organist og orgelbygger fortæller her om Christensen og hans orgler.

Niels Christian Christensen blev født i Elsted 19. juli 1876. Forældrene var Hans Christian Christensen, født i 1850, der var gift med Gertrud Marie Nielsen. Faderen var husmand, men virkede tillige som musiker, og rejste rundt og spillede, hvor der var bud efter ham til fester. Da Niels Christian var musikalsk godt begavet, men samtidig også god til at bruge sine hænder, voldte det lidt bryderier at finde en uddannelse, der kunne tilgodese de forskellige ønsker. Hvorvidt der har været tale om en uddannelse som musiker vides ikke, men det lykkedes at finde en læreplads som tømrer i Sønderhå. Lærepladsen lå en halv snes kilometer fra barndomshjemmet, og det var ikke længere væk, end at han kunne nå at gå hjem på besøg om søndagen. I Dansk Portrætgalleri II 1904-06, oplyses at: Christensen, Niels Christian, f. 19. Juli 1876, Snedsted, Orgelbygger,..., har stået i lære fra 1893 og blevet udlært som svend i 1897. Det må være tømreruddannelsen der henvises til.

Den unge mand var en flittig kirkegænger, og han har sikkert mange gange i Thisted kirke hørt det store pipeorgel, der gennem generationer spillede, og stadig spiller for menigheden. (Interesserede kan læse

en tidligere artikel i Historisk Årbog af Torsten Balle om orglerne i Thisted.) I de mindre kirker, missions- og forsamlingshusene, var der ofte kun et lille harmonium, på hvilket organisten ledsagede salmesangen. På et tidspunkt blev han så optaget af orglet som instrument, at han besluttede

Niels Christian Christensen, orgelbygger.

sig for at prøve selv at bygge et. Selv om han havde mulighed for at åbne dørene til orglet i Thisted kirke og studere dets opbygning af bælg, vindlader, spillebord og piber i træ og metal, rakte hans viden og tømreruddannelsen ikke til at bygge et eksemplar af »Instrumenternes dronning«. Imidlertid mødte han rundt omkring hos folk så stor forståelse for sine ideer og planer om at blive orgelbygger, at det takket være et Rejsestipendiat, blev muligt at foretage en studierejse til udlandet.

Uden at kunne et ord tysk, drog den unge mand sydover grænsen med det mål at tilegne sig viden om orgelbygning på værkstederne i Tyskland. Hvis Niels Christian havde ført dagbog, eller skrevet hjem, kunne vi ad denne vej danne os et indtryk af rejsens omfang og udbytte, men det har ikke været muligt at finde et sådant materiale. Vi ved derfor ikke, hvor længe han var væk, og om han fik en egentlig uddannelse som orgel- eller harmoniumsbygger. Måske har han blot fået lov at besøge nogle værksteder og i bedste fald gået lidt til hånde ⁽¹⁾.

Ikke alle videbegærlige udenlandske håndværkere fik adgang til de tyske instrumentbyggerier. Man ønskede, naturligt nok, at beskytte sit produkt mod kopiering fra eventuelle kommende konkurrenter. Da den unge musikalske landmand H J Hansen Margaard fra Fyn i slutningen af forrige århundrede på en rejse i Tyskland ønskede at studere pianobygning, blev han nægtet adgang til én bestemt virksomhed. Det lykkedes ham alligevel ved list at komme ind. Om aftenen opsøgte han virksomhedens værkfører, der sad på den lokale Bierstube, bød ham på et krus øl, faldt i snak med ham, bød på flere krus øl og inden natten var omme, havde den berusede værkfører beredvilligt fortalt alt om

pianobygning, samt, i lommelygtens skær, vist rundt på værkstedet ⁽²⁾.

Thisted Orgelfabrik

Hjemvendt fra Tyskland etablerede Niels Christian sig i 1901 som orgelbygger i Thisted ⁽³⁾. Da harmoniet også kaldes et stueorgel, eller blot orgel, kunne Christensen med rette kalde virksomheden for Thisted Orgelfabrik. Det første værksted, han havde, lå i Vestergade, og dér startede bygningen af de første harmonier efter egne tegninger, men med importerede dele fra Tyskland. Harmoniet er et klaviaturinstrument, i hvilke tonerne frembringes ved hjælp af frit svingende metaltunger, der sættes i vibration af den luft, der tilføres fra blæsebælg, som spilleren selv træder ⁽⁴⁾. Omkring århundredeskiftet var der i Danmark en halv snes harmoniumsbyggerier. Ligesom Christensen hjemtog disse harmoniumsbyggere fabriksfremstillede dele: ventiler, bælgefjedre, mekanikdele, registerskilte, og metaltunger som det enten var urentabelt, eller måske for svært, selv at lave. Mange harmoniumsbyggere havde ofte kun en tømrer- eller snedkeruddannelse, og evnede i virkeligheden blot selv at lave kabinetterne. Da instrumentet var statusgivende, var kabinetterne i egemahogni- eller nøddetræ ofte kunstfærdigt udformet og i deres afsluttende polering smukt forarbejdet, så de tog sig godt ud i den fine stue.

Værkstedet og forretningen gik godt for den unge mand, og der kom kunder fra Thy, Vendsyssel og Salling. Ud over fremstilling og salg af sine egne harmonier, solgte, og reparerede, han også harmonikaer. Ifølge Marie Christensen, der er født i 1911, traf forældrene hinanden, da mode-

Frk. Christensens eget harmonium, bygget af faderen. Billedet viser Hans, der blev præst. Foto: Olav Haugland

ren. Anine Nielsen, født i Hjørdemål den 15. august 1875, som ung pige kom ned i forretningen for at få repareret en harmonika. Niels Christian og Anine blev gift i Thisted kirke den 27. november 1903, og ægteskabet blev rammen om et familieliv med mange børn. Thisted Orgelfabrik var en solid og god forretning, og antallet af medarbejdere på værkstedet voksede, så man på et tidspunkt rykkede til større og bedre lokaler i Frederiksgade 12. Desværre eksisterer kasse- og regnskabsbøgerne fra denne periode ikke, men produktionen har været betydelig, idet fabrikken solgte sine instrumenter til andre værksteder og forhandlere i Danmark.

Således annoncerer en harmoniums-fabrikant og instrumenthandler i Haslev på Sydsjælland, N. P. Mølgaard-Jensen, i Haslev Avis 5. juli 1907 med salg af harmonier fra bl.a. N. C. Christensen, Thisted.

Ved en netop foretaget gennemgang af kassebøgerne fra Haslev Orgel- og Harmoniumsfabrik, har det været muligt blandt andet at kortlægge udbredelsen af harmoniet, og hvem der var virksomhedens kunder. Ikke overraskende var en stor del af disse seminarister, lærere, missionshuse, kirker og institutioner med en religiøs eller kulturel baggrund, der brugte harmoniet som ledsageinstrument til sang- og salmesang. (Interesserede kan læse mere i Anders Rehde Nielsens artikel »Harmonium, stueorgel, skipperklaver« Folk & Kultur, 1980)

Orgelbygger Christensen byggede ikke kun harmonier; han konstruerede og byggede også små pipeorgler ud fra sine håndværksmæssige traditioner som harmoniumsbygger. Kirkerne i Hundstrup, Stenbjerg og Østerild fik bygget orgler på Thisted Orgelfabrik, ligesom Missionshuset i byen stadig har sit Christensen orgel.

Stemningen af de mange harmonier, klaverer og orgler tog på hørelsen, og da familien i 1917 flyttede til Østergade 24 i Snedsted, var Christensen næsten døv. Han fortsatte dog med at bygge sine instrumenter, og sønnerne Hans og Ejnar var aktive på værkstedet, hvilket fremgår af det nye firmanavn: N. C. CHRISTENSEN & SØNNER ORGELHARMONIUMSFABRIK SNEDSTED. Sønnen stod for stemningen af de færdigbyggede instrumenter, ligesom de rejste rundt og stemte klaverer. Et af de sidst leverede kirkeorgler, var et orgel på tre stemmer bygget omkring 1920 til Hjørdemål Klitkirke. I 1917 skænkede direktør P. P. Hedegaard, der selv var fra Hjørdemål Klit, et beløb til et nyt orgel til kirken, og dette byggede Christensen, hvis døvhed nu var total. Udelukket fra musikens og tonernes verden blev han med årene en sky og indesluttet mand.

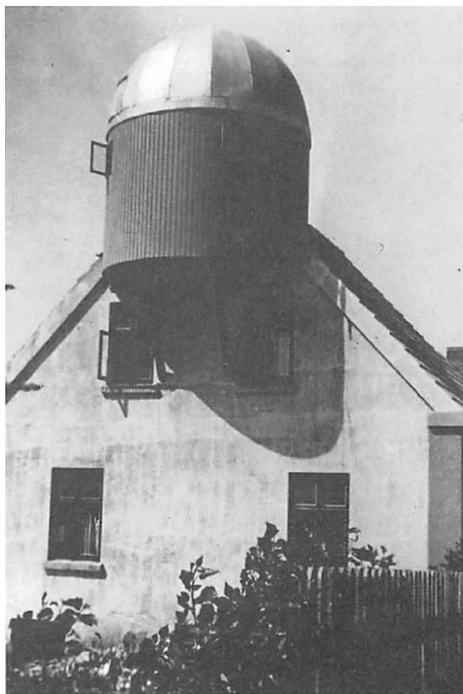
»Tårnet«

Tabet af hørelsen skærpede interessen for bøgerne, og Christensen kastede sig lidenskabeligt over astronomiske studier. Ligesom han som ung fik interesse for orglet, og forfulgte sit mål om at bygge dette instrument, byggede han i 1925 et observatorium på huset i Østergade, hvorfra han, gennem en indkøbt stjerneikkert til 1000 kroner, kunne studere universet. Løsningen af denne opgave var heller ikke umulig, da han som gammel tømrer stadig mestrede det håndværksmæssige. Det voldte derfor ingen problemer at slå et stort hul i taget, opføre en tømmerkonstruktion, der kom til at rumme observatoriet, og beklæde det med træ. Huset blev i folkemunde hurtigt døbt »Tårnet«, og fra kuplen, der drejede på kuglelejer, kunne Christensen med sin stjerneikkert, udover at følge universets bevægelser og stjernernes uafhængighed af jordens drejning, også se hvad klokken var på kirketårnet i Vestervig.

Den sidstnævnte fornøjelse og mulighed for gennem kikkerten at følge tidens gang forsvandt, da der i 1936 blev bygget et tårn på Hørsted Kirke ⁽⁵⁾.

Få år før sin død, byggede Christensen i årene 1938-40 et husorgel med tre stemmer. Det var tænkt til sønnen Hans, der efter studentereksamen i 1924 havde læst teologi, og var blevet præst. Det lille instrument kom dog aldrig ud af huset, men blev i stedet opstillet på loftet ved siden af observatoriet i huset i Snedsted. Orglet blev hans sidste arbejde, og er et originalt vidnesbyrd om denne mands ideer og formåen. På det tidspunkt havde familien allerede mistet det første barn, idet sønnen Emil var død i 1928, kun 18 år gammel.

I 1943, den 9. april, døde orgelbygger

Orgelbyggerens hus med observatorium.

Christensen. Ved hans begravelse blev sunget Grundtvigs salme »Lyksaligt det folk, som har øre for klang her oven fra«. Pastor Gregersen, som forrettede begravelsen, sagde: »Han var et levende og interesseret menneske, og når han talte, følte vi alle, at det kom fra en levende og meget følsom sjæl. Han står for os som et godt menneske, med et stort hjerte. Hvor kunne han tale smukt om andre mennesker, og alle havde sympati for ham. Han var et menneske der kunne undres over Guds skaberværk, som jeg aldrig så noget andet menneske kunne det. Denne undren forbandt han med et levende håb og en sand tro, men det største for ham var, at i denne tro og i dette håb fik han øre for klang her oven fra. Derfor må vi sige om ham, at han var et lykkeligt menneske. Af alle de min-

der, hans efterladte har om ham, vil sikkert dette træde mest frem, at han havde fået bygget bro mellem himmel og jord, fået øre for klangen oven fra«⁽⁶⁾.

I maj måned døde sønnen Ejnar, 37 år gammel. Udover at hjælpe i familiefirmaet i Snedsted, drev han til sin død Thisted Musikhus. I oktober samme år mistede børnene deres mor, Anine, kun 68 år gammel. Datteren Elna døde i 1947, og Viggo, der havde været klaverstemmer og sidenhen fik et radioteknikerværksted i huset i Snedsted, døde i 1949. Hans, der som ung havde været aktiv med at stemme harmonierne, var fra 1945 sognepræst i Jetsmark-Kaas i Vendsyssel. Han døde pludselig i 1955, 50 år gammel, af en hjerneblødning.

Den eneste nulevende af orgelbygger Christensens børn er frk. Marie Christensen, som har foræret faderens husorgel til Thisted Museum. En overgang drev hun fra huset i Snedsted en »Dukkeklunik«, hvor havarerede dukker kunne komme under kærlig behandling. Gennem en periode kunne man også hos frk. Christensen få skrevet og duplikeret lejlighedsange. I forbindelse med en reparation af huset i 1972 forsvandt et af orgelbyggerens synlige værker, idet observatoriet blev revet ned.

Men i Hjardemål Klitkirke. Missionshuset i Thisted og i mange hjem vidner instrumenter fra Christensens hånd stadig om resultatet af en opfyldt ungdomsdrøm - at komme til at bygge orgler.

N. C. Christensens orgler

Da orglet på Thisted Museum endnu ikke er dokumenteret eller genopstillet, finder jeg det derfor nærliggende at beskrive Hjardemål Klitkirkes orgel, som Christen-

sen byggede omkring 1920. Orglet vidner om utraditionelle konstruktioner og byggemetoder, og disse viste sig da også ikke at være så stabile.

Allerede i midten af 1960-erne var orglet teknisk i så dårlig stand, at det nærmest var kassabelt. Heldigvis havde man i menigheden så megen veneration for den lokale orgelbyggers arbejde, at man ønskede at beholde det, hvis det overhovedet var muligt at sætte det i stand. Problemet var, at der ikke kunne skaffes nye dele til at reparere det med. Sognepræst J. E. Meng Sørensen, Hjardemål, udtalte i november 1973 til den lokale avis om det defekte orgel, at- »vi ville gerne bevare det, for det er et både smukt og godt instrument – eller var det i sine velmagtsdage. Det kan knibe med vejret«.

Orgelhistorikeren Ole Olesen blev tilkaldt som menighedsrådets konsulent, og han undersøgte, og lavede en beskrivelse af orglet, der skulle danne grundlag for en eventuel istandsættelse.

Hjardemål Klitkirkes orgel

Dispositionen er følgende: (3 stemmer, 1 manual)

Manual: (D-h'')Bourdon

16': fra F 43 dækkede piber af træ-Dolce

8': 22 dækkede piber af træ
24 dækkede piber af tinlegering
Flûte

4': 3 dækkede piber af zink
43 dækkede piber af træ.

Traktur og

registratur: mekanisk

Vindladesystem: mekanisk sløjfevindlade

Tonehøjde: a'= 435 hz

Placering: på forhøjning i skibets SV-hjørne, indbygget i niche; østvendt facade og spillebord

Facade: bemalet (egetræsådræt); attrappiber af sølvbronceret træ

Bælgene: trædes af den spillende (2 trædeskamler) (7).

Orglet i Hjordemål blev ved undersøgelsen i sin konstruktion og sit klangbillede fundet historisk bevaringsværdigt. »Dette lille instrument, der er det sidste i brugværende kirkeorgel fra den begavede autodidakt N. Chr. Christensens hånd, er usædvanligt i snart sagt alle henseender. Vindladen er bygget som mekanisk sløjfevindlade, selv om næsten alle orgler o. 1920 udførtes efter det langt mindre tilfredsstillende pneumatiske system... Det klingende materiale er utraditionelt ved udelukkende at bestå af dækkede piber... Orglet må - sin relativt unge alder til trods - betragtes som et historisk instrument, der bør restaureres med stor nænsomhed og så vidt muligt bevares i det kirkerum, hvor det hører hjemme«⁽⁸⁾.

Orgelbygger Svend Erling Nielsen forestod i 1975 restaureringen af orglet som viste sig at indeholde spændende og originale detaljer. Christensens løsning på tekniske problemer vidner om at han snarere lærte harmoniumsbygning end orgelbygning på sin studierejse til Tyskland. At orglet får luft til vindladens piber via to kilebælge der er sammenbyggede med magasinbælgen, er set i tidligere mindre pipeorgler. Hans konstruktion af lufttilførslen, vidner om en harmoniumsbyggertradition, hvor de fodbetjente trædeskamler med møbelpolstringsgjorde trækker de to kilebælge. Da den autodidaktes adgang til

Orglet i Hjordemål Klit kirke efter restaureringen i 1975. Foto: Olav Haugland.

relevant faglitteratur om orgelbygning sikkert har været overordentlig begrænset, må man imponeres over den opfindsomhed han har lagt for dagen for at løse de tekniske problemer.

Spillebordets 46 tangenter, der er af harmoniumstype, har nedenunder anbragt en skeckermekanisme der via en udvekslingsmekanik, en velleramme, står i forbindelse med vindladens ventiler. Når man trykker en tangent ned, sørger en række af parallelle aksler med påmonterede forskudte arme, for, via vandretliggende metaltråde at åbne spilleventilerne der i modsætning til gængs orgelbyggertradition er sidehængslede. Hvad der adskiller Christensens konstruktioner og byggemåder fra den etablerede orgelbygning, er bl.a. placeringen af vellerammen. Hvor vellerammen som udvekslingsmekanik normalt sidder udvendig i forlængelse af spillebordets

tangenter eller udvendig på undersiden af vindladen, i direkte tilknytning til ventilerne, har Christensen monteret denne sindrige mekanik inden i vindladen. Ventilene åbner for luften fra magasinbælgen så piberne, der for de hjemmebyggede træpibers vedkommende var af Christensens egen mensur og farve, ((han malede dem rent faktisk stemmevis i forskellige farver (klangfarver?)) kunne spille sammen med de importerede fabrikspiber i metal som han købte på fabrikker i Tyskland.

Christensens husorgel

Orgelbyggerens eget husorgel har flere lighedspunkter med orglet i Hjørdemål Klitkirke, og blev journalført i 1973 i Den danske Orgelregistrant.

Disposition: (3 stemmer, 1 manual)

Manual: (C-f^{'''})

Bourdon 16' (fra F)

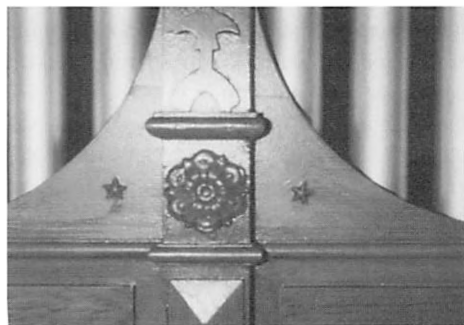
Bourdon 8'

Principal 4'

Koppel: M 4'- M

Svelle: (aktiveres med udtræk)

Traktur og registratur: mekanisk

Også i dekorationer på orgelfacaden i Hjørdemål Klit kirke, kom orgelbygger Christensens interesse for stjerner til udtryk. Foto: Olav Haugland.

Vindladesystem: mekanisk sløjfevindlade
Prospektpiber: attrapper af sølvbronceret træ

Orglet trædes af den spillende (2 trædeskamler)¹⁾.

Som det fremgår, er der ikke foretaget en nøjere undersøgelse eller opmåling af pibematerialet. Hvordan orglet er konstrueret lader sig kun konstatere ved en adskillelse og dokumentation af orgelværket som så samtidig kunne blive konserveret, restaureret og sikret for eftertiden. I Norge har man et begreb, »Bygdeorgelbyggere«; det var forrige århundreders lokale håndværkere og organister, oftest uden orgelbyggeruddannelse, der i de små bygder fuskede sig gennem den komplicerede proces at konstruere og bygge et pipeorgel. Orgelbygger Christensen i Snedsted var ingen fusker. Han var den lokale autodidakte orgelbygger der med en harmoniumsbyggerbaggrund byggede små særprægede pipeorgler. Thisted Museum har fået et sådan instrument forærende, og i lighed med de restaurerede og museumsbevarede Bygdeorgelbyggeres instrumenter, bør der også findes plads og midler til at opstille Christensens husorgel på museet, hvor det nu hører hjemme.

KILDEHENVISNING:

¹ Interview med Marie Christensen 27 marts 1994

² Jyllandsposten, 23 marts 1994

³ Dansk Portrætgalleri II 1904-06

⁴ Illustreret Musikleksikon, 1940

⁵ Jul i Thy, 1975 p.10

⁶ Jul i Thy, 1975 p.11

⁷ Den danske Orgelregistrant, rapport 8/6 1973, Ole Olesen, vedrørende orglet i Hjørdemål Klitkirke

⁸ Den danske Orgelregistrant, rapport 7/6 1973, Ole Olesen, vedrørende orglet i Hjørdemål Klitkirke

⁹ Den danske Orgelregistrant, rapport 7/6 1973, Ole Olesen, vedrørende orglet hos Marie Christensen

Siden sidst

Kommentarer og rettelser til sidste års årbog.

Thisted Sygehus

Årbogen er blevet gjort opmærksom på et ukorrekt årstal i forbindelse med sidste års artikel om Thisted Sygehus. Artiklens forfatter, Berth Larsen, kan bekræfte, at den medicinske afdeling startede allerede i slutningen af 1944 og ikke som nævnt i 1948. Dr. med. Holger Nielsen blev som den første medicinske overlæge ansat d. 1. december 1944. Han fratrådte igen d. 31. 12. 1970.

Vejlerne

I artiklen om Vejlernes historie savnede Mogens Mølbæk en omtale af tørken i 1917. Han har tilsendt redaktionen følgende indlæg:

1917 var et meget tørt år. Vi ville komme til at mangle foder til vinteren, så vi måtte bjærge, hvad vi kunne få. Far lejede derfor et stykke ude på vejlen for at bjærge høg og tagrør til foderbrug. De finere tagrør blev skåret i stykker og blandet sammen med hakkelsen til hestene, mens de grovere tagrør blev gemt til tækkebrug. Det er den eneste gang, jeg kan huske, vi har været derude for at bjærge foder.

Samme sommer var den ene af klapperne i den østre sluse ikke i orden, så der blev presset saltvand fra fjorden ind i landkanalen, så vandet blev salt. Det kunne ferskvandsfiskene ikke tåle, så de døde.

Vandet fra landkanalen trængte op i de tilsluttede vandløb, så vandet i grøfterne blev salt helt op i engene syd for Ullerup. Syd for Ullerup boede en mand, der kørte ud til landvandet med en almindelig arbejdsvogn, som han læssede fuld af døde fisk og kørte hjem i hønsegården. Der blev fortalt, at hønsene lagde mange flere æg, så længe der var fisk.

Tørken betød også, at der blev for lidt græs og navnlig for lidt vand på vejlen, så dyrene havde det ikke så godt. Vejlejerne fandt dog på råd. Der var lagt rør under landdæmningen med en sluseklap for enden. De var i sin tid beregnet til at lukke vand fra landkanalen ind over vejlen i tilfælde af tørke eller sandflugt. Nu åbnede vejlejerne rørene, så vandet strømmede ind med det resultat, at dyrene fik saltvand og kom til at tørste endnu mere, så de blev endnu mere magre.

Folk klagede til vejlejerne over dette, og de sendte inspektøren ud på vejlen for at tale med nogle af kreaturerne, som de havde sat stævne derude. Han kom også, men det eneste, han foretog sig, var at slå ud med hånden og sige: »I kan jo selv se, at der er vand nok«. Folk begyndte så at hente deres dyr hjem.

Vi bjærgede høg og rør på den vestre side af centralkanal. Vi kørte over den østre landkanal lidt vest for den gamle Krap-sluse og derfra tværs over vejlen til den nuværende Krapsluse, hvor vi så kom over kanalen. Det var en lang vej at køre. En

dag, vi var derude, kom der to mænd fra Himmerland hen til os. De var taget derud for at finde deres kreaturer, som de ville have hjem. De fandt nu ingen kreaturer den dag, men de gik langs med kanalen, hvor gedderne stod med hovedet op i vandkanten for at få lidt luft, fordi vandet var salt. Mændene havde en stor stok med, og når de fik øje på en gedde, slog de den i hovedet med stokken. Den vendte så bugen i vejret, og de kunne bjærge den i land med stokken. Da de gik fra os, gik de hver med et bundt gedder, der var trukket på en snor. Så de fik alligevel lidt ud af vejleturen, selv om de ingen kreaturer fik med hjem.

Thylands røst

I forbindelse med sætningen af artiklen »Thylands røst« i årbogen sidste år er der sket en del fejllæsninger, hvor Ø er blevet til G. Det er ret åbenbart i stednavne som Ørum, Øster Jølby og Østergaard, men læserne bedes generelt være opmærksomme herpå.

Der er der sket udeladelser af årstal i følgende tilfælde:

Side 129, 1. spalte: 4/6 1866-12/10 1866
Propr. J. N. F. Hasselbalch.

Side 130, 1. spalte: 3/1 1879-9/4 1895
Lærer, sen. gdr. Chr. Ravn.

Side 130, 2. spalte: 26/4 1920-14/5 1957
Propr., sen. min. V. Fibiger.

Side 131, 1. spalte: 9/1 1975-15/2 1977
Sognepræst John Haaber.

Endelig er forkortelsen for Det konservative folkeparti KF og ikke F, som det fremgår af forkortelseslisten side 132, 2. spalte.

Udover dette har tidl. folketingsmedlem (RV), overassistent Dagmar Mørk Jensen,

Sjørring, gjort opmærksom på, hvad hun mener er nogle fejl: Jeg har ikke nævnt hendes medlemskab af Folketinget for Viborg Amt 1984-87, og jeg har heller ikke nævnt, at tømremester Hans Bach (FRP), Klitmøller, var medlem 1974-77.

Dertil er kun at sige, at ingen af dem blev valgt til Folketinget ved de valg, hvor de var opstillet i Thistedkredsen. Hans Bach indtrådte som suppleant den 16/10 1974, da Jens Klausen nedlagde det mandat, han havde fået ved valget i 1973. Dagmar Mørk Jensen blev heller ikke valgt ved folketingsvalget i 1984, men indtrådte som midlertidigt medlem den 7/2 1984 og blev fuldgældigt medlem den 15/3 1984. Det skete, fordi Asger Baunsbak Jensen nedlagde det mandat, han havde fået ved valget.

Af de nævnte grunde faldt såvel Dagmar Mørk Jensens som Hans Bachs medlemskab uden for de kriterier, jeg havde opstillet for perioden efter 1971, nemlig at de skulle være opstillet i Thisted- eller Morsøkredsen, da de blev valgt. Men nu er de i hvert fald nævnt.

Hertil kan man så gøre den yderligere bemærkning (hvilket Dagmar Mørk Jensen også gør), at f.eks. fiskeskipper, sen. forretningsfører, sen. direktør Svend Heiselberg (V), Hanstholm, sen. Hovsør, siden 1979 har været medlem af Folketinget, valgt i Skivekredsen. Men det faldt altså også uden for den afgrænsning, jeg havde valgt. Det gjorde det endvidere, at Dagmar Mørk Jensen i 1987-88 var valgt i Holstebro-kredsen i Ringkjøbing Amt, men jeg har heller ikke i de øvrige oversigter nævnt de thyboer, som var valgt i andre folketings- eller landstingskredse. For hensigten var jo netop at nævne dem, der har repræsenteret Thisted Amt.

Villy Dall

Lokalhistorisk litteratur om Thy og Vester Hanherred 1993-1994

Andersen, Albert

Løvfald. - Tommeliden, 1993. - 120 sider.

Bech, Jens Henrik

Fortidsminder i Thy / Jens Henrik Bech, Jytte Nielsen og Svend Sørensen. - Museet for Thy og Vester Hanherred, 1994. - 55 sider.

Bibliografi over Limfjordsegnens kultur- og naturhistorie. - Sekretariatet for Limfjordsprojektet, 1991. - 136 sider. - (Rapport / Limfjordsprojektet nr. 3)

En duft mellem hav og fjord : sognehistorie fra Hørдум og Skyum sogne. - Yde Sørensen, 1993. - 2 bind.

Geologi, vegetationshistorie og bebyggelse omkring Limfjorden : rapport fra seminar afholdt d. 1.-2. marts 1990 i Lemvig. - Sekretariatet for Limfjordsprojektet, 1991. - 128 sider. - (Rapport / Limfjordsprojektet nr. 2)

Holch Andersen, Knud

Skoleliv i Danmark. - Kroghs Forlag, 1994. - 118 sider.

Jensen, Knud E.

Thy. - JFR, 1993. - 64 sider.

Kommunikation ved Limfjorden fra fortid til nutid : rapport fra seminar afholdt d. 2.-3. maj 1991 i Egense. - Limfjordsprojektet, 1992. - 134 sider. - (Rapport / Limfjordsprojektet nr. 5)

Kort- og råstofstudier omkring Limfjorden : rapport fra seminarer afholdt 7.-8. november 1991 i Bovbjerg samt 23.-24. april 1992 i Aalborg. - Limfjordsprojektet, 1993. - 164 sider. - (Rapport / Limfjordsprojektet nr. 6)

Krogh, Jørgen J.

Hurup Skole 1792-1992. - 1993. - 1 bind.

Kvorning, Evald

Pelsavlerforeningen for Thy og Mors : 50 års jubilæum 1943-1993. - Pelsavlerforeningen for Thy og Mors, 1993. - 30 sider.

Limfjordsegnens kultur- og naturhistorie : rapport fra et seminar afholdt 4.-5. november 1989 i Nykøbing Mors. - Sekretariatet for Limfjordsprojektet, 1990. - 131 sider. - (Rapport / Limfjordsprojektet nr. 1)

Limfjordsfiskeri i fortid og nutid : rapport fra seminar afholdt d. 1.-2. november 1990 på Krabbesholm i Skive. - Limfjordsprojektet, 1992. - 146 sider. - (Rapport / Limfjordsprojektet nr. 4)

Møller Frederiksen, G.

Ekstrakt af Tingbog for Hillerslev og Hundborg Herreder 1689. - Forlaget Knakken, 1993. - 46 sider.

Ekstrakt af Tingbog for Hillerslev og Hundborg Herreder 1690. - Forlaget Knakken, 1993. - 45 sider.

Ekstrakt af Tingbog for Hillerslev og Hundborg Herreder 1691. - Forlaget Knakken, 1993. - 46 sider.

Ekstrakt af Tingbog for Hillerslev og Hundborg Herreder 1692. - Forlaget Knakken, 1993. - 49 sider.

Ekstrakt af Tingbog for Hillerslev og Hundborg Herreder 1693. - Forlaget Knakken, 1993. - 52 sider.

Ekstrakt af Tingbog for Hillerslev og Hundborg Herreder 1694. - Forlaget Knakken, 1993. - 46 sider.

Ekstrakt af Tingbog for Hillerslev og Hundborg Herreder 1695. - Forlaget Knakken, 1993. - 32 sider.

Poulsen, Orla

Udskiftningen af Thorsted år 1802. - Forlaget Knakken, 1993. - 46 sider.

Sandflugt, dyrkning og bebyggelse i Limfjordsområdet. - Sekreariatet for Limfjordsprojektet, 1994. - 145 sider. - (Rapport / Limfjordsprojektet nr. 7)

Slægten fra Sdr. Roddenbjerg i Vestervig Sogn : om Erik Nielsen, født 1833, og hustru, deres forfædre og efterkommere. - Nordisk Slægtsforskning, 1992. - 198 sider.

Sognegrus : Erindringer fra Sennels Sogn / skrevet af nuværende og tidligere Sennelsboere. - Sennels Borgerforening, 1993. - 139 sider.

Sørensen, Svend

Thisted Købstads Historie.

Bind 1 : Det gamle Thisted. - Forlaget Knakken, 1994. - 190 sider.

Thisted Amts Tidende 1900-1919: Emneindex, sogne/emneindex. - Thisted Bibliotek, Lokalhistorisk Arkiv, 1994. - 93 blade.

Thylands Baptistmenighed i 100 år : 1891 - 1991. - 111 sider.

Lydbøger, musik og video'er:

Drømmen der blev væk (video). - DR. Video, 1992. - 1 kassette (30 min.)

Hør en tur = Information on location = Rat auf der Fahrt : Viborg Amt / tekst: Svend Sørensen. - Guide system, 1989. - 1 kassettebånd.

Skaarup, Karl

Harmonikamusik fra Thy. - Kragen DFS, 1994. - 1 kassettebånd.

Formandsberetningen 1994

Traditionen tro var Historisk Samfund på en historisk udflugt den første søndag i september. Den 5. september 1993 gik turen til den flotte Heltborg Mølle. Derefter besøgte de 30-40 deltagere Heltborg Museum, hvor kaffen også blev indtaget. Dernæst viste museumsleder Jytte Nielsen rundt i Heltborg Kirke og turen endte ved »æ beshus« i Vestervig en dejlig solbeskinnet dag. Alle deltagere havde en god og spændende tur.

Undertegnede repræsenterede Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred på et møde i Stoholm byrådssal for lokalhistoriske samfund, foreninger og arkiver i Viborg Amt den 9. september. Man endede om at udveksle årbøger og aktivitetskalendere, samt udnytte det fælles organ LIVA (Lokalhistoriske arkiver i Viborg Amt) til dels at udgive en Historisk Vejviser af de lokale museer, historiske foreninger og arkiver og dels udveksle informationer etc. via et LIVA-nyhedsbrev.

De lokalhistoriske samfund og foreninger har vidt forskellig baggrund og arbejdsvilkår, men alle har udbytte af et tættere samarbejde. Mødet i Stoholm vil forhåbentligt åbne op for nye muligheder i de kommende år. De »gamle« historiske samfund, hvoraf vort er det ældste, bør fungere som samlende organer for de mindre, lokalhistoriske foreninger i oplandet. Om Historisk Samfund kan få denne funktion afhænger af de øvrige lokalhistoriske foreningers og arkivers interesse og velvilje, samt vores evne til at samle trådene og holde forbindelsen vedlige. Det vil bestyrelsen arbejde på i de kommende år.

I anledningen af Historisk Samfunds

90-års jubilæum den 10. august 1993, deltog vi i udstillingen »Kultur og Fritid« på det gamle rådhus i Thisted. Ved hjælp af en plancheudstilling og en avisartikel i Thisted Dagblad, blev foreningens historie fortalt i korte træk, siden den blev oprettet i 1903. Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred er det næstældste samfund i Danmark; kun Historisk Samfund for Ribe er ældre.

Via en »Thybo-test«, udformet af Svend Sørensen fra Thisted Museum, kunne udstillingens gæster deltage i konkurrencen om at vinde 20 årbøger + registerbind. I alt 125 besøgende tog imod udfordringen. Dette tiltag, samt forevisningen af lokalhistoriske filmoptagelser i de tre »focusdage«, blev mødt med stor interesse af de besøgende. Den 9. november holdt museumsinspektør Esben Graugård fra Holstebro Museum et særdeles spændende foredrag om »Vestjysk studehandel, 1788-idag«. Foredraget, som blev holdt på Snedsted Skole, havde mange tilhørere og var arrangeret sammen med Snedsted Aftenhøjskole.

Tre dage senere blev årets årbog præsenteret ved en reception i gæstekantinen på Thisted Sygehus. I alt 62 gæster var inviteret og mange mødte op. Her fik redaktionen, bestyrelse, artikelforfattere og repræsentanter fra trykkeriet lejlighed til at »beundre« det fælles værk og udveksle meninger og erfaringer. Endnu engang lykkedes det årbogsredaktionen at få en flot, spændende og velredigeret bog ud af de mange manuskripter. På bestyrelsesens vegne vil jeg rette en stor tak til redaktionsmedlemmerne: Jytte Nielsen, Svend

Sørensen og Knud Holch Andersen. Vi kan alle trygt se frem til den kommende årbog, som trekløveret har lovet at redigere.

I samarbejde med Numismatisk Forening for Thy/Mors har Historisk Samfund afholdt et enkelt foredrag i løbet af vinteren. Til gengæld tilrettelagde og afviklede Historisk Samfund, i samarbejde med Åbent Gymnasium og TFO, en foredragsrække på ialt 6 foredrag med fællestitlen: »Den lokale Danmarkshistorie«. Foredragene dækkede historisk fra oldtiden til vore dage og vakte stor interesse. Foredragsrækken var en stor succes, hvis man skal tage det store deltagerantal og deres udtalelser som udtryk herfor.

Derfor vil Historisk Samfund igen i år tilbyde en foredragsrække. Denne gang er fællestitlen »De kom fra Thy – nogle thyboers liv og gerning set i historisk belys-

ning«. Se iøvrigt annoncen andetsteds i årbogen.

Siden sidste års generalforsamling har der været afholdt fire bestyrelsesmøder. Bestyrelsen skal have tak for godt samarbejde i det forgangne år. Vi må desværre sige farvel og tak til vores repræsentant fra Hanherred, Jørgen Mørk Andersen, som rejser til Sjælland. Til gengæld vil jeg byde Ellen Helvind fra Fjerritslev velkommen som nyt medlem i bestyrelsen. Det er af stor betydning, at vi fortsat kan have en repræsentant fra Hanherred med i bestyrelsen.

Ligeledes skal Thisted Museum, Wadmann bogtryk/offset og andre foreningen har haft kontakt til have en stor tak for endnu et år med godt samarbejde.

Frank Weber
formand

Register til Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1983-1993

Registeret består af tre dele. En hoveddel opstillet efter DK5, et emne- og stedregister samt et forfatterregister. Registerne henviser direkte til artiklens plads samt til artiklens nummer i [] i hoveddelen. Emneregistret omfatter emneord, personnavne, stednavne samt gård- og virksomhedsnavne, hvor disse har en fremtrædende plads i artiklen. Såfremt stedhenvisningen er navnet på en gård er dette angivet.

[1]	24
Mortensen, Tom
Andagtsbogen fra Øsløs
1983, 104-105	[8]	33.95
Holch Andersen, Knud
Nors Hansen, David
Da virkeligheden overhalede
drømmen : boligudvikling i
Thisted 1950-80
1992, 7-24	[15]	36.2 Ydby
Boddum, E.
Ydby-folks problemer 1778
1986, 66-70
[2]	26.2
Mortensen, Knud
Hvem ringer klokkerne for?
1989, 133-134	[9]	34.53
Præstgaard, Jens Verner
Gavebrev
1991, 99-103	[16]	37.18 Snedsted
Skaanning, Poul
Med Christen Kold på semi-
narium : en undersøgelse af
Kold og hans klassekamme-
raters ophold på Snedsted
Gymnasium 1834-1836
1986, 71-97
[3]	26.2
Møller, Wolf
For provsteretten
1991, 43-50	[10]	34.538
Grishauge, Peter
En slægtsfejde på Klim Odde
1988, 67-84	[17]	37.414 Thy
Kirk, Tom
Ti år med liv og lyst
1992, 143-145
[4]	28.3
Overgaard, Frands Ole
En egn og en ø - Jegindø :
200 års kirkeliv og vækkel-
se.
1983, 72-103	[11]	34.796
Lønborg, Esper
Drengen Ole Madsen
1986, 26-31	[18]	37.414 Villerup
Larsen, Uffe
Thylands glemte højskole -
Villerup (1867-1877)
1983, 60-71
[5]	30.1628
Poulsen, Orla
Betlere og tyvepak i Gam-
melby
1990, 134-139	[12]	34.796
Lønborg, Esper
En kriminalsag fra Snedsted
1841
1990, 7-16	[19]	37.5 Helligsø
Nørgaard, Olaf
Helligsø Skole 1815-1820
1986, 59-65
[6]	30.1628
Johansen, Ernst
Et usselt liv : eller lidt om
fattigfolk i gamle dage
1985, 97-102	[13]	34.796
Mardal, Elly
Skolebørn i Harring under
anklage
1986, 42-43	[20]	37.5 Helligsø
Nørgaard, Olaf
Helligsø Skole 1816-1939
1984, 77-86
[7]	32.8
Dall, Villy
Thylands røst : Thisted Amts
landspolitiske repræsentanter
1836-1992
1993, 125-132	[14]	36.2 Thisted Amt
Lønborg, Esper
Kommunalreformen i Thi-
sted Amt
1989, 78-85	[21]	37.5 Helligsø
Nørgaard, Olaf
Lærerløn og undervisning i
Helligsø Skole 1818-1898
1985, 84-96

- 37.5 Snedsted**
[22] Lønborg, Esper
Degne og skoleholdere i
Snedsted
1984, 94-105
- 37.5 Østre Skole**
[23] Haller, Rune
Østre Skoles historie
1992, 120-124
- 38.6**
[24] Poulsen, Orla
På alderdomshjem : en lille
historie, der bl.a. handler om
alderdomshjemmet Kristi-
anslyst i Thisted
1992, 147-154
- 39.23**
[25] Præstegaard, Anders
Gode ord
1985, 66
- 39.43**
[26] Høyrup, Lise
Man guffede i sig, det bedste
man havde lært : kostskikke i
fiskerlejet Lyngby i mellem-
krigstiden
1991, 33-42
- 40.2**
[27] Petersen, Jens Ole
Den gamle landevej fra Sind-
rup Vejle til Koldby : og lidt
om et vejkort fra 1798
1988, 7-15
- 41.04**
[28] Abildgaard Jacobsen, Orla
Dagbogsblade fra en cykeltur
: Europa rundt i sommeren
1932
1993, 63-76
- 46.4 Helligsø-Gettrup**
[29] Nørgaard, Bodil
»Her sker ikke noget særligt«
1992, 25-36
- 46.4 Højstrup**
[30] Kjær, Johannes Nielsen
Historien om en »bindesten«
1987, 94-104
- 46.4 Kølbygård**
[31] Elling, Else
Kølbygård : montage fra en
svunden tid
1988, 53-62
- 46.4 Strobersig**
[32] Mortensen, Knud
»Strobersig« i Vester Vandet
1993, 33-36
- 46.4 Thisted**
[33] Kjeldgård, Poul
Et historisk hus i Storegade
1993, 115-118
- 46.4 Thisted**
[34] Mathiesen, Hanne
Hovedstad og provinsby :
om Thisted i 1800-tallet
1985, 36-53
- 46.4 Thisted**
[35] Petersen, Jens Ole
Forstad eller baggade
1989, 54-75
- 46.4 Thisted**
[36] Poulsen, Orla
Året er 1874
1989, 103-110
- 46.4 Thisted**
[37] Sekkelund, Kaj
Matr. nr. 395 - Vestergade 18
: et hus i Thisted
1990, 29-42
- 46.4 Tømmerby**
[38] Kjær, Johannes Nielsen
Snedkeren og bindestenen
1989, 7-16
- 46.4 Vejlerne**
[39] Sørensen, Svend
Jakobsen, Ingvar
Vejlernes græsrodder
1993, 37-40
- 46.4 Øsløs**
[40] Jacobsen, Ingvar
»Søndergård« i Øsløs : dens
fæstere, ejere og udstykning
(1568-1991)
1991, 51-68
- 46.4 Østerild**
[41] Kjær, Andreas Nielsen
Mit barndomshjem på Øste-
rild Overdrev
1988, 63-66
- 55.3**
[42] Brüel, Jens
Nogle af klitterne i Thisted
Amt (anden del)
1988, 106-117
- 55.3**
[43] Brüel, Jens
Nogle af klitterne i Thisted
Amt (første del)
1986, 109-111
- 55.3**
[44] Liversage, David
Sandflugtens og klittens for-
historie
1993, 21-32
- 61.643**
[45] Nielsen, Johannes
Skov, Henning
Rekrut-psykose
1983, 7-21
- 61.721**
[46] Larsen, Berth
Uddrag af Thisted Sygehus'
historie
1993, 91-100
- 62.397**
[47] Binderup, Morten
To vigtige punkter på egnen
1992, 125-128
- 63.012**
[48] Brandt, Sigrid
Hovedgårdens bønder
1988, 21-36
- 63.012**
[49] Poulsen, Orla
Landboforhold i 1700-tallet :
Dueholm - Ørum - Vestervig
Amt
1988, 85-101
- 63.06**
[50] Fogtmann, Chr. P.
Fra den Gamle Copie Bog
1987, 105-110
- 63.09**
[51] Busck, Steen
Landsbyfællesskabet i Nord-
vestjylland
1989, 117-132
- 63.09**
[52] Grishauge, Peter
En gård og dens beboere
gennem 400 år
1987, 59-68
- 63.093**
[53] Mardal, Elly
Landbrugskrise for 300 år

- siden : Boddum Bispegaards fæstebønders restance af landgilde 1679-87 1987, 75-78
- 63.33**
- [54] Lykke Christensen, Chr. Tærskning i Hundborg 1992, 37-50
- 63.33**
- [55] Skammelsen, K. En tærskedag midt i trediverne 1984, 58-62
- 63.35**
- [56] Graugaard, Esben Om at avle kartofler i de thylandske sandklitter 1991, 21-32
- 63.71**
- [57] Jakobsen, Ingvard A/M Hannæs : bidrag til andelsbevægelsens historie på Sydhannæs 1990, 56-98
- 63.8**
- [58] Nielsen, Jytte Biavl i Thy 1993, 111-114
- 63.9**
- [59] Præstegaard, Anders Fiskeri ved Hanstholm - før havnen blev bygget 1983, 34-37
- 63.9**
- [60] Sekkelund, Kaj Fjordfiskere 1989, 37-53
- 63.906**
- [61] Fogtmann, Chr. P. Ved tro og gennem ulykke til større fællesskab : Fiskercompagniet i Vorupør stiftedes i 1887 som et kristent fællesskab 1987, 69-74
- 64.01**
- [62] Billeskov Jansen, H. Tejnen fra Ræhr : den 6. juli 1936 modtog Thisted Museum en gammel teje, der stammer fra Ræhr 1988, 102-103
- 64.7**
- [63] Nielsen, Johannes Små tal i en kontrabog : Christian og Else Thomsen's kontrabog for perioden 11. juni - 2. december 1908 1985, 30-33
- 64.7**
- [64] Sørensen, Svend Et brev med værdier 1990, 89-92
- 65.0946 Thisted**
- [65] Sekkelund, Kaj Købmænd og handelsliv i Thisted 1814-50 1991, 77-90
- 65.57**
- [66] Jakobsen, Ingvard Diges Købmandshandel i Øsløs 1992, 129-138
- 65.86**
- [67] Pedersen, Poul Postvæsenets start i Thisted Amt 1988, 16-20
- 65.909**
- [68] Kohrtz Andersen, Per »Amalie og Emma« : historien om en gammel logbog 1986, 7-25
- 65.94**
- [69] Fogtmann, Chr. P. Hanstholm Havn blev port til et større Danmark 1987, 5-18
- 65.94**
- [70] Fogtmann, Chr. P. Tage Skipper landede først i Hanstholm Havn 1987, 19-22
- 65.94**
- [71] Petersen, Jens Ole Der var seks ansøgere : da Thisted første gang havde brug for en havnefoged 1988, 37-52
- 65.98**
- [72] Mortensen, Knud En sømands historie 1987, 47-51
- 65.98**
- [73] Møller Frederiksen, G. Drukneulykken på Feggesund i 1844 1988, 67-75
- 65.98**
- [74] Skov, Henning Barken »Sleipner«s forlis ved Klimmøller 1880 1984, 12-20
- 66.24**
- [75] Sørensen, Svend Lervarefremstilling i Thisted 1991, 119-128
- 66.25**
- [76] Stenstrup, K. Da Ejerslev fik sin glansperiode 1986, 53-58
- 66.26**
- [77] Jensen, Otto Om kalkværksdrift på Klim Kobakke 1993, 101-110
- 66.81**
- [78] Hjerminde, Jesper Den der kommer først til mølle... : om udgravning af en vandmølle i Vestervig 1989, 23-30
- 66.81**
- [79] Mathiesen, Hanne En pæl i Vestervig 1989, 17-22
- 66.85**
- [80] Fogtmann, Chr. P. Thisted-Fjerritslev - en god forbrødring 1990, 111-118
- 66.88**
- [81] Fogtmann, Chr. P. Cigarene fra Thisted slog ikke igennem : derfor måtte F. C. Bendixsens Tobaksfabrik nøjes med det lokale salg, indtil den... 1990, 69-76
- 68.9**
- [82] Holst, Eva Tre gamle kurve 1987, 52-53

- 68.9**
[83] Skammelsen, Kristian
Kunsten at klinke
1988, 104-105
- 69.55**
[84] Sørensen, Svend
Vandtårnet - Thisted's vartegn
1990, 93-97
- 69.61**
[85] Høgsbro, Kirsten-Elizabeth
Gamle Kongevej i Vester
Hanherred :
en grå zone inden for lovgiv-
ningen om naturbeskyttelse?
1991, 7-20
- 69.899**
[86] Elgaard Jensen, P.
Soldater og civile stoppede
brand i Tvorup Klitplantage :
erindringer fra maj 1938 om
mange drøje timer i kamp
mod ild, røg..
1990, 49-55
- 71.864 Kettrup**
[87] Mørk Andersen, J.
Romansk grav og billedsten
på Kettrup Kirkegård
1986, 98-102
- 71.864 Klim**
[88] Mørk Andersen, J.
En stormandsgrav i Klim
1984, 63-76
- 71.864 Tved Kirke**
[89] Fastrup, Mette
Der var fodkoldt på Sinai :
betragtninger i anledning af,
at altertavlen i Tved Kirke ...
1986, 103-108
- 71.963**
[90] Holch Andersen, Knud
Nors Hansen, David
Da virkeligheden overhalede
drømmen :
boligudvikling i Thisted
1950-80
1992, 7-24
- 73.08**
[91] Mathiesen, Hanne
En tilsidesat konge
1989, 86
- 73.08**
[92] Miltersen, Jørgen
- En mindesten i Lodbjerg
1990, 140-141
- 75.7**
[93] Poulsen, Orla
Mathiesen, Hanne
Fotografer i Thy
1993, 41-56
- 76.333**
[94] Mathiesen, Hanne
Gave til muscet
1991, 104-105
- 76.6**
[95] Mathiesen, Hanne
Bordet
1989, 76-77
- 78.902**
[96] Nørgaard, Olaf
Spillemandscentret i Ørum
1983, 23-33,
- 78.9064**
[97] Jespersen, Henrik
Skitse til Thyfestivalens
historie
1991, 135-140
- 78.964 Thisted**
[98] Sckkelund, Kaj
Thisted Sangforening
1992, 139-142
- 79.32**
[99] Sørensen, Svend
Koldby - Julianehåb : én af
historiens forbindelseslinjer
1989, 135-138
- 91.15**
[100] Kristensen, Aksel
En gravurnes endeligt
1992, 101-102
- 91.157 Egshvile**
[101] Haack Olsen, Anne-Louise
En thylandsk høvdings sidste
hvilested
1989, 87-92
- 91.157 Egshvile**
[102] Haack Olsen, Anne-Louise
Sidste nyt fra Egshvile :
føljeton fra en bronzealder-
høj
1990, 77-85
- 91.157 Jannerup**
[103] Nielsen, Jytte
- Guld, kvinder og runesten
1989, 111-116
- 91.157 Lundehej**
[104] Nielsen, Jytte
Lundehej - en jættestue i
Sydthy
1991, 106-118
- 91.157 Stensagergård**
[105] Nielsen, Jytte
Verbena officinalis i Thy
eller historien om et lille frø
1990, 125-128
- 91.157 Sønderhå**
[106] Haack Olsen, Anne-Louise
Hvad hånden samler... - pri-
vatsamlinger kaster nyt lys
over oldtiden i Sønderhåom-
rådet
1992, 93-100
- 91.157 Thy**
[107] Bech, Jens-Henrik
Gravhøj og bopladser
1993, 119-124
- 96.2**
[108] Haugaard Jensen, Jens
En »invasion« i Thy
1985, 7-11
- 96.71**
[109] Binderup, Morten
To vigtige punkter på egnen
1992, 125-128
- 96.71**
[110] Hammer, Chr. Houmark
Den store oprydning efter
»Festung Thy«
1991, 69-76
- 96.71**
[111] Hammer, Chr. Houmark
Et historisk tilbageblik til
besættelsen
1993, 77-82
- 96.71**
[112] Hammer, Chr. Houmark
Flugtrute Thy-Stockholm-
Scotland : Historien om
Mosquito MK XVI E og
dens besætning: Pilot løj-
nant Raymond Harington ...
1986, 32-41
- 96.71**
[113] Hove, Peder

- Begivenheder fra luftkrigen
 over Thy og Mors 1940-
 1945
 1985, 54-65
- 96.71**
 [114] Poulsen, Orla
 Kosakker i Thy
 1984, 46-49
- 96.71**
 [115] Rolighed, Bent
 Før flugtruterne :
 en dramatisk august-dag i
 Han Herred
 1985, 103-107
- 96.71**
 [116] Weber, Frank
 Fra Seefliegerhorst Thisted
 til Dragsbæklejre
 1993, 83-90
- 96.71**
 [117] Weber, Frank
 Krigsdrama i Thy 1942
 1992, 110-119
- 99.264 Østerild**
 [118] Mortensen, Knud
 Fra Østerild Kirkebog
 1987, 54-58
- 99.3328**
 [119] Dall, Villy
 Thylands røst :
 Thisted Amts landspolitiske
 repræsentanter 1836-1992
 1993, 125-132
- 99.3757**
 [120] Poulsen, Orla
 Mathiesen, Hanne
 Fotografer i Thy
 1993, 41-56
- 99.378902**
 [121] Nørsgaard, Olaf
 Spillemandscentret i Ørum
 1983, 23-33
- 99.4**
 [122] Andersen, Anton Fisker
 Andersen, Henry
 Anton Fiskers historie
 1992, 103-109
- 99.4 Boddum, Mads P.**
 [123] Boddum, Mads P.
 Sommeren 1914 ved Visbyaa
 1990, 86-88
- 99.4 Bruhn, Conradine**
 [124] Mathiesen, Hanne
 Fundet blandt gamle bøger
 1987, 23-46
- 99.4 Christensen, Johannes**
 [125] Poulsen, Orla
 »Sønderjyden«
 1991, 129-134
- 99.4 Fisker, Peter Pedersen**
 [126] Fisker, Peter Pedersen
 I en kvase på fjorden
 1990, 129-133
- 99.4 Habersat, Olga**
 [127] Habersat, Olga
 I Vestergade der bor en bager
 : en udvandrers erindringer
 1992, 51-66
- 99.4 Hagensen, Peder**
 [128] Elling, Else
 Peder Hagensen : beretninger
 og barndoms minder fra
 Ullerupgård
 1985, 12-29
- 99.4 Hede Pedersen, Otto**
 [129] Hede Pedersen, Otto
 Mit livs erindringer
 1986, 44-52
- 99.4 Heede, Niels Sörensen**
 [130] Stenstrup, K.
 En velstående Morsø-ur-
 mager : hvad der fandtes i boet
 efter urmager og mechanic
 Niels Sörensen Heede, da det
 blev åbnet ...
 1985, 67-83
- 99.4 Hove, Dorteia**
 [131] Fastrup, Mette
 Kære Moder!
 1985, 108-109
- 99.4 Jensen Anton Emil**
 [132] Jensen, Anton Emil
 En Fiskerdreng vokser op
 1990, 17-28
- 99.4 Jensen, Anton**
 [133] Mathiesen, Hanne
 Mortensen, Knud
 A. Jensen, portrættegner
 1990, 107-110
- 99.4 Jensen, Martin**
 [134] Sørensen, Svend
 Det åndens vejr : om Martin
- Jensen - en digter fra Thy
 1989, 93-102
- 99.4 Jørgensen, Andreas**
 [135] Mortensen, Knud
 En sømands historie
 1987, 47-51
- 99.4 Kold, Christen**
 [136] Skaanning, Poul
 Med Christen Kold på semi-
 narium :
 en undersøgelse af Kold og
 hans klassekammeraters
 ophold på Snedsted Gymna-
 sium 1834-1836
 1986, 71-97
- 99.4 Kruse, Rasmus Henrik**
 [137] Nielsen, Jytte
 Sjørring Volde og Rasmus
 Henrik Kruse
 1993, 7-8
- 99.4 Kudsk, Stine**
 [138] Sørensen, Svend
 Stine Kudsk fra Nors :
 en klog og forstandig kone
 1992, 67-85
- 99.4 Madsen, Graves**
 [139] Møller, Wolf
 Graves i generationer
 1990, 101-106
- 99.4 Petersen, Jens Ole**
 [140] Poulsen, Orla
 Mindeord : Jens Ole Petersen
 (1922-1991)
 1992, 155
- 99.4**
Rønne, Peter Bone Falk
 [141] Rolighed, Bent
 Pastor Rønnes brev til sin
 gamle menighed
 1984, 50-57
- 99.4 Rørbye, Martinus**
 [142] Nielsen, Jytte
 Martinus Rørbye og Thy
 1992, 86-92
- 99.4 Schandorph, Holger Sørensen**
 [143] Bech Knudsen, Ole
 Sognepræst i Snedsted :
 magister Holger Sørensen
 Schandorphs afstamning :
 efterskrift
 1991, 97-98

- 99.4 Schandorph, Holger Sørensen**
 [144] Lønborg, Esper
 Præsten Holger Sørensen Schandorph i Snedsted 1987, 79-93
- 99.4 Schandorph, Søren Holgersen**
 [145] Lønborg, Esper
 Søren Holgersen Schandorph 1991, 91-96
- 99.4 Sodborg, Niels**
 [146] Jakobsen, Ingvar
 Niels Sodborg : lærer og lokalhistoriker på Hannæs 1892-1943 1993, 9-20
- 99.4 Spangberg, N. L.**
 [147] Sørensen, Svend
 N. L. Spangberg - kaffegrosserer og mæcen 1990, 98-100
- 99.4 Stauersbøl, Hjalmar**
 [148] Stauersbøl, Hjalmar
 Erindringer fra de fem forbandede år 1990, 119-124
- 99.4 Søndergård, Niels Smed**
 [149] Skjødt, Anders
 Sparsommelighed sikrer mod glemsel : om landinspektør Niels Smed Søndergaard, en farverig person i Thisted i over 40 år 1990, 43-48
- 99.4 Sørensen, Carl Christian**
 [150] Hove, Peder
 Lidt om den sidste studehandler på Bodlum Bisgaard : Carl Christian Sørensen 1875-1948 1984, 7-11
- 99.4 Trab Kristensen, Niels**
 [151] Kristensen, Aksel
 Min tid som tjenestekarl på Ulstrup 1993, 57-62
- 99.94 Heede**
 [152] Stenstrup, K.
 Niels Sörenson Heede : om den berømte Uhrmager og Mechanicus : hans Slægt og pårørende i Jordsbye Sogn med enkelte Linjer ned 1983, 38-59
- 99.94 Heede**
 [153] Stenstrup, K.
 Niels Sörenson Heedes sidste dage : striden om hans penge og hvad der iverigt gemte sig i hans skuffer 1984, 21-45
- 99.94 Overgaard**
 [154] Fogtmann, Chr. P.
 Overgaard-klanen - en myte med sandheder 1989, 31-36
- 99.94 Rendtorff**
 [155] Pape, C. J.
 En lang omvej fra Nørre Bjerregaard i Gøttrup til Slettegaard i Hjortdal Sogn 1984, 87-93
- 99.94 Thomsen**
 [156] Thomsen, Carl Ejnar
 Kommentarer til et gammelt fotografi : i fortsættelse af foranstående artikel 1985, 34-35

Forfatterregister til index 1983-1993

- Abildgaard Jacobsen, Orla
[28] 1993, 63-76
- Andersen, Henry
[122] 1992, 103-109
- Bech Knudsen, Ole
[143] 1991, 97-98
- Bech, Jens-Henrik
[107] 1993, 119-124
- Billeskov Jansen, H.
[62] 1988, 102-103
- Binderup, Morten
[47] 1992, 125-128
[109] 1992, 125-128
- Boddum, E.
[15] 1986, 66-70
- Boddum, Mads P.
[123] 1990, 86-88
- Brandi, Sigrid
[48] 1988, 21-36
- Brüel, Jens
[43] 1986, 109-111
[42] 1988, 106-117
- Busck, Steen
[51] 1989, 117-132
- Dall, Villy
[7] 1993, 125-132
[119] 1993, 125-132
- Elgaard Jensen, P.
[86] 1990, 49-55
- Elling, Else
[128] 1985, 12-29
[31] 1988, 53-62
- Fastrup, Mette
[131] 1985, 108-109
[89] 1986, 103-108
- Fisker, Peter Pedersen
[126] 1990, 129-133
- Fogtmann, Chr. P.
[50] 1987, 105-110
[61] 1987, 69-74
[69] 1987, 5-18
[70] 1987, 19-22
[154] 1989, 31-36
[80] 1990, 111-118
[81] 1990, 69-76
- Graugaard, Esben
[56] 1991, 21-32
- Grishauge, Peter
[52] 1987, 59-68
[10] 1988, 67-84
- Haack Olsen, Anne-Louise
[101] 1989, 87-92
[102] 1990, 77-85
[106] 1992, 93-100
- Habersat, Olga
[127] 1992, 51-66
- Haller, Rune
[23] 1992, 120-124
- Hammer, Chr. Houmark
[112] 1986, 32-41
[110] 1991, 69-76
[111] 1993, 77-82
- Haugaard Jensen, Jens
[108] 1985, 7-11
- Hede Pedersen, Otto
[129] 1986, 44-52
- Hjermind, Jesper
[78] 1989, 23-30
- Holch Andersen, Knud
[8] 1992, 7-24
[90] 1992, 7-24
- Holst, Eva
[82] 1987, 52-53
- Hove, Peder
[150] 1984, 7-11
[113] 1985, 54-65
- Høgsbro, Kirsten-Elizabeth
[85] 1991, 7-20
- Høytrup, Lise
[26] 1991, 33-42
- Jacobsen, Ingvard
[40] 1991, 51-68
[57] 1990, 56-98
[66] 1992, 129-133
[39] 1993, 37-40
[146] 1993, 9-20
- Jensen, Anton Emil
[132] 1990, 17-28
- Jensen, Otto
[77] 1993, 101-110
- Jespersen, Henrik
[97] 1991, 135-140
- Johansen, Ernst
[6] 1985, 97-102
- Kirk, Tom
[17] 1992, 143-145
- Kjeldgård, Poul
[33] 1993, 115-118
- Kjær, Andreas Nielsen
[41] 1988, 63-66
- Kjær, Johannes Nielsen
[30] 1987, 94-104
[38] 1989, 7-16
- Kohrtz Andersen, Per
[68] 1986, 7-25
- Kristensen, Aksel
[100] 1992, 101-102
[151] 1993, 57-62
- Larsen, Berth
[46] 1993, 91-100
- Larsen, Uffe
[18] 1983, 60-71
- Liversage, David
[44] 1993, 21-32

- Lykke Christensen, Chr.
[54] 1992, 37-50
- Lønborg, Esper
[22] 1984, 94-105
[11] 1986, 26-31
[144] 1987, 79-93
[14] 1989, 78-85
[12] 1990, 7-16
[145] 1991, 91-96
- Mardal, Elly
[13] 1986, 42-43
[53] 1987, 75-78
- Mathiesen, Hanne
[34] 1985, 36-53
[124] 1987, 23-46
[79] 1989, 17-22
[91] 1989, 86
[95] 1989, 76-77
[133] 1990, 107-110
[94] 1991, 104-105
[93] 1993, 41-56
[120] 1993, 41-56
- Miltersen, Jørgen
[92] 1990, 140-141
- Mortensen, Knud
[72] 1987, 47-51
[118] 1987, 54-58
[135] 1987, 47-51
[2] 1989, 133-134
[133] 1990, 107-110
[32] 1993, 33-36
- Mortensen, Tom
[1] 1983, 104-105
- Møller Frederiksen, G.
[73] 1988, 67-75
- Møller, Wolf
[139] 1990, 101-106
[3] 1991, 43-50
- Mørk Andersen, J.
[88] 1984, 63-76
[87] 1986, 98-102
- Nielsen, Johannes
[45] 1983, 7-21
[63] 1985, 30-33
- Nielsen, Jytte
[103] 1989, 111-116
[105] 1990, 125-128
[104] 1991, 106-118
[142] 1992, 86-92
[58] 1993, 111-114
[137] 1993, 7-8
- Nors Hansen, David
[8] 1992, 7-24
[90] 1992, 7-24
- Nørgaard, Bodil
[29] 1992, 25-36
- Nørgaard, Olaf
[96] 1983, 23-33
[121] 1983, 23-33
[20] 1984, 77-86
[21] 1985, 84-96
[19] 1986, 59-65
- Overgaard, Frands Ole
[4] 1983, 72-103
- Pape, C. J.
[155] 1984, 87-93
- Pedersen, Poul
[67] 1988, 16-20
- Petersen, Jens Ole
[27] 1988, 7-15
[71] 1988, 37-52
[35] 1989, 54-75
- Poulsen, Orla
[114] 1984, 46-49
[49] 1988, 85-101
[36] 1989, 103-110
[5] 1990, 134-139
[125] 1991, 129-134
[24] 1992, 147-154
[140] 1992, 155
[93] 1993, 41-56
[120] 1993, 41-56
- Præstegaard, Anders
[59] 1983, 34-37
[25] 1985, 66
- Præstgaard, Jens Verner
[9] 1991, 99-103
- Rolighed, Bent
[141] 1984, 50-57
[115] 1985, 103-107
- Sekkelund, Kaj
[60] 1989, 37-53
[37] 1990, 29-42
[65] 1991, 77-90
[98] 1992, 139-142
- Skaanning, Poul
[16] 1986, 71-97
[136] 1986, 71-97
- Skammelsen, Kristian
[83] 1988, 104-105
- Skammelsen, K.
[55] 1984, 58-62
- Skjødt, Anders
[149] 1990, 43-48
- Skov, Henning
[45] 1983, 7-21
[74] 1984, 12-20
- Stauersbøl, Hjalmar
[148] 1990, 119-124
- Stenstrup, K.
[152] 1983, 38-59
[153] 1984, 21-45
[130] 1985, 67-83
[76] 1986, 53-58
- Sørensen, Svend
[99] 1989, 135-138
[134] 1989, 93-102
[64] 1990, 89-92
[84] 1990, 93-97
[147] 1990, 98-100
[75] 1991, 119-128
[138] 1992, 67-85
[39] 1993, 37-40
- Thomsen, Carl Ejnar
[156] 1985, 34-35
- Weber, Frank
[117] 1992, 110-119
[116] 1993, 83-90

Emne- og stedregister til hoveddel 1983-1993

Agger

[108] 1985, 7-11
[56] 1991, 21-32

Altertavler

[89] 1986, 103-108

Amtsforvaltning

[15] 1986, 66-70
[14] 1989, 78-85

Amtshuset, Thisted

[33] 1993, 115-118

Amtsstuegården, Thisted

[33] 1993, 115-118

Andagtsbøger

[1] 1983, 104-105

Andelsbevægelsen

[57] 1990, 56-98

Andelsmejeriet Hannæs

[57] 1990, 56-98

Anden Verdenskrig

[114] 1984, 46-49
[115] 1985, 103-107
[113] 1985, 54-65
[112] 1986, 32-41
[148] 1990, 119-124
[110] 1991, 69-76
[117] 1992, 110-119
[47] 1992, 125-128
[111] 1993, 77-82
[116] 1993, 83-90

Andersen, Anton Fisker

[122] 1992, 103-109

Arkæologi

[106] 1992, 93-100
[107] 1993, 119-124

Arkæologi. Bronzealder

[101] 1989, 87-92
[102] 1990, 77-85

Arkæologi. Jernalder

[105] 1990, 125-128

Arkæologi. Vikingetid

[103] 1989, 111-116
Barnemord
[12] 1990, 7-16

Beaverbrook, Lord

[117] 1992, 110-119

Bendixsen, F. C.

[81] 1990, 69-76

Bendix, Peder Christian

[56] 1991, 21-32

Biavl

[58] 1993, 111-114

Bindesten

[30] 1987, 94-104
[38] 1989, 7-16

Boddum Bisgård (gård)

[150] 1984, 7-11
[53] 1987, 75-78

Boddum Bispegård (gård)

[53] 1987, 75-78

Boddum, Mads P.

[123] 1990, 86-88

Boligforhold

[8] 1992, 7-24

Borde

[95] 1989, 76-77

Bruhn, Conradine

[124] 1987, 23-46

Butikker

[37] 1990, 29-42

Christensen, Johannes

[125] 1991, 129-134

Christian IX (statue)

[91] 1989, 86

Dagligliv. Byen

[132] 1990, 17-28

Dagligliv. Landet

[55] 1984, 58-62
[128] 1985, 12-29
[63] 1985, 30-33
[124] 1987, 23-46
[82] 1987, 52-53
[26] 1991, 33-42
[151] 1993, 57-62

Degne

[22] 1984, 94-105

Dige, Thomas Christensen

[66] 1992, 129-138

Drab

[11] 1986, 26-31
[12] 1990, 7-16

Dragsbæklejren

[116] 1993, 83-90

Dyrkningsfællesskaber

[51] 1989, 117-132

Dødsboer

[130] 1985, 67-83

Efterretningsvæsen

[117] 1992, 110-119

Egshvile

[101] 1989, 87-92
[102] 1990, 77-85

Ejerslev

[76] 1986, 53-58

Erhvervsliv

[34] 1985, 36-53
[65] 1991, 77-90

Fattigfolk

[6] 1985, 97-102
[5] 1990, 134-139
[122] 1992, 103-109
[24] 1992, 147-154

Feggesund

[73] 1988, 67-75

Feggesundoverfarten [73] 1988, 67-75	Gamle Kongevej [85] 1991, 7-20	[129] 1986, 44-52
Fiskercompagniet [61] 1987, 69-74	Gammelby [5] 1990, 134-139	Heede(slægt) [152] 1983, 38-59 [153] 1984, 21-45
Fiskeri [59] 1983, 34-37 [60] 1989, 37-53	Gaver [9] 1991, 99-103	Heede, Niels Sörensen [152] 1983, 38-59 [153] 1984, 21-45 [130] 1985, 67-83
Fiskeriforeninger [61] 1987, 69-74	Gettrup [29] 1992, 25-36	Helligsø [20] 1984, 77-86 [21] 1985, 84-96 [19] 1986, 59-65 [29] 1992, 25-36
Fisker, Peter Pedersen [126] 1990, 129-133	Gravhøje [101] 1989, 87-92 [102] 1990, 77-85 [104] 1991, 106-118	Helligsø-Gettrup [29] 1992, 25-36
Fjerritslev [80] 1990, 111-118	Gravmæler [88] 1984, 63-76 [87] 1986, 98-102	Heltborg [104] 1991, 106-118
Folkemusik [96] 1983, 23-33	Grosserere [147] 1990, 98-100	Herrnhutere [1] 1983, 104-105
Folketingsmænd [7] 1993, 125-132	Grønland [99] 1989, 135-138	Hov [122] 1992, 103-109
Fonde [149] 1990, 43-48	Habersat, Olga [127] 1992, 51-66	Hovedgårde [48] 1988, 21-36 [49] 1988, 85-101
Forfattere [134] 1989, 93-102	Hagensen, Peder [128] 1985, 12-29	Hove, Dorthea [131] 1985, 108-109
Forlis [74] 1984, 12-20 [68] 1986, 7-25 [72] 1987, 47-51 [73] 1988, 67-75	Hanstholm [59] 1983, 34-37 [70] 1987, 19-22 [69] 1987, 5-18	Hundborg [54] 1992, 37-50
Fotografer [93] 1993, 41-56	Hanstholm Havn [70] 1987, 19-22 [69] 1987, 5-18	Hunstrup-Østerild [118] 1987, 54-58
Frederiksholms Teglværker [76] 1986, 53-58	Harring [13] 1986, 42-43	Højskolen i Thy [17] 1992, 143-145
Færgefart [73] 1988, 67-75	Havne [70] 1987, 19-22 [69] 1987, 5-18 [71] 1988, 37-52	Højskoler [18] 1983, 60-71 [17] 1992, 143-145
Fæstebønder [15] 1986, 66-70 [53] 1987, 75-78 [48] 1988, 21-36	Havnefogeder [71] 1988, 37-52	Højstrup [30] 1987, 94-104
Første Verdenskrig [125] 1991, 129-134	Havnevæsen [71] 1988, 37-52	Ilebrande [86] 1990, 49-55
F. C. Bendixsens Tobaksfabrik [81] 1990, 69-76	Hede Pedersen, Otto	Irup [111] 1993, 77-82

Jannerup [103]	1989, 111-116	[77]	1993, 101-110	[65]	1991, 77-90
Jegindø [4]	1983, 72-103			[66]	1992, 129-138
Jensen, Anton [133]	1990, 107-110	Klinkning [83]	1988, 104-105	Kølbygård (gård) [124]	1987, 23-46
Jensen, Anton Emil [132]	1990, 17-28	Klitmøller [74]	1984, 12-20	[48]	1988, 21-36
Jensen, Martin [134]	1989, 93-102			[31]	1988, 53-62
Jernurt [105]	1990, 125-128	Klitter [43]	1986, 109-111	Landboforeningen Nordthy [50]	1987, 105-110
Jættestuær [104]	1991, 106-118	[42]	1988, 106-117	Landboforeninger [50]	1987, 105-110
Jørgensen, Andreas 72]	1987, 47-51	[44]	1993, 21-32	Landbrugsredskaber [54]	1992, 37-50
Jørsby [152]	1983, 38-59	Kloge koner [138]	1992, 67-85	Landeveje [27]	1988, 7-15
[153]	1984, 21-45			[85]	1991, 7-20
[130]	1985, 67-83	Kold, Christen [16]	1986, 71-97	Landgilde [53]	1987, 75-78
Kalkværker [77]	1993, 101-110	Kommunalreformen [14]	1989, 78-85	Landinspektører [149]	1990, 43-48
Kartoffelavl [56]	1991, 21-32	Kosakker [114]	1984, 46-49	Landsbyfællesskaber [51]	1989, 117-132
Kartografi [27]	1988, 7-15	Kostskikke [26]	1991, 33-42	Landstingsmænd [7]	1993, 125-132
Keramik [75]	1991, 119-128	Krigsmateriel [110]	1991, 69-76	Legater [149]	1990, 43-48
Kettrup [87]	1986, 98-102	Kristensen, Kristen [64]	1990, 89-92	Lejetopper [108]	1985, 7-11
Kirkebøger [118]	1987, 54-58	Kristianslyst [24]	1992, 147-154	Lervarer [75]	1991, 119-128
Kirkehistorie [4]	1983, 72-103	Kruse, Rasmus Henrik [137]	1993, 7-8	Ligsten [88]	1984, 63-76
Kirkereglementer [2]	1989, 133-134	Kudsk, Stine [138]	1992, 67-85	[87]	1986, 98-102
Klim [88]	1984, 63-76	Kunstnere [133]	1990, 107-110	Lodberg, Chresten Jensen [92]	1990, 140-141
[10]	1988, 67-84	[142]	1992, 86-92	Lodbjerg [92]	1990, 140-141
[3]	1991, 43-50	Kurve [82]	1987, 52-53	Logbøger [68]	1986, 7-25
		Kvaksalvere [138]	1992, 67-85	Lokalhistorikere [146]	1993, 9-20
		Købmandsgårde [37]	1990, 29-42		
		Købmænd			

Luftkrig	[115] 1985, 103-107	[155] 1984, 87-93	Rendtorff (slægt)	[155] 1984, 87-93	
[113]	1985, 54-65	Ordsprog			
[112]	1986, 32-41	[25]	1985, 66	Retssager	
[116]	1993, 83-90	Overdrevsgården (gård)	[11]	1986, 26-31	
Lundehøj		[41]	1988, 63-66	[13]	1986, 42-43
[104]	1991, 106-118	Overgaard (slægt)	[10]	1988, 67-84	
Lyngby		[154]	1989, 31-36	[5]	1990, 134-139
[26]	1991, 33-42	Petersen, Jens Ole	[12]	1990, 7-16	
Lønforhold		[140]	1992, 155	[3]	1991, 43-50
[21]	1985, 84-96	Plejehjem		Runesten	
Madsen, Graves		[24]	1992, 147-154	[103]	1989, 111-116
[139]	1990, 101-106	Postvæsen		Rønne, Peter Bone Falk	
Mejerier		[67]	1988, 16-20	[141]	1984, 50-57
[57]	1990, 56-98	Pottemagere		Rørbye, Martinus	
Mindsten		[75]	1991, 119-128	[142]	1992, 86-92
[92]	1990, 140-141	Privatsamlinger		Sandflugt	
Modstandsbevægelsen		[106]	1992, 93-100	[43]	1986, 109-111
[112]	1986, 32-41	Privatøkonomi		[42]	1988, 106-117
[111]	1993, 77-82	[63]	1985, 30-33	[44]	1993, 21-32
Moldrup, Peder Nielsen		[64]	1990, 89-92	Sanering	
[2]	1989, 133-134	Provsteret		[8]	1992, 7-24
Møler		[3]	1991, 43-50	Sangforeninger	
[76]	1986, 53-58	Præster		[98]	1992, 139-142
Mundheld		[141]	1984, 50-57	Schandorph, Holger Sørensen	
[25]	1985, 66	[144]	1987, 79-93	[11]	1986, 26-31
Musikfestivaler		[143]	1991, 97-98	[144]	1987, 79-93
[97]	1991, 135-140	Psykiaatri		[143]	1991, 97-98
Møbler		[45]	1983, 7-21	Schandorph, Søren Holgersen	
[95]	1989, 76-77	Radaranlæg		[145]	1991, 91-96
Møller		[109]	1992, 125-128	Seminarier	
[79]	1989, 17-22	Radarstationer		[16]	1986, 71-97
[78]	1989, 23-30	[47]	1992, 125-128	Sjørring	
Naboret		Redningsvæsen		[17]	1992, 143-145
[10]	1988, 67-84	[74]	1984, 12-20	[137]	1993, 7-8
Nors		Reimere, Günther		Sjørring Volde	
[138]	1992, 67-85	[117]	1992, 110-119	[137]	1993, 7-8
Nyboe, Marius Ib		Rejser		Skjoldborg	
[99]	1989, 135-138	[28]	1993, 63-76	[63]	1985, 30-33
Nørre Bjerregaard (gård)				[156]	1985, 34-35
				Skolelærere	
				[22]	1984, 94-105
				[21]	1985, 84-96

- [146] 1993, 9-20
- Skoler**
 [20] 1984, 77-86
 [22] 1984, 94-105
 [21] 1985, 84-96
 [19] 1986, 59-65
 [23] 1992, 120-124
- Slagterier**
 [80] 1990, 111-118
- Slægter**
 [152] 1983, 38-59
 [153] 1984, 21-45
 [155] 1984, 87-93
 [156] 1985, 34-35
 [154] 1989, 31-36
- Slægtsfejder**
 [10] 1988, 67-84
- Snedsted**
 [22] 1984, 94-105
 [11] 1986, 26-31
 [16] 1986, 71-97
 [144] 1987, 79-93
 [12] 1990, 7-16
 [145] 1991, 91-96
 [143] 1991, 97-98
- Snedsted Seminarium**
 [16] 1986, 71-97
- Sodborg, Niels**
 [146] 1993, 9-20
- Soldater**
 [45] 1983, 7-21
 [114] 1984, 46-49
 [108] 1985, 7-11
 [86] 1990, 49-55
 [125] 1991, 129-134
- Spangberg, N. L.**
 [147] 1990, 98-100
- Spillemand**
 [96] 1983, 23-33
- Spisevaner**
 [26] 1991, 33-42
- Statuer**
 [91] 1989, 86
- Stauersbøl, Hjalmar**
 [148] 1990, 119-124
- Stenkister**
 [101] 1989, 87-92
 [102] 1990, 77-85
- Stensagergård (gård)**
 [105] 1990, 125-128
- Storegade 4. Thisted**
 [33] 1993, 115-118
- Strandinger**
 [74] 1984, 12-20
- Strobersig (gård)**
 [32] 1993, 33-36
- Studehandlere**
 [150] 1984, 7-11
- Sygehuse**
 [46] 1993, 91-100
- Søfart**
 [68] 1986, 7-25
- Sølvsmedekunst**
 [94] 1991, 104-105
- Søndergaard, Niels Smed**
 [149] 1990, 43-48
- Søndergård (gård)**
 [40] 1991, 51-68
- Sønderhå**
 [9] 1991, 99-103
 [106] 1992, 93-100
- Sørensen, Carl Christian**
 [150] 1984, 7-11
- Teglværker**
 [76] 1986, 53-58
- Tegnere**
 [133] 1990, 107-110
 [137] 1993, 7-8
- Tejner**
 [62] 1988, 102-103
- Thisted**
 [34] 1985, 36-53
 [72] 1987, 47-51
 [36] 1989, 103-110
 [60] 1989, 37-53
- [35] 1989, 54-75
 [91] 1989, 86
 [133] 1990, 107-110
 [80] 1990, 111-118
 [132] 1990, 17-28
 [37] 1990, 29-42
 [149] 1990, 43-48
 [81] 1990, 69-76
 [84] 1990, 93-97
 [147] 1990, 98-100
 [75] 1991, 119-128
 [97] 1991, 135-140
 [65] 1991, 77-90
 [23] 1992, 120-124
 [98] 1992, 139-142
 [24] 1992, 147-154
 [127] 1992, 51-66
 [8] 1992, 7-24
 [33] 1993, 115-118
 [93] 1993, 41-56
 [116] 1993, 83-90
 [46] 1993, 91-100
- Thisted Amt**
 [14] 1989, 78-85
- Thisted Havn**
 [71] 1988, 37-52
- Thisted Lervarefabrik**
 [75] 1991, 119-128
- Thisted Sangforening**
 [98] 1992, 139-142
- Thisted Sygehus**
 [46] 1993, 91-100
- Thisted (billeder)**
 [36] 1989, 103-110
- Thisted-Fjerritslev Andels...**
 [80] 1990, 111-118
- Thomsen (slægt)**
 [156] 1985, 34-35
- Thomsen, Christian**
 [63] 1985, 30-33
- Thomsen, Else**
 [63] 1985, 30-33
- Thyfestivalen**
 [97] 1991, 135-140
- Tiggere**

[5]	1990, 134-139				
Tobaksfabrikker		Vandtårne		Ydby	
[81]	1990, 69-76	[84]	1990, 93-97	[15]	1986, 66-70
Trab Kristensen, Niels		Vejlerne		Ældreforsorg	
[151]	1993, 57-62	[39]	1993, 37-40	[24]	1992, 147-154
Trædukker		Vejvæsen		Ørum	
[99]	1989, 135-138	[27]	1988, 7-15	[96]	1983, 23-33
Trælasthandler		[85]	1991, 7-20	Øsløs	
[123]	1990, 86-88	Verbena officinalis		[1]	1983, 104-105
Tved		[105]	1990, 125-128	[40]	1991, 51-68
[89]	1986, 103-108	Vesløs		[66]	1992, 129-138
Tved Kirke		[57]	1990, 56-98	Østergård (gård)	
[89]	1986, 103-108	Vester Hvidbjerg		[9]	1991, 99-103
Tvorup Klitplantage		[6]	1985, 97-102	Østerild	
[86]	1990, 49-55	Vester Vandet		[41]	1988, 63-66
Tærskning		[32]	1993, 33-36	[154]	1989, 31-36
[55]	1984, 58-62	Vestergade 18. Thisted		Østre Skole. Thisted	
[54]	1992, 37-50	[37]	1990, 29-42	[23]	1992, 120-124
Tømmerby		Vesterlund (gård)			
[38]	1989, 7-16	[52]	1987, 59-68		
Udskiftning		Vesterstræde. Thisted			
[49]	1988, 85-101	[35]	1989, 54-75		
Udvandrere		Vestervig			
[127]	1992, 51-66	[79]	1989, 17-22		
Ullerup		[78]	1989, 23-30		
[52]	1987, 59-68	Villerup			
Ullerupgård (gård)		[18]	1983, 60-71		
[128]	1985, 12-29	Villerup Højskole			
Ulstrup (gård)		[18]	1983, 60-71		
[151]	1993, 57-62	Visby Å			
Urmagere		[123]	1990, 86-88		
[152]	1983, 38-59	Voldsteder			
[153]	1984, 21-45	[137]	1993, 7-8		
[130]	1985, 67-83	Vorupør			
Urner		[61]	1987, 69-74		
[100]	1992, 101-102	Vust			
Vandmøller		[139]	1990, 101-106		
[79]	1989, 17-22	Vækkelser			
[78]	1989, 23-30	[4]	1983, 72-103		

Forfatterfortegnelse

Knud Holch Andersen, Røllikevej 11, Hillerslev, 7700 Thisted, 97 98 16 48.

Jens-Henrik Bech, Todbølvej 13, 7752 Snedsted, 97 93 46 06.

Tonni Brun, Thykiersvej 19, 7700 Thisted, 97 92 44 92.

Chr. P. Fogtmann, Fjordbakken 8, 7700 Thisted, 97 92 1957.

Knud Gregersen, Grønningen 28, 7700 Thisted.

Olav Haugland, Troelstrupvej 3, 4690 Haslev, 56 31 51 68.

Anne Marie Holmehave, Vesløs Huse 12, Østerild, 7700 Thisted, 97 99 73 93.

N. J. S.-Jacobsen, Vorupørvej 53, Sjørring, 7700 Thisted, 97 97 10 18.

Niels Jensen, Tårnvej 29, Østerild, 7700 Thisted, 97 99 72 35.

Henrik Jespersen, Oscar Andersensvej 53, 7700 Thisted, 97 92 62 04.

Poul Kjeldgaard, Søværnget 16, 8800 Viborg, 86 62 03 36.

Aksel Kristensen, Skyumvej 82, Gærup, 7752 Snedsted, 97 93 12 25.

Knud Mortensen, Margrethesvej 1a, 7700 Thisted, 97 92 07 47.

Mogens Mølbæk, Vesløs Stationsvej 8, 7742 Vesløs, 97 99 34 26.

Ib Nielsen, Østergade 10, 7700 Thisted, 97 92 24 24.

Jytte Nielsen, Kallerup Vadested 3, 7700 Thisted, 97 93 43 44.

Bent Rolighed, Havevej 19, 9690 Fjerritslev, 98 21 16 81.

Kaj Sekkelund, Ellidsbølvej 39, 9690 Fjerritslev, 98 22 51 73.

Niels Søndergaard, Bryggerivej 6, 7760 Hurup, 97 95 20 04.

Svend Sørensen, Skovstedvej 33, Skovsted, 7700 Thisted, 97 98 55 96.

Frank Weber, Platanvej 25, 7700 Thisted, 97 92 11 31.

NY FOREDRAGS- RÆKKE

I samarbejde med Åbent Gymnasium tilbyder Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred en ny og spændende foredragsrække:

»De kom fra Thy«

Nogle thyboers liv og gerning set i historisk perspektiv.

Foredragsoversigt 1995

Hold nr. 614

Tirsdage kl. 19.00-21.35.

24/1 Missionær Skt. Thøger, 11. årh.

v/ *Henrik Bolt-Jørgensen*

7/2 Lærer Christen Kold, 1816-1870

v/ *Knud Holch Andersen*

31/1 Skibskaptajn Vilhelm S. Hansen,

1846-86

v/ *Frank Weber*

21/2 Forfatter J. P. Jacobsen, 1847-1885

v/ *David Nors Hansen*

28/2 Maler Jens Søndergaard, 1895-1957

v/ *Jytte Nielsen*

7/3 Forfatter Martin Jensen, 1908-1945

v/ *Svend Sørensen*

Prisen for de ialt 6 foredrag er kun 240 kr. og foregår i lokale nr. 37 (biblioteket) på Thisted Gymnasium.

Skole-, gymnasie- og HF-elever halv pris.

Tilmelding:

Svend Bro, Bautavej 8, Sjørring, 7700

Thisted, tlf. 97 97 12 18 (bedst kl. 17-18)

eller ved indbetaling af beløbet på giro 9288244 (husk at angive hold nr. 614).

HUSK:

Tilmelding senest 10. januar 1995

– Gerne før –

HVIS

du har købt Historisk Årbog 1994 hos boghandleren, enten som gave eller bare for at glæde dig selv

OG HVIS

du gerne vil spare penge på julegave- og fødselsdagsgavekontoen

SÅ ER HER ET FANTASTISK TILBUD

Hvis du melder dig ind som nyt medlem af Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred,

FÅR

du ikke alene Historisk Årbog, men også et registerbind 1906-1982

OG

du får det til en pris af kun 90 kr. (Bogladeprisen for Historisk Årbog alene er 120 kr.)

ENDVIDERE

får du som noget helt ekstraordinært mulighed for at erhverve Historisk Årbog 1993 for kun 70 kr., så længe lager haves.

Som medlem får du endvidere adgang til foreningens foredrag og udflugter, der alle giver indblik i vor egen historie.

SÅ

meld dig ind før din nabo og få en spændende oplevelse ved læsning af de mange lokalhistoriske artikler i Historisk Årbog.

Indmeldelse ved foreningens kasserer

Esben Lønborg,

Rosenvænget 21,

7752 Snedsted, tlf. 97 93 40 63

Til Emma og Otto B.